हमर बोदेबर्साइन

आधारभूत तह (कक्षा १-८) को स्थानीय पाठ्यक्रम

२०८०

बोदेबर्साइन् नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

बोदेबर्साइन्, सप्तरी

मधेस प्रदेश

पुस्तकः स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १–८)

प्रकाशकः बोदेबर्साइन नगरकार्यपालिकाको कार्यालय, बोदेबर्साइन, सप्तरी, मधेस प्रदेश।

प्रमुख संरक्षक: ....

प्रमुख संरक्षक: ....

संरक्षक: ....

संरक्षक: ....

संरक्षक: ....

पाठ्यक्रम निर्माण समिति:

....

....

....

....

....

शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा:

....,

शिक्षा शाखा प्रमुख (...........)

सल्लाहकार: - ....

प्राबिधिक सहयोग: प्याट्रियट एड्केशन फाउन्डेसन, ललितपुर

सर्वाधिकार: प्रकाशकमा निहित

२०८...... साल .... गतेको नगर कार्यपालिकाबाट स्वीकृत तथा .... को नगर सभावाट अनुमोदित

मुद्रण : .... प्रति

प्रथम संस्करण: वि.सं. २०....

बोदेबर्साइन नगरपालिकाको लिखित स्वीकृति बिना यसको पूरै वा आंशिक भाग हुबहु प्रकाशन गर्न वा परिवर्तन गरेर प्रकाशन गर्न पाइने छैन ।

धन्यवाद !

भुमिका

विषय सुची

परिच्छेद १ 1

स्थानीय बिषयको पाठ्यक्रमको परिचय: 1

१. परिचय: 1

१.१ बोदेबर्साइन् नगरपालिकामा स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यकता र औचित्य: 2

१.२ पाठ्यक्रम निर्माणको बिधि एवम् प्रक्रिया : 3

१.३ बिद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय उदेश्य: 4

परिच्छेद २ 4

तहगत संरचना 4

२.१ विद्यालय शिक्षाको तहगत संरचना: 4

२.२ बिद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना: 5

२.२.१ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना: 5

२.२.२ आधारभूत शिक्षा कक्षा (१-३) को पाठ्यक्रम संरचना : 5

२.२.३ आधारभूत शिक्षा कक्षा (४-८) को पाठ्यक्रम संरचना: 6

२.३ आधारभूत शिक्षाका तहगत सक्षमता 6

२.३.१ आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८) का तहगत सक्षमता: (राष्ट्रिय पाठ्यक्रम अनुसार) 6

२.३.२ आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८) का तहगत सक्षमता: (स्थानीय पाठ्यक्रम अन्तर्गत) 6

२.३.३ आधारभूत तह (१-८) को अन्त्यमा विद्यार्थीहरू निम्न कार्य गर्न सक्षम हुनेछन् 8

२.४ विषयवस्तुको छनौट 8

२.५ बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-३) का बिषयक्षेत्र र ढांचा 9

२.६ बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा ४-५) का बिषयक्षेत्र र ढांचा 10

२.७ बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा ६-८) का बिषयक्षेत्र र ढांचा 10

२.८ शिक्षण सिकाइ बिधि, प्रक्रिया, भाषा तथा समय निर्धारण: 11

२.८.१ समय निर्धारण : - 11

२.८.२ भाषा: - 12

२.८.३ सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया: - 12

२.९ कक्षागत सिकाइ उपलब्धि: 13

२.१० कक्षागत सिकाइ उपलब्धी कक्षा ६ देखी ८ 17

परिच्छेद ३ 22

पाठ्यक्रमको बिषय क्षेत्र र क्रम तालिका : 22

३.१ कक्षा १ देखि ५ सम्मको पाठ्यक्रमको बिषय क्षेत्र र क्रम तालिका: 22

परिच्छेद ४ 30

बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका 30

४.१ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - १ 30

४.२ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - २ 35

४.३ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - ३ 39

४.४ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - ४ 44

४.५ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - ५ 49

४.६ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - ६ 57

४.७ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - ७ 63

४. ८ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - ८ 70

परिच्छेद ५ 79

सिकाइ सहजीकरण योजना 79

५.१ स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि शिक्षण सिकाइ योजना निर्माण 79

५.२ प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्यका केही नमुनाहरू 79

५.३ सिकाइ सहजीकरण बिधि तथा प्रक्रिया : 80

५.४ सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाका लागि केही मार्गदर्शन 82

परिच्छेद ६ 84

मुल्यांकन 84

६.१ . विद्यार्थी मूल्याङ्कन 84

७.२ निर्माणात्मक मूल्याङ्कन 87

७.२.१ निर्माणात्मक मूल्याङ्कनका साधनहरू र प्रयोग 87

७.२.२ आन्तरिक मूल्याङ्कन 87

७.२.३ अन्तिम परीक्षा 88

७.२.४ विशिष्टीकरण तालिका 89

(कक्षा ४ र ५ को लागि) 89

७.२.५ विशिष्टीकरण तालिका 89

(कक्षा ६ -८ को लागि) 89

परिच्छेद १

स्थानीय बिषयको पाठ्यक्रमको परिचय:

१. परिचय:

नेपालको संविधानले बिद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्र भित्र समावेश गरेको छ | शिक्षालाई मौलिक हकका रुपमा व्यवस्था गरि शैक्षिक अधिकारहरुको निक्षेपण र स्थानीयकरण मार्फत बलियो शैक्षिक जग निर्माणको मार्ग प्रशस्त गरेको छ | पन्ध्रौं योजनाले परम्परागत र स्थानीय ज्ञान सीप र प्रविधिको सम्बर्धन र संरक्षण गर्दै वैज्ञानिक खोज र अनुसन्धानबाट प्रतिपादित नवीनतम प्रविधिलाई मुलुकको समग्र विकास प्रक्रियामा उपयोग गर्ने रणनीति तय गरेको छ | राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुपले आधारभूत तहमा एक बिषयको स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय तहले तयार गरी पठनपाठन गराउनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ भने संघीय सरकारले समग्र पाठ्यक्रम तथा परीक्षा सम्बन्धि मापदण्ड, नीति, गुणस्तरका सुचकहरु, मुल्यांकन गर्ने आधारहरु तयार गर्नुपर्ने, प्रदेश सरकारले सो सम्बन्धमा क्षमता बिकास र समन्वय गर्ने तथा स्थानीय सरकारले संघीय नीतिभित्र रही स्थानीय नीति निर्माण र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ | त्यसैगरी दिगो विकासका लक्ष्यहरु २०३० को सफल कार्यान्वयनका लागि राष्ट्रिय रणनीतिहरुमा समेत स्थानीय क्षमताको ज्ञान, सीप र प्रविधिलाई सबलीकरण गरी गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न सकिने उल्लेख गरिएको छ | विगतमा स्थानीय पाठ्यक्रम लाई स्थानीय बोलीचालीको भाषाको रुपमा मात्र बुझिने तथा स्थानीय सरकारहरु शक्तिशाली नभईरहेकाले स्थानीय पाठ्यक्रमको प्रयोग सङ्कुचनमा रहेकोमा नेपालको संबिधान जारी भएपश्चात सबल र अधिकार सम्पन्न स्थानीय तहहरुको संबैधानिक व्यबस्थाको कार्यान्वयनका लागि स्थानीय पाठ्यक्रमको सान्दर्भिकता, आबश्यकता र अपनत्वमा उल्लेखनीय रुपमा अभिबृद्धि भएको छ | विश्वव्यापीकरणले ल्याएका अबसरहरुलाई उपयोग गर्न तथा यसका नकारात्मक पक्षहरुलाई सन्तुलनमा राख्न स्थानीयकरणको रणनीति अत्याबश्यक हुन्छ | यसका लागि स्थानीय पाठ्यक्रम एक महत्वपुर्ण आधार मानिएको छ | स्थानीय ज्ञान, सीप, प्रबिधि, संस्कृति र प्रकृतिको संवर्द्धन र सवलिकरणवाट मात्र अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने सोच क्षमता विकास र वस्तु उत्पादन गर्न सकिने तथ्यलाई मध्यनजर गरी नेपालले प्राथमिक तहको पाठ्यक्रम २०४९ मार्फत तथा सबैका लागि शिक्षा राष्ट्रिय कार्ययोजना (२००१-२०१५) ले स्थानीय बिषयको अबधारणा लाई अगाडी ल्याएको थियो | तथापी तत्परता, क्षमता, सोच र अपनत्वको कमीका कारण सो व्यवस्था प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन हुन नसकेको पाइन्छ तसर्थ यस बोदेबर्साइन् नगरपालिकाले तयार पारेको पाठ्यक्रमले सोहि उदेश्य परिपूर्ति गर्ने अपेक्षा राखिएको छ |

यसै सन्दर्भमा नेपालको संविधानले अनुसूची ८ मा आधारभूत र माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको व्यवस्थापन स्थानीय तहलाई अधिकार प्रत्यायोजन गरिसकेको छ । संविधान प्रदत्त अधिकार कार्यान्वयन गर्नु सबै स्थानीय तहको कर्तव्य हो । नेपालमा औपचारिक रूपमा प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम, २०४९ ले पहिलो पटक स्थानीय विषय वा मातृभाषामध्ये कुनै एक विषय विद्यालयले छनोट गरी पढाउन पाउने व्यवस्था गरेअनुरूप साप्ताहिक ३ पाठ्यभार र १०० पूर्णाङ्कको अध्ययन/अध्यापन गर्ने व्यवस्था गरेको थियो तर उक्त व्यवस्था कार्यान्वयन भएन । यसैको आधारमा आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६–८) पाठ्यक्रम, २०६९ मा साप्ताहिक ५ पाठ्यभार र १०० पूर्णाङ्कको मातृभाषा वा संस्कृत वा अन्य स्थानीय विषय वा अन्य विषय समावेश गरियो । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप, २०७१ अनुसार आधारभूत तहमा २० प्रतिशत १०० पूर्णाङ्कको स्थानीय भाषा वा विषय राख्न पाउने व्यवस्था गरियो । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम पारुप, २०७५ मा भएको प्रावधान अनुसार स्थानीय तहले विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा १०० पूर्णाङ्कको स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागूगर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ । उक्त प्रारुपले स्थानीय पाठ्यक्रमको सम्बन्धमा कक्षा १ –३ सम्म साप्ताहिक ५ पाठ्यभार र वार्षिक रुपमा १६० घण्टी र कक्षा ४-८ को लागि साप्ताहिक ४ पाठ्यभार र वार्षिक पाठ्य घण्टी १२८ निर्धारण गरेको छ । नेपाल सरकार, शिक्षा मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र सानोठिमी भक्तपुरले तयार गरेका स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन (मातृभाषासहित), २०७६ ले स्थानीय पाठ्यक्रमको सन्दर्भ, अवधारणा, पाठ्यक्रम विकास, कार्यान्वयन प्रक्रिया, स्थानीय पाठ्यक्रमको ढाँचा लगायतको बारेमा स्पष्ट मार्गदर्शन गरेको छ । स्थानीय पाठ्यक्रम सम्बन्धी स्रोत सामग्री, २०६६ ले "स्थानीय सरोकारवालाको आवश्यता, चाहना र उनीहरुकै सहभागितामा स्थानीय विषयवस्तुलाई समावेश गरि निर्माण र कार्यान्वयन हुने पाठ्यक्रम नै स्थानीय पाठ्यक्रम हो " भनि परिभाषित गरेको

छ । त्यसैले, स्थानीय पाठ्यक्रम भन्नाले स्थानीय सरोकारवालाले आवश्यक ठानेको विषयवस्तुलाई उनीहरुकै विज्ञता सक्रियतामा यथासक्य कम लागतमा तयार गरिने पाठ्यक्रम हो । यो स्थानीय पाठ्यक्रमले बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्र भित्रको विशिष्ट पहिचानलाई उजागर गर्नेछ । आधारभूत तहको कक्षा १— ८ मा अध्ययनरत बालबालिकाहरूले औपचारिक रूपमा आफनो गाउँ, समाज, भूगोलको वस्तुनिष्ठ ज्ञान प्राप्त गर्नेछन् | यहाँ प्रचलित भाषा, संस्कृति, ऐतिहासिक र धार्मिक महत्वका स्थलहरू, प्राकृतिक सम्पदा तथा यसको संरक्षण एवम् सम्बर्द्धन गर्दै सम्भावित स्थानीय प्राकृतिक विपत्तिहरूका बारेमा समेत पहिचान गर्नेछन् । स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित पेसा, व्यवसाय र आर्थिक क्रियाकलापको औपचारिक जानकारी प्राप्त गर्नेछन् । यस पाठ्यक्रमले वातावरण संरक्षण तथा सुधारका निम्ति सहयोग गर्न प्रेरित गर्नेछ । यस पाठ्यक्रमबाट बालबालिकाहरूले सामाजिक मूल्यमान्यताको पालना गर्दै असल सामाजिक व्यवहारको अनुसरण गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

यसै सन्दर्भमा बोदेबर्साइन् नगरपालिकाले स्थानीय स्तरका शिक्षाविद, बुद्धिजीबी, प्र.अ. शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक, जनप्रतिनिधिहरु, गाउपालिकाका सदस्यहरु, पाठ्यक्रम बिज्ञ लगायतसँग छलफल गरिएको, पाठ्यक्रम निर्माण गर्न एक मूल समिति र लेखन समिति गठन गरि कार्ययोजना बाडफाड गरि निर्माण गरिएको, विभिन्न समयमा माथिका सबै सरोकारवाला निकायहरुसंग पटक पटक अन्तरक्रिया तथा छलफल, पाठ्यक्रम निर्माण तथा लेखन सम्बन्धि अभिमुखीकरण कार्यशाला बैठकको आयोजना गरी प्राप्त सुझाव तथा पृष्ठपोषणको आधारमा बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको परिचय, प्राकृतिक स्रोत सम्पदा, संस्कार र सांस्कृतिक, पर्यटन, खेलकुद, पेसा प्रविधि र उधमशिलाता, स्वास्थ्य, सरसफाई, प्रकोप, पर्यावरण, हरित बिद्यालय, विभिन्न खाद्यान्न बालिनालिहरु, ब्यक्ति र संघ सस्था लगायतका बिषयबस्तुहरु समेटेर कक्षा १ देखी ८ सम्मको लागि हाम्रो बोदेबर्साइन् नगरपालिका नामक स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ र यो पाठ्यक्रम पालिकाभित्रका सबै सामुदायिक र संस्थागत बिद्यालयहरुमा कक्षा १ -८ सम्म एकैसाथ शैक्षिक सत्र २०८० देखि लागु हुने गरि यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको हो |

१.१ बोदेबर्साइन् नगरपालिकामा स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यकता र औचित्य:

नेपाल सरकारबाट एकिकृत पाठ्यक्रम (कक्षा १-३) को ढाँचा, २०७६ स्वीकृत भइ कार्यान्वयनको क्रममा रहेको छ । एकिकृत पाठ्यक्रम देश भरीमा २०७७ साल देखि लागु भई कार्यान्वयनमा रहेको छ । उक्त पाठ्यक्रम ढाँचामा भएको ब्यवस्था अनुसार कक्षा १-३ सम्ममा पाँच ओटा विषय (मेरो गणित, मेरो नेपाली, मेरो अङ्ग्रेजी, हाम्रो सेरोफेरो र स्थानीय विषय) राख्नु पर्ने प्रावधान छ । स्थानीय विषयको निर्माण स्थानीय तहबाटै गर्नु पर्छ । स्थानीय पाठ्यक्रम वा मातृभाषा मध्ये एक विषय छनोट गरी स्थानीयबाट पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने प्रावधान छ । बालबालिकाको सिकाइ आफ्नो बासस्थानबाटै प्रारम्भ गर्न सहज हुन्छ । त्यसका लागि बालबालिकाहरुले आफ्नो गाउँ, समूदायको पहिचान गर्नुपर्दछ । त्यहाँ भएका प्राकृतिक, ऐतिहासिक सम्पदाहरू र आर्थिक क्रियाकलापहरूबारे जानकारी हुनुपर्दछ । स्थानीय मूल्य, मान्यता, धर्म, परम्परा, संस्कृति, स्रोतसामग्रीको संरक्षण, सम्बर्द्धन, परिचालन र विकास गर्नका लागि मार्गनिर्देश गर्ने र स्थानीय तहको क्षमता विकासमार्फत राज्यको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र राजनीतिक क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने सक्षम, सचेत र इमानदार नागरिक तयार गर्नका लागि स्थानीय पाठ्यक्रम अपरिहार्य भएको छ । राष्ट्रिय स्तरमा निर्माण गरिने पाठ्यक्रम सबै सरोकारवालाको संलग्नताको सम्भावना रहदैन । यसले स्थानीय तहको भाषा, संस्कृति, ज्ञान र सिपलाई पूर्ण रूपले समेट्न सम्भव पनि हुँदैन । अतः स्थानीय तहको भाषा तथा संस्कृतिको जगेर्ना गर्न स्थानीय तहको ज्ञान, सिप, प्रविधि र उत्पादनलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा जोड्ने ज्ञान र सिपको विकास गरी आत्मनिर्भर, उत्पादनमुखी, जीवनोपयोगी, व्यावहारिक र दक्ष जनशक्ति तयार गर्नका लागि स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यकता पर्दछ । हरेक स्थानीय तहको आ-आफ्नै विशिष्ट पहिचान, भौगोलिक, धार्मिक एवं सास्कृतिक, जातीय, भाषिक विविधता हुन्छ । केन्द्रिय तहमा तयार गरीने पाठ्यक्रमले मात्र विद्यार्थीहरूलाई दैनिक जीवनमा आवश्यक पर्ने ज्ञान, सीप, आचरण र व्यवहारका सम्पूर्ण सक्षमताहरू प्रदान गर्न नसक्ने भएकाले स्थानीय परिवेश अनुसारको ज्ञान र सीप आर्जन गर्नका लागि स्थानीय विज्ञकै सहभागितामा पाठ्यक्रम निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्ने बाञ्छनिय भएकाले र संबैधानीक र नीतिगत रुपमा भएको प्रावधानलाई कार्यान्वयन गर्नु प्रत्येक स्थानीय तहको कर्तब्य भएको हुनाले बोदेबर्साइन् नगरपालिकाले यो स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गरेको हो । स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनको औचित्यलाई देहायबमोजिमका बुँदाहरूले अझ स्पष्ट पार्दछः

क) स्थानीय मैथिली भाषा तथा तिरहुता लिपि तथा सँस्कृती लगायत ज्ञानको जगेर्ना गर्न।
ख) स्थानीय स्तरका व्यवसाय, कृषि तथा ब्यबसाय, पेसा एवम रोजगारलाई सम्बोधन गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय रोजगारीतर्फ उन्मुख, उत्पादनमुखी र सिपयुक्त नागरिक तयार गरी नेपाली कला, सौन्दर्य, आदर्श तथा वैशिष्ट्यको संरक्षण, संवर्धन गर्न।
ग) स्थानीय तहका कला, संस्कृति, परम्परा, पर्यटकीय क्षेत्र, सिप, भाषा आदिको संरक्षण र संवर्धन गर्न।
घ) स्थानीय कला कौशल, व्यवसाय, प्राकृतिक सम्पदा तथा संस्कृतिको जानकारी गराई त्यसअनुरूपको व्यवहार गर्न, गराउन र संरक्षण गर्न सक्ने तुल्याउन।
ङ) भौगोलिक, जातीय, लैङ्गिक, भाषिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, प्राकृतिक विविधतालाई सम्बोधन गर्न,
च) स्थानीय तहको ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई उजागर गर्न।
छ) परम्परागत पेसा, व्यवसाय र प्रविधिलाई संरक्षण, सम्बर्द्धन र विकास गर्न सहयोग पुर्याउन
ज) स्थानीय स्रोत र साधनको अधिकतम परिचालन गर्न।

१.२ पाठ्यक्रम निर्माणको बिधि एवम् प्रक्रिया :

हाम्रो बोदेबर्साइन् पाठ्यक्रम निर्माण गर्नका लागि ..... सदस्यीय बिज्ञ सल्लाहकार समिति/ पाठ्यक्रम निर्माण कार्यदल तथा ....सदस्यीय पाठ्यक्रम लेखन समिति निर्माण गरिएको थियो | सो समितिले पाठ्यक्रमका बिषयक्षेत्रहरु निर्धारण गरी सो भित्र रही दुई दिने अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गरी .... वटा लेखन समूह लाई प्राथमिकताक्रम मा राखिएका बिषयक्षेत्रलाइ विभाजन गरिएको थियो | लेखन समूहले लेखेको दस्तावेजलाई एकीकरणगरी मुर्तरुप दिनको लागि पाठ्यक्रम निर्माणमा प्राबिधिक सहयोग गर्नुहुने बिज्ञ तथा शिक्षा शाखाबाट दस्तावेजीकरण गरिएको थियो भने विभिन्न समयमा स्थानीय सरोकारवाला निकाय, सबै वडामा रहेका बुद्दिजिबीहरु, जेष्ठनागरिक, पेशाकर्मीहरु, ब्यबसायी, राजनीतिकर्मीहरु, विद्यार्थी, शिक्षकहरु, शिक्षाप्रेमीहरु तथा अन्य व्यक्तिहरुसंग छलफल बैठक संचालन गरी रायसुझाव संकलन गरिएको थियो |

पाठ्यक्रम निर्माणका चरणहरु निम्नबमोजिमका रहेका थिए:

- आबश्यकताको पहिचान
- पाठ्यक्रम निर्माण कार्यदल, लेखन समिति गठन तथा विभिन्न समयमा छलफल बैठक संचालन
- सक्षमता निर्धारण
- बिषयबस्तुको छनौट
- विधा र क्षेत्र निर्धारण
- विषयबस्तुको विस्तृतीकरण
- शिक्षणको माध्यम
- शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया
- समय निर्धारण
- सिकाइ मुल्यांकन
- अनुसुचिहरु

यी समग्र प्रक्रियाहरुमा निरन्तर रुपमा बिज्ञहरु, अनुसन्धानका प्राप्तिहरू, पाठ्यक्रम बिकास केन्द्र, शिक्षा तथा मानव स्रोत बिकास केन्द्र, शिक्षा बिकास तथा समन्वय इकाई र शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा बोदेबर्साइन् नगरपालिकाबाट प्रकाशित आधिकारिक दस्तावेजहरु र सरोकारवालाहरुका राय तथा सुझाबहरु लिई स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको थियो |

१.३ बिद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय उदेश्य:

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसार विद्यालय शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्यहरू निम्नानुसार हुने छन्:

(क) प्रत्येक व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभा प्रस्फुटन गरी व्यक्तित्व विकास गर्ने
(ख) सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रका मूल्य तथा मान्यताप्रति प्रतिबद्ध, राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति बफादार, स्वाभिमानी, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधतालाई सम्मान गर्ने, चरित्रवान्, नैतिकवान् एवम् जिम्मेवार नागरिक तयार गर्ने
(ग) श्रमप्रति सम्मान एवम् सकारात्मक सोच भएका, रोजगार तथा स्वरोजगारउन्मुख, उत्पादनशील, उद्यमशील र सिपयुक्त नागरिक तयार गर्ने
(घ) व्यक्तिको सामाजिकीकरणमा सहयोग गर्दै सामाजिक सद्भाव तथा सहिष्णुता र राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्न सहयोग पु¥याउने
(ङ) प्राकृतिक तथा राष्ट्रिय सम्पदा र पर्यावरणको संरक्षण, संवर्धन र सदुपयोग गर्दै दिगो विकासमा योगदान गर्ने सचेत नागरिक तयार गर्ने
(च) प्रत्येक व्यक्तिमा शान्ति, मानव अधिकार, समानता, समावेशिता र सामाजिक न्यायका मान्यताअनुरूपको आचरण विकास गरी समतामूलक, समावेशी, न्यायपूर्ण र समाजवादउन्मुख राष्ट्र निर्माणमा मद्दत गर्ने
(छ) राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी, आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रयोग गर्न सक्ने विश्वपरिवेश सुहाउँदो दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने
(ज) वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिप, सिद्धान्त तथा प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने वैज्ञानिक सुझबुझ भएका र खोज तथा अनुसन्धानमुखी जनशक्ति तयार गर्ने
(झ) रचनात्मक तथा समालोचनात्मक चिन्तन गर्ने, जीवनोपयोगी सिप भएका, सहिष्णु र भाषिक सक्षमतामा निपूर्ण नागरिक तयार गर्ने
(ञ) नेपाली मौलिक कला, संस्कृति, सौन्दर्य, आदर्श तथा वैशिष्ट्यहरूको संरक्षण, संवर्धन र विस्तारतर्फ अभिप्रेरित भई नेपाली पहिचानप्रति गौरव गर्ने नागरिक तयार गर्ने
(ट) जलवायु परिवर्तन तथा प्राकृतिक एवम् मानव सिर्जित प्रकोपप्रति सचेत रही सम्भावित जोखिम न्यूनीकरण तथा विपद् व्यवस्थापन गर्न सक्षम नागरिक तयार गर्ने
(ठ) सामाजिक न्यायमा आधारित समृद्ध राष्ट्र निर्माणका निम्ति आवश्यक मानव संसाधनको विकास गर्ने

परिच्छेद २
तहगत संरचना

२.१ विद्यालय शिक्षाको तहगत संरचना:

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले विद्यालय शिक्षालाई आधारभूत र माध्यमिक गरी दुईतहमा बाँडेको छ। आधारभूत तहको कक्षा १ मा प्रवेश गर्नुपूर्व १ वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको व्यवस्था हुने छ। विद्यालय शिक्षाको संरचनामा कक्षा १ देखि ८ सम्म गरी आठ वर्ष अवधिको आधारभूत शिक्षा र कक्षा ९ देखि १२ सम्मको चार वर्ष अवधिको माध्यमिक शिक्षा कायम गरिएको छ। माध्यमिक शिक्षा साधारण, प्राविधिक तथा व्यावसायिक र परम्परागत गरी तीन धारको हुने छ। माध्यमिक शिक्षाको प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारतर्फ थप एक वर्ष अवधिको व्यावहारिक अभ्यास (**Apprenticeship**) समेटिने छ। सिकारुको उमेर, सिकाइ क्षमतास्तर तथा बालमनोविज्ञान समेतलाई आधार मानी विद्यालय शिक्षाको तहगत र कक्षागत संरचना निम्नबमोजिम निर्धारण गरिएको छ:

विद्यालयको तह	कक्षा	उमेर समूह	सिकाइ क्षमतास्तर

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	४ बर्ष	
आधारभूत	कक्षा १-३	५ देखि ७ वर्षसम्म	तह १
	कक्षा ४-५	८ देखि ९ बर्षसम्म	तह २
	कक्षा ६-८	१० देखि १२ बर्षसम्म	तह ३
माध्यमिक	कक्षा ९-१०	१३ देखि १४ बर्षसम्म	तह ४
	कक्षा ११-१२	१५ देखि १६ बर्षसम्म	तह ५

२.२ बिद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना:

बिद्यालय तहको पाठ्यक्रम संरचना निम्नानुसार रहेको छ:

२.२.१ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना:

क्र.स.	**सीपका क्षेत्रहरु**	**सीपहरु**	**बार्षिक समय (घण्टामा)**
१.	आधारभूत सीप सिकाइका क्षेत्र	(क) शारीरिक सीप (ख) संबेगात्मक सीप (ग) सामाजिक, साँस्कृतिक र नैतिक सीप (घ) बौद्धिक तथा मानसिक सीप (ङ) स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा र वाताबरण सीप (च) सिर्जनात्मक सीप	३८४
२.	बिषयगत सीप सिकाइका क्षेत्र	(क) भाषिक सीप (ख) पूर्वगणितीय सीप (ग) दृश्यकला, कार्यतरिका र सिर्जनशीलता (घ) वरपरको वातावरण (ङ) सामाजिक सीप	**१९२**
	जम्मा		**५७६**

(उपर्युक्त तालिकामा उल्लिखित क्रियाकलाप र समयबाहेक मनोरञ्जन क्रियाकलाप, बाह्य खेल र आराम गर्ने समय गरी कम्तीमा दैनिक १ घण्टाका दरले वर्षभरिमा २५६ घण्टासम्म वार्षिक समय थप हुनसक्ने छ।)

२.२.२ आधारभूत शिक्षा कक्षा (१-३) को पाठ्यक्रम संरचना :

क्र.स.	**बिषय सम्बन्धि क्रियाकलाप**	**पाठ्यघण्टा**	**बार्षिक कार्यघण्टा**
१.	भाषिक सीप बिकास सम्बन्धि क्रियाकलाप (नेपाली)	५	१६०
२.	भाषिक सीप बिकास सम्बन्धि क्रियाकलाप (अंग्रेजी)	४	१२८
३.	गणितीय सीप बिकास सम्बन्धि क्रियाकलाप	४	१२८
४.	बिज्ञान स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षा, सामाजिक अध्ययन चारित्रिक विकास तथा सिर्जनात्मक कला सम्बन्धि क्रियाकलाप (सेरोफेरो)	८	२५६
५.	मातृ भाषिक सीप/स्थानीय बिषयबस्तु सम्बन्धि क्रियाकलाप	५	१६०
	जम्मा	**२६**	**८३२**

पठनपाठन सञ्चालनका लागि उपयोग भएको ३२ घण्टाको समयावधिलाई १ पाठ्यघण्टा (Credit Hour) मानिएको छ।

२.२.३ आधारभूत शिक्षा कक्षा (४-८) को पाठ्यक्रम संरचना:

क्र.स.	बिषय	पाठ्यघण्टा	बार्षिक कार्यघण्टा
१.	नेपालि	५	१६०
२.	अंग्रेजी	५	१६०
३.	गणित	५	१६०
४.	बिज्ञान तथा प्रबिधि	५	१६०
५.	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	५	१६०
६.	स्वास्थ्य शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला	३	९६
७.	मातृ भाषा/स्थानीय बिषय	४	१२८
जम्मा		**३२**	**१०२४**

२.३ आधारभूत शिक्षाका तहगत सक्षमता

२.३.१ आधारभूत शिक्षा (कक्षा १–८) का तहगत सक्षमता: (राष्ट्रिय पाठ्यक्रम अनुसार)

आधारभूत शिक्षाले विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षाका माध्यमद्वारा बालबालिकामा अन्तर्निहित प्रतिभाको विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ। यस तहको शिक्षाको मुख्य उद्देश्य राष्ट्रप्रेम र लोकतन्त्रमा विश्वास गरी राष्टियताको संरक्षण र संवर्धन गर्ने, अधिकार र कर्तव्यको पालनासहित स्वतन्त्रताको सम्मान गर्ने, सामाजिक र प्राकृतिक वातावरणप्रति सचेत भई मानवीय मूल्य र मान्यताअनुकूल व्यवहार गर्ने कर्तव्यनिष्ठ नागरिक उत्पादन गर्ने हो। यस तहको शिक्षा प्राप्त गरिसकेका

बालबालिकाहरू आफ्ना विचार आदानप्रदान एवम् दैनिक जीवनमा आइपर्ने व्यावहारिक समस्या समाधान गर्न सक्षम, स्वावलम्बी, परिश्रमी, वैज्ञानिक सुझबुझ भएका, स्वास्थ्यप्रति सचेत र नैतिकवान् हुने छन्। विद्यालय शिक्षाअन्तर्गत आधारभूत शिक्षा (कक्षा १–८) का विद्यार्थीले हासिल गर्ने सक्षमताहरू निम्नबमोजिम हुने छन्:

क) देशप्रेम तथा राष्ट्रिय एकताको भावना एवम् लोकतान्त्रिक मूल्य, मान्यता तथा संस्कार व्यवहारमा प्रदर्शन
ख) भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यावहारिक, सिर्जनात्मक एवम् सान्दर्भिक प्रयोग
ग) सूचना र विचारहरूको आदान प्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग
घ) तार्किक तथा व्यावहारिक गणितीय ज्ञान, सिप एवम् अभिवृत्ति विकास र प्रयोग
ङ) वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिद्धान्त र नियमप्रतिको जिज्ञासा एवम् बोध र व्यावहारिक जीवनमा प्रयोग
च) मानव मूल्य र मान्यता एवम् सामाजिक गुणको विकास तथा नागरिक कर्तव्यप्रति सजगता
छ) जनसङ्ख्या, वातावरण संरक्षण र दिगो विकासबिचको अन्तरसम्बन्धको बोध र व्यवस्थापनमा सहयोग
ज) शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर जीवनशैली र जीवनोपयोगी सिप (Life Skills) को विकास
झ) स्थानीय, आधुनिक पेसा, व्यवसाय र प्रविधि एवम् श्रमप्रति सम्मान तथा व्यवहारकुशल सिप (Soft Skills) को प्रयोग
ञ) नेपाली कला, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण तथा संवर्धन एवम् सिर्जनशीलताको विकास र प्रयोग
ट) राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशसँग परिचित भई विविधता, विश्वबन्धुत्व र सहअस्तित्व बोध तथा स्वीकार
ठ) दैनिक जीवनमा आइपर्ने व्यावहारिक समस्याहरूको पहिचान, विश्लेषण तथा समाधान

२.३.२ आधारभूत शिक्षा (कक्षा १–८) का तहगत सक्षमता: (स्थानीय पाठ्यक्रम अन्तर्गत)

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १–८) को उद्देश्य बालबालिकालाई आधारभूत साक्षरता, गणितीय ज्ञान तथा सिप र जीवनोपयोगी सिपहरूका साथै व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा सरसफाइसम्बन्धी बानीको विकास गर्ने अवसर प्रदान गर्नु हो। आधारभूत शिक्षाको माध्यमबाट बालबालिकाहरू आफू रहेको प्राकृतिक तथा सामाजिक वातावरणसँग परिचित र सचेत हुने छन्। यस तहको पाठ्यक्रम बालबालिकाको उमेरगत क्षमता एवम् रुचिलाई ध्यान दिई एकीकृत सिद्धान्तअनुसार विकास गरिएको छ। आधारभूत शिक्षा (कक्षा १–५) का सक्षमता देहायबमोजिम हुने छन्:

तहगत सक्षमताहरू

कक्षा १–३ का सक्षमताहरु

- स्थानिय भाषामा आधारभूत भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र प्रयोग
- स्थानिय भाषामा आधारभूत गणितीय अवधारणा र सिपको विकास र प्रयोग
- स्थानिय भाषाको लिपि प्रयोग आधारभूत ज्ञान
- अनुशासन, सदाचार र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक एवम् चारित्रिक गुणको विकास
- स्थानिय विज्ञान, वातावरण, सूचना प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत ज्ञानको विकास
- शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर बानी, ब्यबहारकुशल सीप (Soft Skill) र जीवनोपयोगी सिपको विकास
- स्थानिय कला तथा सौन्दर्यप्रति अभिरुचि र सिर्जनात्मकताको विकास
- स्थानिय परिवेशसँग परिचित भई नगरपालिकाको विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा, संस्कृति, क्षेत्रप्रति सम्मान र समभावको विकास

कक्षा ४– ५ का सक्षमताहरु

- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको परिचय र आफ्नो वरपरको भौगोलिक, राजनैतिक र प्राकृतिक स्वरूपको जानकारी र नक्साङ्कन
- प्राकृतिक प्रकोप र यसको व्यवस्थापनका उपायहरु,
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको वरपरका वस्तु, घटना तथा मौसमप्रति सचेतता,
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाका ऐतिहासिक स्थल, मठमन्दिर, गुम्बा, तथा विद्यालयहरुको परिचय, महत्व र संरक्षणका उपायहरु,
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाका ऐतिहासिक तथा सामाजिक व्यक्तित्वहरुको परिचय र योगदान,
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको ऐतिहासिक उद्योगहरु (घरेलु , मझौला तथा ठुला) को परिचय, योगदान र संरक्षण,
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको सामाजिक, सांस्कृतिक गतिविधिहरूको पहिचान, सम्मान र सहभागिता
- बोदेबर्साइन् नगरपालिका मा भएका सार्वजनिक सम्पत्ति र प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण र प्रयोग
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाका मौलिक जातजाति, रहनसहन, भेषभूषा, संस्कृति, रीतिरिवाज, परम्परा र परिकार
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाका मौलिक पर्व,कला, गीतसंगीत, उत्सव महोत्सव
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाका धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक तथा प्राकृतिक सम्पदाहरु
- भौगोलिक, जातीय, लैङ्गिक, भाषिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, प्राकृतिक विविधतालाई सम्बोधन
- बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्र भित्रको ज्ञान, सीप र प्रविधिलाई उजागर
- बोदेबर्साइन् नगरपालिका भित्र रहेका परम्परागत पेसा, व्यवसाय र प्रविधिलाई संरक्षण, संवर्द्धन र विकास गर्न सहयोग

कक्षा ६–८ का सक्षमताहरु

- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको अवस्था विश्लेषण, नगरपालिकाले गरेका, गरिरहेका, गर्नुपर्ने कामहरूको परिचय र नक्साङ्कन
- बोदेबर्साइन् नगरपालिका भित्रको स्रोत र साधनको अधिकतम परिचालन
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकामा अपनाइने पेसा, उद्यमशिलता र प्रविधिको प्रवर्तनात्मक उपयोग।
- बोदेबर्साइन् नगरपालिका गरिने योग, प्राणायाम, ध्यान सरसफाइ, भोजन, ब्यायाम, स्थानीय खेलहरुको परिचय र अभ्यास
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकामा हुनसक्ने प्रकोप (आगजनी, भूकम्प, सितलहर, बाढी, चट्याङ, हावाहुरी, सर्पदँस) र वातावरणको संरक्षण प्रति सजक र हरित विद्यालय अवधारणाको अवलम्बन
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको विकास निर्माण र समाज सेवामा विशेष योगदान पुर्याउने महत्वपूर्ण व्यक्ति र संस्थाहरुको परिचय
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको स्थानीय जीवजन्तुहरुको पहिचान, महत्व र संरक्षणका उपायहरु
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको स्थानीय सार्वजनिक सेवाहरुको पहिचान तथा उपयोग

- बोदेबर्साइन् नगरपालिकामा आ–आफ्नो संस्कार र संस्कृति सहितको आचरण दायित्व र अनुशासनसँग परिचित हुदैँ सो अनुरुपको व्यवहार अवलम्बन गर्ने
- वचतसँग परिचित हुदै सहकार्रयमा वचत गर्ने बानीको बिकास/अवलम्बन
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकामा पाइने स्थानीय प्रविधिहरुसँग परिचित हुदै यसको प्रयोग र संरक्षण गर्न

२.३.३ आधारभूत तह (१–८) को अन्त्यमा विद्यार्थीहरू निम्न कार्य गर्न सक्षम हुनेछन्

- स्थानिय मैथिली भाषाको तिरहुता लिपि पहिचान गर्न
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको परिचय, सिमाना, क्षेत्रफल, ऐतिहासिक पृष्ठभूमि, भौगालिक अवस्थिति बताउन र नगरपालिकाको नक्सा बनाउन
- बोदेबर्साइन् नगरपालिकामा रहेका विभिन्न कार्यालयहरू, संघ संस्थाहरू, विद्यालयहरूको परिचय दिन
- तरकारी तथा फलफूल खेतीका लागि करेसाबारीको प्रयोग तथा तरकारी तथा फलफूलको वर्गीकरण गर्न र नियमित रुपमा प्रयोग गर्न
- तरकारी तथा फलफूल खेती गर्दा प्रयोग हुने घरायसी तथा आधुनिक औजारको बारेमा जानकारी लिन तथा सामान्य प्रयोग गर्न
- तरकारी तथा फलफूल खेतीको संरक्षण गर्ने तरिका बताउन र अवलम्बन गर्न
- तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग पहिचान गर्न र त्यसको उपचारको जानकारी लिई स्थानीय जैविक रसादिको प्रयोगमा जोड दिन
- तरकारी तथा फलफूल खेतीको महत्व तथा उपयोगको बारेमा जानकारी दिन
- रासायनिक मल भन्दा कम्पोष्ट मलको प्रयोगमा तथा बिषादीको सट्टामा स्थानीय जैविक रसादिको प्रयोगबारे सचेतना जगाउन
- पशुपालनको महत्व तथा त्यसमा लाग्ने रोग र त्यसको सामान्य रोकथामबारे बताउन र सचेत हुन
- आफ्नो धर्म, जात, भाषा, संस्कृति, परम्परा, र चालचलनसंग परिचित भई त्यसको संरक्षण र संवर्द्धन गर्न
- स्थानीय तहभित्र मनाइने विभिन्न चाडपर्वहरूसँग परिचित भई सरिक हुन
- समाजमा रहेका बिभिन्न विकृति विसङ्गतिहरूबाट टाढा रहन
- स्थानीय मौलिकता तथा स्थानीय उत्पादनहरूको पहिचान गरी त्यसको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न
- बोदेबर्साइन् नगरपालिका भित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदाको पहिचान र संरक्षण गर्ने उपाय बताउन
- स्थानीय प्राकृतिक प्रकोपबारे जानकार भई त्यसबाट बच्ने उपायहरू खोजी गर्न
- बोदेबर्साइन् नगरपालिका भित्र पाइने जडिबुटी, जिबजन्तु र चराचुरुङ्गीहरुको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न

२.४ विषयवस्तुको छनौट

क) स्थानिय मैथिली भाषाको तिरहुता लिपि पहिचान
ख) स्थानीय वातावरणमा पाइने वनस्पति, जडीबुटी र पशुपंक्षीहरू, प्रदुषण, फोहोरमैला व्यवस्थापन, उर्जा, जलवायु परिवर्तन
ग) यस क्षेत्रको सेरोफेरोमा रहेका नदीनाला, पोखरी तथा खनीज पदार्थ
घ) भूकम्प, बाढी, आगजनी, चट्याङ, हुरी, बतास, सीतलहर, लु र सडक दुर्घटना
ङ) स्थानीय स्तरमा प्रचलित भाषा, चाडपर्व, धर्मसंस्कृति, रीतिरिवाज र भेषभुषा
च) यस क्षेत्रमा रहेका मठ, मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा, चर्च र अन्य धार्मिक सम्पदाहरू
छ) सामाजिक मूल्यमान्यता र सकरात्मक व्यवहार

ज) स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित पेसा, कृषि ब्यापार, व्यवसाय, उद्योगधन्दा तथा आयआर्जनका क्रियाकलापहरू (पशुपालन, खेतीपाती, जडीबुटी खेती, हस्तकला, स्थानीय प्रबिधि, आदि)

झ) स्थानीय क्षेत्रमा परम्परागत रुपमा खेलिने खेलहरु र योग व्यायामहरु

ञ) यस क्षेत्रको बिकास तथा पहिचानमा सहयोग पुर्याउने महत्वपुर्ण व्यक्तित्वहरु

ट) स्थानीय तहको भौगोलिक तथा प्रशासनिक संरचना

२.५ बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा १-३) का बिषयक्षेत्र र ढांचा

क्र.स.	विधा र क्षेत्र	पाठ संख्या	जम्मा बार्षिक पाठ्य घन्टी		
			सैद्वान्तिक	प्रयोगात्मक	जम्मा
१.	**स्थानिय मैथिली भाषा:** (मैथिली भाषा तिरहुता लिपिमा स्वर वर्ण, ब्यञ्जन वर्ण चिनारी तथा शब्द निर्माण, मैथिली भाषामा लघु कथा अध्ययन, अँक चिनारी)	७	२०	१०	३०
२.	**बोदेबर्साइन् नगरपालिका परिचय:** १. इतिहास, भौगोलिक र राजनैतिक विभाजन, नक्सा, क्षेत्रफल वडा विभाजन, स्थानीयस्तरमा बोलिने भाषा, जातजातिगत अवस्था, संस्कृति र जनसंख्या २. बोदेबर्साइन् नगरपालिकाले सेवाग्राहीलाई प्रदान गरिने सबै खाले सेवाहरुको बारेमा जानकारी	२	१०	१०	२०
३.	**बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको सम्पदा, कला संस्कृति र रीतिरिवाज:** प्राकितिक, सांस्कृतिक, धार्मिक सम्पदाहरु, मन्दिरहरु, मस्जिदहरु, आश्रमहरु, एतिहासिक स्थलहरू, नदीहरु, तालहरु, पोखरी, मिथिला कला तथा संस्कृति आदि	५	१५	१०	२५
४.	**बोदेबर्साइन् नगरपालिका भित्र गरिने तरकारी तथा फलफुल खेती:** तरकारी तथा फलफुल खेती, खेती गरिने औजार, बालीनालीको संरक्षण, बालीनालीमा लाग्ने रोग तथा रोकथाम, तरकारी तथा फलफूलको महत्व, पालिका भित्रका कृषि पेशा, तथा अन्य आयमुलक व्यापारहरू	४	१५	१०	२५
५.	**पशुपंक्षी पालन** (गाइ भैसीपालन, कुखुरा हाँस पालन, खाना तथा हेरचाह)	३	८	७	१५
६.	**यातायात, भौतिक पूर्वाधार र ट्राफिक नियम:** राष्ट्रिय राजमार्ग, शाखा मार्ग, पदमार्गहरुको परिचय, महत्व र ट्राफिक नियम सडक नियम प्रयोग बिधि र सुरक्षा	२	१०	१०	१५
७.	**बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको स्थानीय प्रबिधि र बिकास :** (ढिकी जाँतो, हलो, गल, कोदालो, गुन्द्री, माटाका भाडाहरू, स्थानीय मौलिकताहरु, परम्परागत हस्तकला, काष्ठकला,	४	१०	१०	२०
८.	**स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य तथा वातावरणा सम्बन्धि चेतना:** स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (बाढी , भूक्षय,सितलहर, लु, आगलागी, हावाहुरी, भूकम्प, चट्याङ), सरसफाई (व्यक्तिगत) वातावरण संरक्षण	३	९	६	१०
		३०	**९५**	**७५**	**१६०**

२.६ बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा ४-५) का बिषयक्षेत्र र ढांचा

क्र.स.	विधा र क्षेत्र	पाठ संख्या	जम्मा बार्षिक पाठ्य घन्टी		
			सैद्वान्तिक	प्रयोगात्मक	जम्मा
१.	**बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको परिचय:** १. इतिहास, भौगोलिक र राजनैतिक विभाजन, नक्सा, क्षेत्रफल वडा विभाजन, स्थानीयस्तरमा बोलिने भाषा, जातजातिगत अवस्था, संस्कृति र जनसंख्या २. बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रले सेवाग्राहीलाई प्रदान गरिने सबै खाले सेवाहरुको बारेमा जानकारी	४	१५	५	२०
२.	**स्थानिय सम्पदा, कला संस्कृति र रीतिरिवाज:** प्राकितिक, सांस्कृतिक, धार्मिक सम्पदाहरु, मन्दिरहरु, आश्रमहरु, एतिहासिक स्थलहरू, नदीहरु, तालहरु, पोखरी, मिथिला कला आदि	५	१०	१०	२०
३.	**तरकारी, खाद्यबाली तथा फलफुल खेती:** तरकारी, खाद्यबाली तथा फलफुल खेती, खेती गरिने औजार, बालीनालीको संरक्षण, बालीनालीमा लाग्ने रोग तथा रोकथाम, तरकारी तथा फलफूलको महत्व, पालिका भित्रका कृषि पेशा, तथा अन्य आयमुलक व्यापारहरू	४	१५	१०	२५
४.	**पशुपंक्षी पालन** (गाइ, भैसीपालन, कुखुरा हाँस पालन, खाना तथा हेरचाह)	२	१०	५	१५
५.	**यातायात, भौतिक पूर्वाधार र ट्राफिक नियम:** भौतिक पूर्वाधार, यातायातका साधनहरू, राष्ट्रिय राजमार्ग, शाखा मार्ग, पदमार्गहरुको परिचय, महत्व र ट्राफिक नियम, सडक नियम प्रयोग बिधि र सुरक्षा	३	५	५	१०
६.	**स्थानीय प्रबिधि र बिकास :** (ढिकी जाँतो, हलो, कुटो, कोदालो, गुन्द्री, तान, चुँदारो, पानी घट्टा), माटाका भाडाहरू, स्थानीय मौलिकताहरु, परम्परागत हस्तकला, काष्ठकला,	४	१५	५	२०
७.	**स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना:** स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (बाढी पहिरो, भूक्षय, आगलागी, भूकम्प, चट्याङ), सरसफाई (व्यक्तिगत, घरयासी तथा संस्थागत) वातावरण संरक्षण	३	६	४	१०
८.	**स्थानिय जडिबुटी, योग तथा उपचार पद्दती**	३	५	५	१०
		३०	**७८**	**५०**	**१२८**

२.७ बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम (कक्षा ६-८) का बिषयक्षेत्र र ढांचा

क्र.स.	विधा र क्षेत्र	पाठ संख्या	जम्मा बार्षिक पाठ्य घन्टी		
			सैद्वान्तिक	प्रयोगात्मक	जम्मा

१.	**बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको परिचय:** १. इतिहास, भौगोलिक र राजनैतिक विभाजन, नक्सा, क्षेत्रफल वडा विभाजन, स्थानीयस्तरमा बोलिने भाषा, जातजातिगत अवस्था, संस्कृति र जनसंख्या २. बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रले सेवाग्राहीलाई प्रदान गरिने सबै खाले सेवाहरुको बारेमा जानकारी	४	१५	५	२०
२.	**स्थानिय सम्पदा, कला संस्कृति र रीतिरिवाज:** प्राकितिक, सांस्कृतिक, धार्मिक सम्पदाहरु, मन्दिरहरु, आश्रमहरु, एतिहासिक स्थलहरू, नदीहरु, तालहरु, पोखरी, मिथिला कला आदि	५	१०	१०	२०
३.	**तरकारी, खाद्यबाली तथा फलफुल खेती:** तरकारी, खाद्यबाली तथा फलफुल खेती, खेती गरिने औजार, बालीनालीको संरक्षण, बालीनालीमा लाग्ने रोग तथा रोकथाम, तरकारी तथा फलफूलको महत्व, पालिका भित्रका कृषि पेशा, तथा अन्य आयमुलक व्यापारहरू	४	१०	१०	२०
४.	**पशुपंक्षी पालन ब्यवसाय** (गाइ भैसीपालन, कुखुरा हाँस पालन, खाना तथा हेरचाह)	२	६	४	१०
५.	**यातायात, भौतिक पूर्वाधार र ट्राफिक नियम:** भौतिक पूर्वाधार, यातायातका साधनहरू, राष्ट्रिय राजमार्ग, शाखा मार्ग, पदमार्गहरुको परिचय, महत्व र ट्राफिक नियम, सडक नियम प्रयोग बिधि र सुरक्षा	३	५	५	१०
६.	**स्थानीय प्रबिधि र बिकास :** (ढिकी जाँतो, हलो, कुटो, कोदालो, गुन्द्री, तान, चुँदारो, पानी घट्टा), माटाका भाडाहरू, स्थानीय मौलिकताहरु, परम्परागत हस्तकला, काष्ठकला,	४	१५	५	२०
७.	**स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना:** स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (बाढी पहिरो, भूक्षय, आगलागी, भूकम्प, चट्याङ), सरसफाई (व्यक्तिगत, घरयासी तथा संस्थागत) वातावरण संरक्षण	३	६	४	१०
८.	**स्थानिय जडिबुटी जडिबुटी तथा उपचार पद्दती**	३	५	५	१०
९.	**नगर क्षेत्रमा उपलब्ध आधुनिक सुचना प्रविधि र संचार**	२	४	४	८
		३०	**७८**	**५०**	**१२८**

२.८ शिक्षण सिकाइ बिधि, प्रक्रिया, भाषा तथा समय निर्धारण:

२.८.१ समय निर्धारण : -

यस स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्दा समय निर्धारण पनि राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ ले निर्धारण गरे बमोजिम नै समय व्यबस्थापन गरिएको छ | एक शैक्षिक सत्रमा ३२ हप्ता पठनपाठन हुनेछ | कक्षा १-३ मा ६० मिनेटको समयलाई एक घन्टी मानि हप्तामा ५ घन्टीका दरले १६० बार्षिक कार्यघण्टा अर्थात ५ पाठ्यघण्टा र कक्षा ४-५ मा ४५ मिनेटको समयलाई एक घन्टी मानि हप्तामा ४ घन्टीका दरले १२८ बार्षिक कार्यघण्टा अर्थात ४ पाठ्य घण्टा कक्षा शिक्षण संचालन गर्नु पर्ने छ | यसमध्ये सैद्वान्तिक विषयका लागि कक्षा १-३ मा ८५/ कक्षा ४-५ मा ७८ घन्टी र प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्यका लागि कक्षा १-३ मा ७५/कक्षा ४-५ मा ५० घन्टी शिक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ |

२.८.२ भाषा: -

यस हाम्रो बोदेबर्साइन् नगरपालिका नामको स्थानीय पाठ्यक्रम बिद्यालय तहमा कार्यान्वयन गर्दा शिक्षणको माध्यम स्थानीय मातृभाषा मैथिली वा नेपाली भाषा, वा दुबै भाषा हुन सक्ने छ | आबश्यकता महसुस भएमा अन्य स्थानीय भाषामा पनि अनुबाद गरी पठनपाठन गराउन सकिने छ |

२.८.३ सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया: -

एउटै प्रकारको सिकाइ सहजीकरण विधि सधैँ र सबैतिर उपयुक्त हुन नसक्ने भएकाले एउटै विषयवस्तु सिकाइका लागि पनि विविध विधि अपनाउन सकिन्छ। त्यसैले शिक्षण विधिको छनोट गर्दा सकभर विविधता कायम गर्नुपर्छ। सिकाइ सहजीकरण विधिको चयन गर्दा मुख्य रूपमा विद्यार्थीको पूर्व ज्ञान, रुचि, क्षमता, चाहना, उनीहरूको तहगत स्तर, विषयवस्तुको स्वरूपलगायत उपलब्ध हुन सक्ने स्रोतसाधन, वातावरणीय अवस्था, शिक्षकको रुचि तथा तयारी इत्यादिलाई विचार गर्नुपर्दछ। प्रस्तुत पाठ्यक्रम शिक्षण तथा सहजीकरणका लागि बिद्यार्थी केन्द्रित, प्रयोगात्मक र वालमैत्री शिक्षण पद्दतिलाई पूर्ण रुपमा अनुसरण गर्नुपर्नेछ | सबै प्रकारका सिकाइ आवाश्यकता र चाहना भएका (फरक शारीरिक क्षमता भएका, असक्त, असहाय, कमजोर, छात्रा, दलित, जनजाति आदि) बिद्यार्थीहरुलाई समेट्ने गरी कक्षामा समावेशी शिक्षण पद्दतिको अवलम्बन गर्नुपर्नेछ | बिद्यार्थीहरुलाई परियोजना कार्य, विभिन्न स्थलगत भ्रमण, साँस्कृतिक सम्पदाको प्रत्यक्ष्य अबलोकन गराई प्रतिबेदन प्रस्तुतीकरण र अभिलेखीकरण गर्न लगाउनुपर्ने छ | कक्षा शिक्षण गर्दा शिक्षकले क्रमिक सिकाइ रणनीति पद्दति द्वारा कक्षाकोठामा शिक्षण गर्नाले बालबालिकाको पठन पाठनमा सहज भई छिटो तरिकाले दिगो सीप सिकाइ हुनेछ, यसका लागि शिक्षकले सहजकर्ता, उत्प्रेरक, प्रबर्धक, खोजकर्ता, अनुसन्धानकर्ता लगायतको भूमिकाहरु निर्वाह गर्नुपर्नेछ | पाठ्यक्रम सम्बद्ध सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया संचालन गर्दा सूचना तथा संचार प्रबिधि, डिजिटल प्रविधिको तथा स्थानीय स्तरमा खोज अनुसन्धानको उच्चतम उपयोग गर्नुपर्नेछ | त्यसै गरी कक्षा शिक्षण सिकाइलाई शिक्षक भन्दा विद्यार्थी बढी सक्रिय हुने गरी सिक्ने अवसर प्रदान गर्ने क्रियाकलापमा आधारित हुनुपर्नेछ |

२.९ कक्षागत सिकाइ उपलब्धि:

क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
१. स्थानिय मैथिली भाषा	मैथिली भाषा तिरहुता लिपिमा स्वर वर्ण, मात्रा, ब्यञ्जन वर्ण र अंक चिनारी	शब्द निर्माण, शब्द भण्डार, मैथिली भाषामा लघु कथा अध्ययन	मैथिली भाषामा लघु कथा अध्ययन र	-......................	-.................
२.बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको परिचय:	• आफ्नो क्षेत्रको नाम र आफु बस्ने टोलको नाम, वडा नम्बर बताउन • सप्तरी जिल्लाको मानचित्रमा बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको पहिचान गर्न • आफ्नो गाउ टोलमा बोलिने भाषाको बारेमा थाहा पाउन	• आफ्ना क्षेत्रमा रहेका वडाहरुको नाम बताई आफ्नो स्थायी ठेगाना बताउन • सप्तरी जिल्लाको मानचित्रमा बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्र र वडाको पहिचान गर्न • आफ्ना टोलमा भएका सरकारी एवंम् संस्थागत कार्यालयहरुको नाम र प्रमुख काम बताउन • आफ्नो टोलमा बोलिने भाषा र जातजाति बारे जानकारी लिन	• आफ्नो क्षेत्रसंग जोडिएका अन्य स्थानीय तहहरुको नाम बताउन, • आफ्नो वडामा रहेको सरकारी कार्यालय, बिद्यालय तथा विभिन्न संघ सस्थाको नाम र तिनीहरुको स्थान/ठेगाना बताउन • आफ्नो समुदायमा बोलिने सबै खाले भाषाको बारे जानकारी लिन	• बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको सामान्य परिचय दिन • बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको नक्सा क्षेत्रफल, सिमाना, जनसंख्या र भैगोलिक अवस्थिति बताउन | • सप्तरी का (स्थानिय तहहरूको नाम बताउन • आफ्नो पालिकामा बोलिने स्थानीय भाषा को बारेमा सामान्य परिचय दिन	• बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि बताउन • बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्र.को नक्सा बनाइ वडाहरु छुट्याउन | • बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्र अन्तर्गत आफ्नो वडामा रहेका सरकारी कार्यालय, बिद्यालय विभिन्न संघसंस्था, वित्तीय संस्था, स्वास्थ्य संस्थाको नाम, ठेगाना र प्रमुख सेवा बताउन • आफ्नो पालिकामा बोलिने भाषाको परिचय, महत्व र मुख्य भाषा बारे जानकारी लिन
३. स्थानीय सम्पदा, कला संस्कृति र रीतिरिवाज	• पुरातात्विक सम्पदा चिन्न र अर्थ बताउन • आफ्नो समुदायमा भएका पुरातात्विक सम्पदाको नाम बताउन • स्थानीय धर्महरु बताउन • मिथिला कलाबारे बताउन	• पुरातात्विक सम्पदाको उदाहरण सहित अर्थ बताउन • मेरो समुदाय र व्यबहार • मिथिला कलाबारे बताउन • आफ्नो समुदायमा र वडाभित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदाको अबलोकन गरी पहिचान गर्न र सो बारे सामान्य जानकारी दिन,	• पुरातात्विक सम्पदाको उदाहरण सहित परिभाषा दिन • असल बानि र खराब बानीहरु • आफ्नो समुदायमा र वडाभित्र र छिमेकी वडामा रहेका पुरातात्विक सम्पदाको अबलोकन गरी पहिचान गर्न	• पुरातात्विक सम्पदाको उदाहरणसहित परिभाषा दिन र महत्व बताउन • स्थानीय जात्रा, मेला बारे जानकारी • आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदाको अबलोकन गरी सुची तयार	• पुरातात्विक सम्पदाको महत्व बताउन र संरक्षणका उपायहरु खोजि गर्न, • आफ्नो पालिका भित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदाको अबलोकन गरी तिनीहरुको अबस्थाबारे जानकारी लिन र आफ्नो परिवार र छिमेकीलाई बताउन

क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
	• स्थानीय चाडपर्बहरुको नाम भन्न • परिवारभित्र गरिने सम्बोधन शिष्टाचार • आफ्नो समुदायमा भएका पुराना स्थलहरु, ताल, पोखरी, नदि आदि	• आफ्नो समुदायमा भएका पुराना स्थलहरु, ताल, पोखरी नदि झरना आदिको नाम बताउन,	र सो बारे सामान्य जानकारी दिन, • विभिन्न भाषा र भेषभुषाको सुची तयार गर्न • मिथिला कला चिन्न • स्थानीय धार्मिक सम्पदाहरुको तथा नदि नाला झरना पोखरी आदिको नाम भन्न	गर्न र सो बारे सामान्य जानकारी • हाम्रा संस्कृतिहरुको बारे सामान्य जानकारी दिई स्थानीय मौलिकताहरुको सुची तयार पार्न • मिथिला कलाबारे महत्व बताउ • नगरक्षेत्र भित्र र छिमेकी न.पा मा रहेका पुराना स्थलहरु ताल, झरना नदीनाला आदि बारे सुची तयार गर्न	• मिथिला कलाबारे महत्व बताउन र अवलम्बन गर्न बताउन • • आफ्नो न.पा भित्र नाचिने धर्म अनुसारका नाचको बारेमा सामान्य जानकारी दिई हाम्रो विभिन्न परम्पराका बारेमा महत्व बताउन र अवलम्बन गर्न
४. तरकारी , खाद्यबाली तथा फलफुल खेती:	• आफ्नो घरमा भएको तरकारी फलफूलको नाम बताउन, • तरकारी खेती गर्दा प्रयोग गरिने औजारको नाम भन्न, • तरकारी खेतीलाई जोगाउन उपाय, गोडमेल, मल, पानि लगाउनु पर्ने कुरा बताउन • रोग लागेको न लागेको तरकारी छुट्याउन, किराको नाम भन्न, रोग लागे बिषादी भन्दा	• आफ्नो घर र छिमेकमा हुने तरकारीहरूको सुची बनाउन, • सामुहिक रुपमा तरकारी खेतीको नमुना प्रदर्शन गर्न, • आफ्नो घर र छिमेकमा भएका तरकारी खेती गर्दा प्रयोग गरिने औजारको काम बताउन, • तरकारी खेतीलाई घेराबारा लागाई संरक्षण गर्ने उपाय बताउन • दैनिक प्रयोग गरिने फलफुल र तरकारी बाट प्राप्त पौष्टिक तत्वहरु बताउन	• आफ्नो घर र छिमेकमा पाइने तरकारीको बर्गिकरण गर्न (जरा खाने, पात खाने, फल खाने, फुला खाने, गेडा पिसेर फुला खाने आदि) • तरकारी खेती गर्ने स्थानीय समुदायमा पाइने कृषि औजारहरुको नाम बताउन • तरकारी खेतीलाई बार बन्देज (बाँस, काठ, छवालीको) प्रयोगबाट जोगाउने उपाय बताउन • नमुना खेती गेरेर संरक्षण गर्न र उपायहरु बताउन	• आफ्नो र घर छिमेकमा पाइने तरकारी बालीको बर्गिकरण गर्न (जरा खाने, पात खाने, काण्ड खाने, फुल खाने, तथा मौसम अनुसारका हिउदे र बर्खे, जमिन माथि र मुनि फाल्ने तरकारी र फलफूलको नाम बताउन, • स्थानीय समुदायमा भएका तरकारी खेती गर्ने औजारको नाम र काम बताउन • बिउ उमार्ने वा बेर्ना तयार गर्ने तरिका बताउन	• आफ्नो पालिकामा तथा छिमेकी पालिकामा रहेका समेत तरकारी बालीको बर्गिकरण गर्न (जरा खाने, पात खाने, काण्ड खाने, फुल खाने, तथा मौसम अनुसारका हिउदे र बर्खे, जमिन माथि र मुनि फाल्ने तरकारी र फलफूलको नाम करेसाबारीको प्रयोग बताउन, • घर र करेसाबारीमा तरकारी खेती गर्ने औजार (घरायसी र आधुनिक) को नाम र काम बताई हिफाजत गर्न • करेसाबारीमा खेती गर्ने तरिका (उदेश्य बताउन)

क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
	जैविक रसादिको प्रयोग गर्नुपर्छ भानी बताउन • ताजा तरकारी खाने बानीको बिकास, जमिन माथि र मुनि पाइने तरकारी फलफूलको नाम बताउन, • तरकारी र फलफूलको महत्व, फाइदा बताउन	• जैविक रोगजन्य कारण र अजैविक रोगजन्य कारण ले बिरुवामा रोग लाग्छ भनि बताउन, • रोग तथा किराका रोकथाम गर्ने उपाय बताउन, • ताजा तरकारीको फाइदा बताउन र बढी भएको तरकारी, फलफुल बेच्न सकिने कुरा बताउन, • मौसम अनुसार र बेमौसमी तरकारी, फलफूलको नाम बताउन	• तरकारीमा लाग्ने सामान्य रोग बताउन • रोगका सामान्य उपचार बिधि र उपचार गर्ने तरिका बताउन • करेसाबारी तथा फलफूलको महत्व बताउन	• तरकारी तथा फलफुल खेतीलाई बारबेर लगाउने तरिका बताउन • नर्सरी र कलामिको परिभाषा तथा तरिका बताउन • जैविक मल (कम्पोष्ट मल) र रसायनिक मलको प्रयोग र पहिचान गर्न • कम्पोष्ट मल बनाउने तरिका बताउन • हरियो सागपातको सुची बनाइ फाइदा बेफाइदा र महत्व बताउन • स्थानीय क्षेत्रमा पाइने फलफूलको सुची तयार पार्न, आबश्यक फलफुल खेतीका लागि जमिन पहिचान गरी यसको महत्व बताउन	• घरायसी प्रयोगका लागि करेसाबारी बनाउने तरिका बनाउन • तरकारी खेतीलाई संरक्षण गर्ने तरिका बताउने नर्सरी र कलमिको परिभाषा दिन र तरिका बताउन • तरकारी खेती गर्दा ध्यान पुर्याउनु पर्ने पक्षहरु (जग्गा छनोट र तयारि, नर्सरी ब्याड ब्यबस्थापन तथा बिउ रोप्ने र बेर्ना उमार्ने तरिका बताउन • जैविक मल (प्राङगरिक मल, कम्पोस्ट मल, गोबर मल) को परिचय दिन र फाइदा बताउन • रासायनिक मलको पहिचान गरी फाइदा, बेफाइदा पत्ता लगुना, रासायनिक मलको साट्टो जैविक मलको प्रयोग गर्न बताउन • कम्पोस्ट मल बनाउने तरिका (खाल्डे तरिका, थुप्रो वा ढिस्के तरिका) बताउन • तरकारीमा लाग्ने मुख्य रोग र किराको रोकथाम बताउन • स्थानीय प्रबिधि बाट बनाउन सकिने जैविक रसादिको नाम बताउन • रासायनिक बिषादी भन्दा स्थानीय प्रविधिबाट तयार गरेको जैविक रसादी प्रयोग गर्न र जोड दिन	

क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
५. पशुपंक्षी पालन	• आफ्नो घर छिमेकमा पालिएका घरपालुवा जनावरहरु र तिनीहरुको नाम बताउन • पशुपालनबाट हुने कुनै ३ वटा फाइदा बताउन	• आफ्नो घर र समुदायमा पालिएका पशुपालनको सुची बनाउन • पशुपालनबाट हुने कुनै ४ वटा फाइदा बताउन	• आफ्नो समुदाय भित्र र वडा भित्र रहेका पशुपालन ब्यबसायको अबलोकन गरी पालन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने सामान्य पक्षहरु बताउन • पशुपालनको कुनै ५ वटा महत्व बताउन	• आफ्नो समुदाय र वडा भित्र रहेका पशुपालन ब्यबसायको अबलोकन गरी बासस्थान, खाना र सरसफाइको अवस्था बताउन • पशुपालनमा रोग लाग्नुका कारण बताउन र रोग लाग्न नदिन अपनाउनु पर्ने उपाय बताउन • पशुपालनको कुनै ५ वटा महत्व बताउन	• आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका पशुपालन ब्यबसाय (कुखुरा, गाइ, बाख्रा, भेडा, चौरी, याक, माछा, बंगुर आदि) पालनको अबलोकन गरी बासस्थान, खाना र सरसफाइको अवस्था बताउन • पशुपालनमा रोग लाग्नुका कारण बताउन र रोग लाग्न नदिन अपनाउनु पर्ने उपाय बताउन • पशुपालन ब्यबसायको कुनै ५ वटा महत्व बताउन
६. भौतिक पूर्वाधार, यातायातका साधन, र ट्राफिक नियम:	• मेरो घर वरिपरी रहेका सडकहरु बताउन • यातायातका साधानहरु चिन्न • ट्राफिक लाइट, सडकमा राखिएका सङ्केत, बल्नेबत्तीका रङ्गहरु र जेब्रा क्रसिङको अर्थ बताउन र सो अनुसार प्रयोग गर्न	• मेरो घर मेरो सडक र यातायातका साधनहरुको नाम बताउन • ट्राफिक लाइट, सडकमा राखिएका सङ्केत, बल्नेबत्तीका रङ्गहरु र जेब्रा क्रसिङको अर्थ बताउन र सो अनुसार प्रयोग गर्न	• हाम्रो घर वरपर रहेका सडक मार्गहरुर यातायातका साधनहरुको प्रकार बताउन • ट्राफिक लाइट, सडकमा राखिएका सङ्केत, बल्नेबत्तीका रङ्गहरु र जेब्रा क्रसिङको अर्थ बताउन र सो अनुसार प्रयोग गर्न	• आफ्नो वरपर रहेका सडकका प्रकार भन्न, यातायातका साधनहरुको नाम भनि फाइदा र बेफाइदा बताउन • ट्राफिक लाइट, सडकमा राखिएका सङ्केत, बल्नेबत्तीका रङ्गहरु र जेब्रा क्रसिङको अर्थ, ट्राफिक नियमको बारे बताउन र सो अनुसार प्रयोग गर्दै परिवार र समुदायमा सचेतना जगाउन	• बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्र. भित्रका भैतिक पुर्बाधारहरु (बिजुली, पानि, संचार, यातायात, शिक्षा र स्वास्थ्य) को परिचय बताउन, • भौतिक पुर्बाधारहरुको आर्थिक र सामाजिक महत्व बताउन, • जेब्रा क्रसिङको अर्थ, ट्राफिक नियमको बारे बताउन र सो अनुसार प्रयोग गर्दै परिवार र समुदायमा सचेतना जगाउन

क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
७. स्थानीय प्रबिधि र बिकास :	• स्थानीय मौलिकताहरु, परम्परागत हस्तकला काष्ठकला का सामग्री चिन्न • परम्परागत प्रविधिहरुको बारेमा सामान्य कुराकानी गर्न, • माटाका, काठका तथा अन्य प्रयोग हुने भाडाकुँडाहरुको नाम भन्न	• स्थानीय मौलिकताहरु, परम्परागत हस्तकला काष्ठकला का सामग्री चिन्न र नाम बताउन, • परम्परागत प्रविधिहरुको परिचय दिन, • माटाका, काठका तथा अन्य प्रयोग हुने भाडाकुँडाहरुको नाम भन्न र नाम बताउन	• आफ्नो घर र छिमेकमा भएका परम्परागत हस्तकला काष्ठकलका सामग्रीहरु चिन्न र काम बताउन, • परम्परागत प्रविधिहरुको महत्व बर्णन गर्न, • माटाका, काठका तथा अन्य प्रयोग हुने भाडाकुँडाहरुको नाम लेख्न,	• स्थानीय मौलिकताहरुको सुची तयार गरी बताउन • आफ्नो पालिका र बाह्य पालिकामा भएका परम्परागत हस्तकला काष्ठकला माटाका भाँडाकुँडाहरुका प्रयोग र महत्व बताउन • स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित प्रविधिहरुको महत्व बर्णन गर्न,	• सामाजिक बिकृतिहरु पहिचान गर्दै समाधानका उपायहरु खोजि गरी बताउन • स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित प्रविधिहरुको महत्व बर्णन गरी संरक्षण र प्रबर्धन गर्न, • आफ्नो पालिका र बाह्य पालिकामा भएका परम्परागत हस्तकला काष्ठकला माटाका भाँडाकुँडाहरुका प्रयोग र महत्व बताई संरक्षण गर्न
८. प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य तथा वातावरण सम्बन्धि चेतना:	• बाढी र पहिरो, भूकम्प, आगलागी, हिमपात आदिको परिचय बताउन • हातमुख धुने,दाँत माझ्ने, नङकाट्ने, नुहाउने बानीको बिकास गर्न	• बाढी र पहिरो, भूकम्प, आगलागी, हिमपात आदि हुनुको प्रमुख कारणहरु बताउन • सहि तरिकाले हातमुख धुने नङ काट्ने, दाँत माझ्ने बानीको विकास गर्न	• बाढी र पहिरो, भूकम्प, आगलागी, हिमपात आदि बाट बच्ने उपायहरु बताउन • व्यक्तिगत र आफ्नो कोठाको सरसफाई आफै गर्ने बानीको बिकास गर्न	• भूकम्प, चट्याङ र बाढी पहिरोको परिचय दिन तथा यसका कारणहरु बताउन • व्यक्तिगत तथा घरयासी सरसफाइको पूर्ण पालना गर्न	• भूकम्प, चट्याङ र बाढी पहिरोको परिचय दिन तथा यसका कारणहरु बताई यसबाट बच्न अपनाउन सकिने पूर्वसाबधानिहरु बताउन • व्यक्तिगत, घरयासी तथा बाताबरणीय सरसफाइको बारे जानकारी लिई सचेत रहन
९. स्थानिय जडिबुटी, योग तथा उपचार पद्दती	.			• स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने जडिबुटीको सामान्य परिचय दिन • घरमा प्रयोग हुने जडिबुटीको सामान्य उपयोग बताउन	• स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने जडिबुटीको सामान्य परिचय दिन • घरमा प्रयोग हुने जडिबुटीको महत्व, फाइदा र उपयोग बताउन

२.१० कक्षागत सिकाइ उपलब्धी कक्षा ६ देखी ८

क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८

१. बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको परिचय:	• नगरपालिका को ऐतिहासिक परिचय दिन । • नगरपालिका को नक्सामा गाँउ , स्वास्थ्य चौकि, विद्रयालय, वडा कार्यलय उल्लेख गर्न । • वडामा निर्वाचित प्रतिनिधिहरू र जिम्मेवारी बताउन। • वडाबाट सम्पादन हुने कामहरू बताउन। • वडाबाट तय भएका शिक्षा, बालबालिका र महिलाका कार्यक्रमहरू बारे बताउन।	• जिल्लाको नक्सा कोर्न र आफ्नो नगरपालिका तथा अन्य मुख्य मुख्य स्थान, नदी, धार्मिक स्थल देखाउन • नगरपालिकाको शैक्षिक, भाषिक, जातजातिगत अवस्था, संस्कृति र जनसंख्या लगायतका अवस्था वर्णन गर्न • नगरपालिकाको भाषा, शिक्षा, बालबालिका तथा युवाका लागि तय गरेका कार्यक्रमबारे जानकारी प्राप्त गर्न • नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवासुविधाको बारेमा भन्न। • नगर कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र न्यायिक समितिको गठन प्रक्रिया भन्न।	• प्रदेशको नक्सा कोर्न र आफ्नो जिल्ला, नगरपालिका र मुख्य मुख्य स्थान र तथ्यहरू देखाउन • जिल्लाको नक्सा कोर्न र आफ्नो नगरपालिका तथा अन्य मुख्य मुख्य स्थान, नदी, धार्मिक स्थल देखाउन • नगरगौरवका आयोजनाको परिचय दिन • नगरगौरवका आयोजनामध्ये आफ्नो गाउँ तथा टोलमा सञ्चालित • नगरपालिकाको विगत र वर्तमान जानकारी हासिल गर्न • नगरसभाको बैठक बस्ने तरिका काम, कर्तव्य र अधिकार भन्न • नगर कार्यपालिका, व्यवस्थापिका तथा न्यायिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारको जानकारी लिन • नगरपालिकाले जारी गरेको मुख्य ऐन र नियमावलीको संक्षिप्त जानकारी दिन
२. स्थानीय सम्पदा, कला संस्कृति र रीतिरिवाज:	• नगरपालिकामा रहेका मन्दिर, मस्जिद , ताल तथा पोखरी बारे बताउन। • नगरपालिकामा रहेका मन्दिर, मस्जिद , ताल तथा पोखरी बारे महत्व बताउन । • नगरपालिकामा रहेका मन्दिर, मस्जिद , ताल तथा पोखरी बारे विकास र संरक्षणका उपायहरू बताउन। • नगर क्षेत्रमा प्रचलित लोक बाजा, नाच र गानाहरु गाउन।	• नगरबासीको इतिहास, भेषभूषा र चाडपर्वको परिचय दिन • नगरबासीको रीतिरिवाज र धर्म, संस्कृतिको संक्षिप्त जानकारी दिन • नगर क्षेत्रमा गाइने लोकगीत, बजाइने बाजाको परिचय दिन र बजाउने अभ्यास गर्न	• नगरबासीको संस्कार, संस्कृतिको परिचय, महत्व र प्रवद्र्धनका उपाय भन्न र अभ्यास गर्न • मुस्लिम समुदायको संस्कार, संस्कृतिको परिचय, महत्व र प्रवद्र्धनका उपाय भन्न र अभ्यास गर्न • हाम्रा सामाजिक समस्या र समाधानका उपाय भन्न र अभ्यास गर्न • असल संस्कृति हस्तान्तरणका उपाय भन्न र अभ्यास गर्न

	• नगर क्षेत्रमा प्रचलित लोक बाजा, नाच र गानाहरु विकास र संरक्षणका उपायहरू बताउन।		
३. तरकारी तथा फलफुल खेती:	• नगर क्षेत्रमा तरकारी तथा फलफुल खेती गर्ने तरिका बताउन। • नगर क्षेत्रमा तरकारी तथा फलफुल खेती का महत्व बताउन। • घर तथा समुदायमा तरकारी तथा फलफुल खेती गर्ने क्रममा सहयोग गर्न। • तरकारी तथा फलफुल खेतीका लागि चाहिने औजारहरू चिन्न र प्रयोग गर्न। • तरकारी तथा फलफुल मा लाग्ने रोग तथा रोकथाम उपायहरू बताउन।	• तरकारीका ब्याड निर्माण गर्न र बेर्नाको हेरचाह गर्न • तरकारीका बेर्ना लगाउने, रोप्ने वा छर्ने, हेरचाह गर्ने र टिप्ने कार्यमा सहभागी हुन • फुलबारी र करेशाबारी निर्माणको महत्व बोध गर्न • करेशाबारीको आवश्यकता र महत्व बताउन • खाद्य बाली र नगदे बाली का महत्व् तथा उदाहरण बताउन • करेशाबारीको निर्माण र हेरचाहमा सहभागीता जनाउन • प्राङ्गारिक मलको परिचय दिन • प्राङ्गारिक मल बनाउने तरिका बर्णन गर्न	• तरकारी तथा फलफूल खेतीको महत्व बर्णन गर्न • तरकारी तथा फलफुलमा मल, सिंचाइ, गोडमेल, किराबाट संरक्षण गर्ने तरिका अपनाउन, • उत्पादनको उपयोग, छिमेकमा लेनदेन, भण्डारण, बेचविखनमा सहभागिता जनाउन, • मौसमी र बेमौसमी तरकारी पहिचान र उपयोगीता उल्लेख गर्न, • करेशाबारीका उत्पादनको उपयोगीताको बारेमा चर्चा गर्न, • करेशाबारीको प्रयोगले परिवारको आर्थिक अवस्थामा पार्ने प्रभावहरु उल्लेख गर्न, • खाद्य बाली र नगदे बाली का महत्व , उदाहरण र सहभगिता जनाउन • घर वा विद्यालय प्राङ्गारिक मल बनाउने कार्यमा सहयोग गर्न
४. भौतिक पूर्वाधार, यातायातका साधन, र ट्राफिक नियम	• स्थानिय भौतिक पूर्वाधार अर्थ र महत्व • स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरु • स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा वडा कार्यलयको भुमिका • सडक यातायात, सुरक्षा र नियम	• स्थानिय भौतिक पूर्वाधार अर्थ र महत्व, उपयोगिता • स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरु • स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा नगरपालिकाको भुमिका	• स्थानिय भौतिक पूर्वाधार अर्थ र महत्व, उपयोगिता • स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरु • स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा नगरपालिकाको तथा प्रदेश सरकारको भुमिका • सडक यातायात, विद्युत, स्वास्थ्य, शिक्षा, सुरक्षा • स्थानीय भौतिक पूर्वाधर संरक्षणमा नागरिकको भुमिका

		• सडक यातायात, विद्युत, स्वास्थ्य, शिक्षा, सुरक्षा	
५. पशुपंक्षी पालन	• नगर क्षेत्रमा पशुपंक्षी पालन गर्ने तरिका बताउन । • नगर क्षेत्रमा पशुपंक्षी पालन का महत्व बताउन । • घर तथा समुदायमा पशुपंक्षी पालन गर्ने क्रममा सहयोग गर्न । • पशुपंक्षी पालन का लागि चाहिने खाना तथा बसाईको प्रबन्ध मिलाउन । पशुपंक्षी मा लाग्ने रोग तथा रोकथामका उपायहरू बताउन ।	• घरपालुवा पशुपक्षीको हेरचाह गर्न • उन्नत जातको पशुपक्षी पहिचान गर्न • पशुपक्षीमा लाग्ने सामान्य रोगहरु पहिचान गर्न • पशुजन्य उत्पादनको महत्व र उपयोगका तरिकाहरु उल्लेख गर्न।	• पशुपंक्षीको हेरचाह, व्यवस्थापन र ब्यवसायिक कार्यमा सहभागी हुन • उन्नत जातको पहिचान, सामान्य रोगहरु कारणहरु बताउन • उन्नत जातको पहिचान, सामान्य रोगहरुका रोकथाम उपाय उल्लेख गर्न • पशुजन्य उत्पादनको उपयोग गर्न र समुदायमा आधारित ब्यवसायिक कार्ययोजना बनाउन,
६. स्थानीय प्रबिधि र बिकास :	• स्थानीय मौलिक प्रविधिहरुसँग परिचित हुन • आधुनिक प्रविधिको विकासमा स्थानीय मौलिक प्रविधिहरुको महत्व चर्चा गर्न • बेतबाँस चोयाबाट सामग्री बनाउने तरिका अभ्यास गर्न • परालबाट सामग्री बनाउने तरिका अभ्यास गर्न • स्थानीय प्रविधिका आधारमा निर्माण खानेकुरा र उपयोगमा सहभागी हुन	• स्थानीय मौलिक प्रविधिहरुसँग प्रविधिको खोजी गर्न र संरक्षणमा सहभागी हुन • बेतबाँस चोयाबाट सामग्री बनाउने सिप विकास गर्न, • परालबाट सामग्री बनाउने तरिका अभ्यास गर्न • सिलाइ बुनाइ सम्बन्धि प्रविधिको महत्व बताउन, • स्थानीय माटाका भाडाहरू बनाउन • खाद्यान्न सम्बन्धि प्रविधिको महत्व तथा बताउन र स्थानीय मौलिक खाद्यान्नहरु बनाउन	• परम्परागत पेसा, व्यवसाय र प्रविधिको परिचय दिन तथा महत्व भन्न • स्थानीय परम्परागत हस्तकलाका सामग्री निर्माण गर्न • नगरपालिकामा स्थानीय प्रबिधि र विकासका अवसर र चुनौती पहिचान गर्न • स्थानीय प्रबिधि र विकासका लागि नगरको योजना बारे भन्न
७. प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना	• स्थानीय प्राकृतिक प्रकोपहरू पहिचान गर्न । • विपद् जोखिम न्यूनीकरणको परिचय दिन	• स्थानीयस्तरमा हुने विपद् जोखिम न्यूनीकरणका उपाय भन्न	• स्थानीयस्तरमा हुने विपद् व्यवस्थापनमा सहभागी हुन

	• विपद् पूर्व अपनाइने सजगताको जानकारी दिन	• वडास्तरमा विपद् व्यवस्थापनका लागि गरिएका प्रयास भन्न र सहभागी हुन • नगरस्तरमा प्रकोप व्यवस्थापनमा संलग्न संस्थाहरूले गरेका कार्यहरू भन्न • दिगो विकास र वातावरण संरक्षणका लागि समुदायको भूमिका पहिचान गर्न र अवलम्बन गर्न	• नगरस्तरमा प्रकोप व्यवस्थापनका लागि गरिएका अभ्यासको जानकारी हासिल गर्न र सहभागी हुन • विपद् व्यवस्थापनमा रेडक्रसको भूमिका • दिगो विकासका लक्ष्यहरू प्राप्तिका लागि स्थानीय सरकारले गर्दै आएका कार्यहरू पहिचान र उपायको खोजी गर्न
८. स्थानिय जडिबुटी, योग साधना तथा उपचार पद्दती	• स्थानिय जडिबुटी पहिचान र महत्व • स्थानिय जडिबुटी र उपचार पद्दति (कुनै २) • योग साधनाको परिचय तथा महत्व • केही योग अभ्यास र सोको फाइदा	• स्थानिय जडिबुटी पहिचान र महत्व • स्थानिय जडिबुटी र उपचार पद्दति (कुनै ५) • योग साधनाको परिचय तथा महत्व • केही योग अभ्यास र सोको फाइदा (कुनै ५)	• स्थानिय जडिबुटी पहिचान र महत्व • स्थानिय जडिबुटी, उपचार पद्दति र सहभागिता (कुनै ५) • योग साधनाको परिचय तथा महत्व • केही योग अभ्यास र सोको फाइदा (कुनै ५) • जडिबुटी संरक्षण र योग अभ्यासमा नागरिकको भुमिका
९. नगर क्षेत्रमा उपलब्ध आधुनिक सुचना प्रविधि र संचार	• आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचार परिचय तथा महत्व • स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको फाइदा तथा बेफाइदाहरु • रेडियो तथा टेलिभिजनको महत्व • कम्प्युटर प्रविधि र यसको स्थानीय रुपमा फाइदा	• आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचार परिचय, महत्व तथा उपयोगिता • स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको फाइदा तथा बेफाइदाहरु • एफ एम रेडियो, टेलिभिजनको महत्व • कम्प्युटर प्रविधि, इन्टरनेट र यसको स्थानीय रुपमा फाइदा	• आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचार परिचय, महत्व तथा उपयोगिता • स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको फाइदा तथा बेफाइदाहरु • एफ एम रेडियो, टेलिभिजनको महत्व • कम्प्युटर प्रविधि, इन्टरनेट, वेभ साइट र यसको स्थानीय रुपमा फाइदा • साइबर सुरक्षा र साइबर आक्रमणको रोकथामका उपायहरु

परिच्छेद ३

पाठ्यक्रमको बिषय क्षेत्र र क्रम तालिका :

३.१ कक्षा १ देखि ५ सम्मको पाठ्यक्रमको बिषय क्षेत्र र क्रम तालिका:

बिषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
१. स्थानिय मैथिली भाषा	▪ मैथिली भाषा तिरहुता लिपि ▪ स्वर वर्ण ▪ ब्यञ्जन वर्ण ▪ अंक चिनारी	▪ पुनरावित स्वर वर्ण, ब्यञ्जन वर्ण , अंक चिनारी ▪ मात्रा चिनारी, बाह्रखरी ▪ शब्द निर्माण, शब्द भण्डार,	▪ शब्द निर्माण, शब्द भण्डार, ▪ मैथिली भाषामा लघु कथा अध्ययन र पठनबोधका कार्यहरु	▪ -.....................	▪ -................
२. बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको परिचय:	▪ आफ्नो ठाँउ र क्षेत्र ▪ वडाको नक्सा र आफ्नो घर ▪ आफ्नो घर र बिद्यालयमा बोलिने भाषाहरु	▪ आफ्नो क्षेत्रको स्थान/ठाउँहरु, वडाहरु र आफ्नो ठेगाना ▪ नगरपिलकाको नक्सा र मेरो घर ▪ मेरो क्षेत्रमा बोलिने भाषाभाषी	▪ छिमेकी पालिकहरु ▪ हाम्रो जिल्ला परिचय ▪ हाम्रा प्रचलित धर्म तथा संस्कृतिहरु	▪ हाम्रा जनप्रतिनिधिहरु ▪ हाम्रो क्षेत्रको जनसंख्याको आकार र लैंगिक बनावट	▪ नगरक्षेत्रको भौगोलिक अवस्थिति र क्षेत्रफल तथा वडा विभाजनका आधारहरु ▪ नगरपालिकाको जनसंख्याको जातजातिगत विवरण
३. स्थानीय सम्पदा, कला संस्कृति र रीतिरिवाज	▪ पुरातात्विक सम्पदाको अर्थ र उदाहरण ▪ आफ्नो समुदायमा भएका पुरातात्विक सम्पदाहरु ▪ घर तथा बिद्यालय वरिपरी रहेका धार्मिक सम्पदाहरु ▪ मिथिला कला ▪ स्थानीय धर्महरु ▪ स्थानीय चाडपर्बहरु	▪ पुरातात्विक सम्पदाको उदाहरण सहित अर्थ र परिभाषा ▪ आफ्नो समुदायमा र वडाभित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदा र तिनीहरुको बिशेषता ▪ मिथिला कल ▪ स्थानीय जातजातीहरु ▪ माटाका भाडाकुडाहरु	▪ पुरातात्विक सम्पदाको उदाहरण सहित अर्थ र परिभाषा ▪ आफ्नो समुदायमा र वडाभित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदा र तिनीहरुको बिशेषता ▪ नगरक्षेत्र भित्रका धार्मिक सम्पदाहरुको महत्व, संरक्षणका उपायहरु	▪ पुरातात्विक सम्पदा र यसको महत्व ▪ नगरक्षेत्र भित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदाहरु ▪ संस्कृति तथा स्थानीय मौलिकताहरु ▪ जल सम्पदाको बिशेषता तथा महत्व ▪ स्थानीय धार्मिक सम्पदाहरु तथा विभिन्न भाषा र भेषभुषा	▪ पुरातात्विक सम्पदाको संरक्षणका उपायहरु ▪ जातजातिगत बाजा तथा नाचको बारेमा सामान्य जानकारी ▪ मिथिला कला ▪ हाम्रा विभिन्न परम्परागत संस्कृतिक, धार्मिक महत्व बोकेका चालचलन, रीतिरिवाज संस्कारको (बिबाह, र ब्रतबन्ध,)

बिषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
		▪ जल सम्पदाको अर्थ, पौराणिक तथा धार्मिक महत्व र उदाहरण ▪ स्थानीय जातजातिहरु र धर्म	▪ स्थानीय धार्मिक सम्पदाहरु तथा विभिन्न भाषा र भेषभुषा ▪ मिथिला कला	▪ मिथिला कला	▪ आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदाको अवस्था तथा जानकारी ▪ सामाजिक बिकृति र समाधानका उपायहरु
४. तरकारी, खाद्यबाली तथा फलफुल खेती:	▪ नगर क्षेत्रमा खाने तरकारीहरू: काउली, बन्दा, साग, घिरौला, सिमि आदि ▪ नगर क्षेत्रमा खाने फलफुलहरु ▪ हाम्रा तरकारी, फलफुल र हाम्रो स्वास्थ्य ▪ आफ्नो घरमा भएका तरकारी तथा फलफुल खेती गर्ने औजारहरु जस्तैः हलो, कोदालो, कुटो, हसिया, आदि ▪ ताजा तरकारी तथा फलफुलको नाम र ताजा खाने बानीको विकास	▪ नगर क्षेत्रमा खाने तरकारीहरू र नगर क्षेत्रमा खाने फलफुलहरु ▪ तरकारी तथा फलफुल खेती गरिने तरिकाहरू अवलोकन ▪ आफ्नो घरमा र छिमेकमा भएका तरकारी खेती गर्ने औजारहरु जस्तैः हलो, कोदालो, कुटो, हसिया, आदि ▪ तरकारीमा लाग्ने रोगहरु ▪ ताजा तरकारी तथा फलफूलबाट हुने फाइदा र तरकारीको बिक्रि ▪ मौसम अनुसारको फलफुल, तरकारी र बेमौसमी तरकारीहरू	▪ स्थानीय र अन्य जातका तरकारीहरू ▪ तरकारीको बर्गिकरण : (पात खाने, जरा खाने, फल खाने,) ▪ बजारमा उपलब्ध तरकारी तथा फलफुल अवलोकन साथै फाइदाबारे छलफल ▪ स्थानीय समुदायमा तरकारी खेती गर्ने औजार जस्तैः हलो, कोदालो, कुटो, हसिया, , खन्ती आदि ▪ तरकारीमा लाग्ने रोगहरु र उपचार बिधि ▪ तरकारी खेतीको महत्व ▪ तरकारी खेतीबाट खान, आय आर्जन र फुर्सदको सदुपयोग (बिहान	▪ तरकारी बालीको बर्गिकरण (पात खाने, जरा खाने, गानो खाने, फल खाने, फुल खाने) ▪ मौसम अनुसार हिउँदे, बर्षे र बेमौसमी तरकारी ▪ करेसाबारीको महत्व ▪ स्थानीय समुदायमा तरकारी खेती गर्ने औजारको प्रयोग गर्ने तरिका र महत्वः ▪ जैविक मल (कम्पोस्ट मल) र रसायनिक मल ▪ हरियो सागपातको महत्व ▪ फलफुल खेती र स्थानीय क्षेत्रमा पाइने फलफूलहरु	▪ तरकारी बालीको बर्गिकरण ▪ मौसम अनुसारका तरकारी तथा फलफुल ▪ तरकारी तथा फलफुल खेतीका फाइदा तथा तरिकाहरू ▪ करेसाबारीको प्रयोग ▪ घर र करेसाबारीमा तरकारी खेती गर्ने औजार (घरायसी र आधुनिक) को नाम, काम तथा हिफाजत गर्ने तरिका ▪ जैविक मल प्राङगारिक मल, कम्पोष्ट मल, गोबर मल) को परिचय दिन र फाइदा ▪ तरकारी बालीमा लाग्ने मुख्य मुख्य रोगहरु र किराको रोकथाम ▪ हरियो सागपातको सुची र

बिषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
			बेलुका काम गर्न सकिने)		यसको फाइदा र महत्व ▪ स्थानीय क्षेत्रमा पाइने फलफुल तथा तरकारीहरू
५. पशुपंक्षी पालन	▪ आफ्नो घर र छिमेकमा पालिएका जनावारहरु ▪ आफ्नो घर र छिमेकमा पालिएका पंक्षीहरू	▪ वडामा मुख्य गरि पालिएका पशु तथा पंक्षीहरू ▪ पशुप्क्षी पालनबाट हुने फाइदा	▪ नगरपालिकामा मुख्य गरि पालिएका पशु तथा पंक्षीहरू ▪ नगर क्षेत्रमा गरिने भैसी पालन ▪ कुखुरा तथा हाँस पालन ▪ घरपालुवा पशुहरुको बर्गिकरण सहितको नामसुची ▪ पशुपालन ब्यबसायको महत्व	▪ नगरपालिकामा मुख्य गरि पालिएका पशु तथा पंक्षीहरू ▪ पशुपालन ब्यबसाय (बासस्थान, खाना र सरसफाइ प्रबन्ध) ▪ पशुपालनमा रोग लाग्नुका कारण र रोकथामका उपाय ▪ पशुपालन ब्यबसायको महत्व	▪ नगरपालिका भित्र रहेका पशुपालन ब्यबसाय (कुखुरा, गाई, बाख्रा, माछा, बंगुर पालन) को बासस्थान, खाना र सरसफाइको प्रबन्ध ▪ पशुपालन ब्यबसायको महत्व र फाइदा ▪ पशुपलानमा रोग लाग्नुका कारण र सावधानीका उपायहरू
६. भौतिक पूर्वाधार, यातायातका साधन, र ट्राफिक नियम	▪ यातायातका साधनहरु ▪ ट्राफिक नियम (ट्राफिक लाइट र जेब्रा क्रसिङ) ▪ सडक तथा मार्गहरू	▪ यातायातका साधनहरु ▪ ट्राफिक नियम (ट्राफिक लाइट सडकका संकेतहरु र जेब्रा क्रसिङ) ▪ सडक तथा मार्गहरूको नामसूची	▪ सडक र यातायातका प्रकारहरु ▪ ट्राफिक नियम (ट्राफिक लाइट सडकका संकेतहरु र जेब्रा क्रसिङ) ▪ स्थानीय राजमार्गको नामसूची र सडक सुरक्षा	▪ यातायातका फाइदाहरु र बेफाइदाहरु ▪ सडकका नियमहरु ▪ ट्राफिक नियम (ट्राफिक लाइट सडकका संकेतहरु र जेब्रा क्रसिङ) ▪ स्थानीय राजमार्गको महत्व तथा सडक सुरक्षाका उपायहरू	▪ नगरका शाखा मार्गहरु र मुख्य मार्ग ▪ सडक प्रयोगका सङ्केतहरु ▪ ट्राफिक नियम (ट्राफिक लाइट सडकका संकेतहरु र जेब्रा क्रसिङ) ▪ राजमार्गको महत्व र फाइदा ▪ सडक सुरक्षाका उपायहरू र महत्व्
७. स्थानीय प्रबिधि र बिकास	▪ आफ्नो घरमा उपलब्ध दैनिक जिबनमा प्रयोग हुने स्थानीय निर्मित सामाग्रीहरुको उदाहरणहरु	▪ आफ्नो वडामा उपलब्ध दैनिक जिबनमा प्रयोग हुने	▪ नगर क्षेत्रमा भएका दैनिक जिबनमा प्रयोग हुने स्थानीय निर्मित	▪ नगर क्षेत्रमा भएका मौलिकता झल्कने परम्परागत हस्तकला,	▪ हाम्रा जिबनमा प्रयोग हुने स्थानीय निर्मित सामाग्रीको उत्पादन र बजारीकरण

बिषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
	▪ स्थानीय मौलिकता झल्कने परम्परागत हस्तकला वा, काष्ठकला (गुन्द्री, मान्द्रो, डोको, नाम्लो, आदि) को जानकारी	स्थानीय निर्मित सामाग्रीहरुको उदाहरणहरु ▪ स्थानीय मौलिकता झल्कने परम्परागत हस्तकला, काष्ठकला, माटाका भाडाकुँडाहरु ▪ स्थानीय भएका दैनिक जिबनमा प्रयोग हुने स्थानीय निर्मित सामाग्रीहरु) को जानकारी	सामाग्रीहरु (गुन्द्री, मान्द्रो, डोको, नाम्लो, थुन्से, डाली हसिया आदि) को जानकारी ▪ महत्व तथा फाइदा	काष्ठकला, माटाका तथा दैनिक जिबनमा प्रयोग हुने सामग्रीहरू ▪ नगरक्षेत्रमा निर्माणा हुने स्थानिय परिकारहरू ▪ स्थानिय परिकारहरूको महत्व तथा फाइदा	▪ स्थानीय मौलिकता भएका दैनिक जिबनमा प्रयोग हुने स्थानीय परिकार तथा निर्मित सामाग्रीहरुको महत्व र फाइदा ▪ सँरक्षणका उपायहरू
८. प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना:	▪ स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (बाढी, आगलागी, आदि) ▪ व्यक्तिगत सरसफाई तथा चेतना (हात मुख धुने)	▪ स्वास्थ्य तथा खानाका परिकारहरू ▪ स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (बाढी, सीतलहर, आगलागी) ▪ स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना (हात मुख धुने, नङ काट्ने, दाँत माझ्ने नुहाउने) र नगर्दाको असरहरू	▪ खाना र स्वास्थ्यको सम्बन्ध ▪ स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (बाढी, सीतलहर, लु, आगलागी, हावाहुरी आदि) ▪ स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना र सरसफाइको कमीले हुने असरहरू	▪ स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना (व्यक्तिगत सरसफाई) ▪ स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना र सरसफाइको कमीले हुने असरहरू ▪ स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (भूकम्प, चट्यांग, सीतलहर, लु, आगलागी, हावाहुरी आदि) ▪ प्राकृतिक प्रकोप को सावधानी	▪ स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना (वातावरणीय सरसफाई) र नगर्दाको असरहरू ▪ स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (भूकम्प, चट्यांग, आगलागी, सीतलहर, लु, , हावाहुरी आदि) ▪ प्राकृतिक प्रकोप को पूर्व तयारी तथा सावधानी
९. स्थानिय जडिबुटी, योग तथा उपचार पद्दती				▪ घरमा प्रयोग हुने जडिबुटीको परिचय र प्रयोग कार्य	▪ नगरक्षेत्रमा पाइने जडिबुटीको महत्व र फाइदा ▪ नगरक्षेत्रमा पाइने जडिबुटीको संरक्षण

बिषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
				▪ स्थानीय वडामा पाइने जडिबुटीको परिचय, कार्य र महत्व ▪ योगको महत्व तथा फाइदा	▪ कुनै २ जडिबुटीको प्रयोग र स्वास्थ्य उपचार विधि ▪ योगको महत्व तथा फाइदा र कुनै ४ योग अभ्यास

कक्षा ६ देखि ८ सम्मको पाठ्यक्रमको बिषय क्षेत्र र क्रम तालिका:

विषयक्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको परिचय:	● नगरपालिका स्थापना देखी हालसम्मको इतिहास ● नगरपालिका को नक्सामा गाँउ , स्वास्थ्य चौकि, विद्रयालय, वडा कार्यलय तथा स्थानीय सँरचना ● वडामा अध्यक्ष र सदस्यहरूको जिम्मेवारी ● वडाबाट सम्पादन हुने कामहरू ● वडाबाट तय भएका शिक्षा, बालबालिका र महिलाका कार्यक्रमहरू	● नगरपालिका स्थापना देखी हालसम्मको नेतृत्व ● जिल्लाको नक्सा र आफ्नो नगरपालिका तथा अन्य मुख्य मुख्य स्थान, नदी, धार्मिक स्थल आदि ● नगरपालिकाको शैक्षिक, भाषिक, जातजातिगत अवस्था, संस्कृति र जनसंख्या लगायतका अवस्था ● नगरपालिकाको भाषा, शिक्षा, बालबालिका तथा युवाका लागि तय गरेका कार्यक्रम ● नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवासुविधा ● नगर कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र न्यायिक समितिको गठन प्रक्रिय	● नगरपालिकाको हालको नेतृत्व ● प्रदेशको नक्सा र आफ्नो जिल्ला, नगरपालिका को मुख्य मुख्य स्थान र तथ्यहरू ● जिल्लाको नक्सा कोर्न र आफ्नो नगरपालिका तथा अन्य मुख्य मुख्य स्थान, नदी, धार्मिक स्थल ● नगरगौरवका आयोजनाहरू ● नगरपालिकाको विगत र वर्तमान ● नगरसभाको बैठक बस्ने तरिका काम, कर्तव्य र अधिकार भन्न ● नगर कार्यपालिका, व्यवस्थापिका तथा न्यायिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारको जानकारी लिन ● नगरपालिकाले जारी गरेको मुख्य ऐन र नियमावलीको संक्षिप्त विवरण

स्थानीय सम्पदा, कला संस्कृति र रीतिरिवाज:	• नगरपालिकामा रहेका मन्दिर, मस्जिद , ताल तथा पोखरी • नगरपालिकामा रहेका मन्दिर, मस्जिद , ताल तथा पोखरी को महत्व • नगरपालिकामा रहेका मन्दिर, मस्जिद , ताल तथा पोखरी विकास र संरक्षणका उपायहरू • नगर क्षेत्रमा प्रचलित लोक बाजा, नाच र गानाहरु • नगर क्षेत्रमा प्रचलित लोक बाजा, नाच र गानाहरु विकास र संरक्षणका उपायहरू	• नगरबासीको इतिहास, भेषभूषा र चाडपर्वहरू • नगरबासीको रीतिरिवाज र धर्म, संस्कृतिको • नगर क्षेत्रमा गाइने लोकगीत, बजाइने बाजा	• नगरबासीको (यादव, थारू र अन्य) संस्कार, संस्कृतिको परिचय, महत्व र प्रवद्र्धनका उपाय • मुस्लिम समुदायको संस्कार, संस्कृतिको परिचय, महत्व र प्रवद्र्धनका उपाय • सामाजिक समस्या र समाधानका उपाय • असल संस्कृति हस्तान्तरणका उपाय भन्न र अभ्यास गर्न
तरकारी, फलफुल तथा खाद्यान्न खेतीपाती:	• नगर क्षेत्रमा तरकारी तथा फलफुल खेती गर्ने तरिका • नगर क्षेत्रमा तरकारी तथा फलफुल खेती का महत् • घर तथा समुदायमा तरकारी तथा फलफुल खेती गर्ने क्रममा सहयोग • तरकारी, फलफुल तथा खेतीपातीका लागि चाहिने तरकारी केही औजार • खेतीपाती तथा फलफुल मा लाग्ने रोग तथा रोकथाम उपायहरू	• तरकारीका ब्याड निर्माण गर्न र बेर्नाको हेरचाह गर्ने तरिका • तरकारीका बेर्ना लगाउने, रोप्ने वा छर्ने, हेरचाह गर्ने तरिका • फुलबारी र करेशाबारी निर्माणको महत्व • करेशाबारीको आवश्यकता र महत्व • करेशाबारीको निर्माण र हेरचाह • खाद्य बाली र नगदे बाली का महत्व • प्राङ्गारिक मलको परिचय • प्राङ्गारिक मल बनाउने तरिका	• तरकारी तथा फलफूल खेतीको महत्व • तरकारी तथा फलफुलमा मल, सिंचाइ, गोडमेल, किराबाट संरक्षण गर्ने तरिका • उत्पादनको उपयोग, छिमेकमा लेनदेन, भण्डारण, बेचविखनमा सहभागिता • खाद्य बाली र नगदे बाली का महत्व् तथा उदाहरण • मौसमी र बेमौसमी तरकारी पहिचान र उपयोगीता • करेशाबारीका उत्पादनको उपयोगीताको • करेशाबारीको प्रयोगले परिवारको आर्थिक अवस्थामा पार्ने प्रभावहरु
भौतिक पूर्वाधार, यातायातका साधन, र ट्राफिक नियम	• स्थानिय भौतिक पूर्वाधार अर्थ र महत्व • स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरु	• स्थानिय भौतिक पूर्वाधार अर्थ र महत्व, उपयोगिता • स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरु	• स्थानिय भौतिक पूर्वाधार अर्थ र महत्व, उपयोगिता • स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरु

	• स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा वडा कार्यलयको भुमिका सडक यातायात, सुरक्षा र नियम	• स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा नगरपालिकाको भुमिका • सडक यातायात, विद्युत, स्वास्थ्य, शिक्षा, सुरक्षा, खानेपानी	• स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा नगरपालिकाको तथा प्रदेश सरकारको भुमिका • सडक यातायात, विद्युत, स्वास्थ्य, शिक्षा, सुरक्षा • स्थानीय भौतिक पूर्वाधर संरक्षणमा नागरिकको भुमिका
पशुपंक्षी पालन ब्यवसाय	• नगर क्षेत्रमा पशुपंक्षी पालन गर्ने तरिका • नगर क्षेत्रमा पशुपंक्षी पालन का महत्व • घर तथा समुदायमा पशुपंक्षी पालन गर्ने क्रममा सहयोग का तरिका • पशुपंक्षी पालन का लागि चाहिने खाना तथा बसाईको प्रबन्ध मिलाउने तरिका पशुपंक्षी मा लाग्ने रोग तथा रोकथामका उपायहरू	• घरपालुवा पशुपक्षीको हेरचाह गर्ने तरिका • उन्नत जातको पशुपक्षी पहिचान गर्ने तरिका • पशुपक्षीमा लाग्ने सामान्य रोगहरु पहिचान गर्ने तरिका • पशुजन्य उत्पादनको महत्व र उपयोगका तरिकाहर	• पशुपंक्षीको हेरचाह, व्यवस्थापन र ब्यवसायिक कार्यमा सहभागी हुने तरिका • उन्नत जातको पशुपंक्षी पहिचान, सामान्य रोगहरुका कारणहरु • उन्नत जातको पहिचान, सामान्य रोगहरुका रोकथाम उपायहरू • पशुजन्य उत्पादनको उपयोग गर्न र समुदायमा आधारित ब्यवसायिक कार्ययोजना निर्माण
स्थानीय प्रबिधि र बिकास :	• स्थानीय मौलिक प्रविधिहरु • आधुनिक प्रविधिको विकासमा स्थानीय मौलिक प्रविधिहरुको महत्व • बेतबाँस चोयाबाट सामग्री बनाउने तरिका • परालबाट सामग्री बनाउने तरिका • स्थानीय प्रविधिका आधारमा निर्माण खानेकुरा र उपयोगमा सहभागी हुन	• स्थानीय मौलिक प्रविधिहरुसँग प्रविधिको खोजी र संरक्षण गर्ने तरिका • बेतबाँस चोयाबाट सामग्री बनाउने सिप विकास गर्ने तरिका • परालबाट सामग्री बनाउने तरिका • सिलाइ बुनाइ सम्बन्धि प्रविधि र महत्व • स्थानीय माटाका भाडाहरू र बनाउने तरिका • खाद्यान्न सम्बन्धि प्रविधिको महत्व र स्थानीय मौलिक खाद्यान्नहरु बनाउने तरिका	• परम्परागत पेसा, व्यवसाय र प्रविधिको परिचय तथा महत्व • स्थानीय परम्परागत हस्तकलाका सामग्रीहरू • नगरपालिकामा स्थानीय प्रबिधि र विकासका अवसर र चुनौती • स्थानीय प्रबिधि र विकासका लागि नगरको योजना
प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना:	• स्थानीय प्राकृतिक प्रकोपहरू • विपद् जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू • विपद् पूर्व अपनाइने सजगताका उपायहरू	• स्थानीयस्तरमा हुने विपद् जोखिम न्यूनीकरणका उपाय हरू	• स्थानीयस्तरमा हुने विपद् व्यवस्थापन कार्य र विभिन्न सरोकारवालाको भुमिका

		• वडास्तरमा विपद् व्यवस्थापनका लागि गरिएका प्रयासहरू • नगरस्तरमा प्रकोप व्यवस्थापनमा संलग्न संस्थाहरूले गरेका कार्यहरू • दिगो विकास र वातावरण संरक्षणका लागि समुदायको भूमिका	• नगरस्तरमा प्रकोप व्यवस्थापनका लागि गरिएका अभ्यासहरू • विपद् व्यवस्थापनमा रेडक्रसको भूमिका • दिगो विकासका लक्ष्यहरू प्राप्तिका लागि स्थानीय सरकारले गर्दै आएका कार्यहरू
स्थानिय जडिबुटी जडिबुटी तथा उपचार पद्दती	• स्थानिय जडिबुटी पहिचान र महत्व • स्थानिय जडिबुटी र उपचार पद्दति • योग साधनाको परिचय तथा महत्व , योगअभ्यास र फाइदा	• स्थानिय जडिबुटी पहिचान र महत्व • स्थानिय जडिबुटी र उपचार पद्दति • योग साधनाको परिचय तथा महत्व, योगअभ्यास र फाइदा	• स्थानिय जडिबुटी पहिचान र महत्व • स्थानिय जडिबुटी, उपचार पद्दति र सहभागिता • योग साधनाको परिचय तथा महत्व, योगअभ्यास र फाइदा • जडिबुटी संरक्षण र योग अभ्यास, र नागरिकको भुमिका
नगर क्षेत्रमा उपलब्ध आधुनिक सुचना प्रविधि र संचार	• आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचारको परिचय तथा महत्व • स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको फाइदा तथा बेफाइदाहरु • रेडियो तथा टेलिभिजनको महत्व • कम्प्युटर प्रविधि र यसको स्थानीय रुपमा फाइदा	• आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचार को परिचय, महत्व तथा उपयोगिता • स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको फाइदा तथा बेफाइदाहरु • एफ एम रेडियो, टेलिभिजनको महत्व • कम्प्युटर प्रविधि, इन्टरनेट र यसको स्थानीय रुपमा फाइदा	• आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचार परिचय, महत्व तथा उपयोगिता • स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको फाइदा तथा बेफाइदाहरु • एफ एम रेडियो, टेलिभिजनको महत्व • कम्प्युटर प्रविधि, इन्टरनेट, वेभ साइट र यसको स्थानीय रुपमा फाइदा • साइबर सुरक्षा र साइबर आक्रमणको रोकथामका उपायहरु

परिच्छेद ४

बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका

४.१ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - १

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
१. स्थानिय मैथिली भाषा	मैथिली भाषा तिरहुता लिपिमा स्वर वर्ण, मात्रा, ब्यञ्जन वर्ण र अंक चिनारी	▪ मैथिली भाषा तिरहुता लिपि ▪ स्वर वर्ण ▪ ब्यञ्जन वर्ण ▪ अंक चिनारी	~ मैथिली भाषा तिरहुता लिपिमा आधारित स्वर वर्णहरू परिचित गराउने ~ मैथिली भाषा तिरहुता लिपिमा आधारित ब्यञजन वर्णहरू परिचित गराउने ~ ० देखी २० सम्म अंक चिनारी	~ मैथिली भाषामा अ देखी अ:सम्म भन्ने। ~ मैथिली भाषामा अ देखी अ:सम्म लेख्ने। ~ मैथिली भाषामा क देखी ज्ञ सम्म भन्ने। ~ मैथिली भाषामा क देखी ज्ञ सम्म लेख्ने। ~ मैथिली भाषामा ० देखी २० सम्म भन्ने र लेख्ने।	३०	
२. बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको परिचय	• आफ्नो क्षेत्रको नाम र आफु बस्ने टोलको नाम, वडा नम्बर बताउन • सप्तरी जिल्लाको मानचित्रमा बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको पहिचान गर्न • आफ्नो गाउ टोलमा बोलिने भाषाको बारेमा थाहा पाउन	~ आफ्नो ठाँउ, वडा र क्षेत्र ~ वडाको नक्सा र आफ्नो घर ~ आफ्नो घर र बिद्यालयमा बोलिने भाषाहरु (मैथिली, उर्दु, थारू, हिन्दु, नेपाली)	~ विद्यार्थीलाई उनीहरु रहेको क्षेत्र वा टोलको कुन हो भनि कुराकानी गर्ने। ~ तपाइ कुन वडामा बस् भनि कुराकानी गर्ने। ~ तपाइंको टोल, गाउँ, नगरको नाम के हो भनि कुराकानी गर्ने। ~ तपाइ घरमा कुन भाषामा कुराकानी गर्नु हुन्छ भनि प्रश्न गर्ने।	~ तपाइंको नगरपालिकाको नाम के हो ? ~ तपाइंको घर कुन ठाउँ/गाउँमा छ ? ~ तपाइंको वडा नम्बर कति हो ? ~ तपाइंको साथीको घर कति वडामा पर्दछ ? ~ तपाइंको नगरपालिकामा कति वडा छन् ?	२0	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
३. स्थानीय सम्पदा, कला संस्कृति र रीतिरिवाज	• पुरातात्विक सम्पदा चिन्न र अर्थ बताउन • आफ्नो समुदायमा भएका पुरातात्विक सम्पदाको नाम बताउन • स्थानीय धर्महरु बताउन • मिथिला कला बारे बताउन • स्थानीय चाडपर्बहरुको नाम भन्न • परिवारभित्र गरिने सम्बोधन शिष्टाचार	▪ पुरातात्विक सम्पदाको अर्थ र उदाहरण ▪ आफ्नो समुदायमा भएका पुरातात्विक सम्पदाहरु ▪ घर तथा बिद्यालय वरिपरी रहेका धार्मिक सम्पदाहरु (मानराजा, डिहवार थान, शिव मन्दिर, मस्जिद, ठाकुर बाबा, लक्ष्मी नारायण मन्दिर........) ▪ मिथिला कला ▪ स्थानीय धर्महरु (हिन्दु, मुस्लिम .....) ▪ स्थानीय चाडपर्बहरु	~ पुरातात्विक सम्पदाको अबलोकन गराई अवस्था र महत्व बारे छलफल गराउने, ~ विद्यार्थीलाई तपाइंको छिमेकमा कुनकुन धर्म मान्ने मानिसहरु बसोबास गर्छन भनि प्रश्न गर्ने र टिप्न लगाउने ~ तिमि कुन कुन चाड मनाउछौ भनि सोध्ने ~ मिथिला कलाका चित्रहरू बनाउने ~ परिवारका सदस्यहरुसँग गरिने विभिन्न शिष्टाचारहरु टिपेर कुन शिष्टाचार कुन सदस्यलाई कुन समयमा गर्न सकिन्छ, कक्षामा छलफल गराउने,	~ पुरातात्विक सम्पदाको २ वटा नाम सोध्ने, ~ आफ्नो समुदायमा भएका सम्पदाहरुको नाम भन्नुहोस् । ~ तपाइंको परिवारले मनाउने धर्म कुन हो ? ~ तपाइं कुन कुन चाड मनाउनुहुन्छ ? ~ दाजु-भाइ/दिदि-बहिनि कस्तो शिष्टाचारको शब्द प्रयोग गर्नु पर्छ ?	२५	
४. तरकारी, खाद्यबालि तथा फलफुल खेती	• आफ्नो घरमा भएको तरकारी फलफूलको नाम बताउन, • तरकारी खेती गर्दा प्रयोग गरिने औजारको नाम भन्न, • तरकारी खेतीलाई जोगाउन उपाय, गोडमेल, मल, पानि लगाउनु पर्ने कुरा बताउन	~ आफुले खाने तरकारीहरू (काउली, बन्दा, साग, बोडी, भन्टा, सिमि)आदि ~ फलफुल तथा तरकारीका चित्रहरु ~ तरकारी र स्वास्थ्य ~ हाम्रो करेसाबारी	~ बिद्यार्थीहरुलाई पालैपालो उनीहरुलाई खाने तरकारी र देखेका तरकारी चिन्न, भन्न र गन्न लगाउने, ~ फलफुल तथा तरकारीका चित्रहरु तथा सम्भब भएसम्म तरकारी बारी र फलफुल बगैचा अबलोकन गराउने, ~ निरोगी हुन् फलफुल तथा ताजा तरकारी नियमित रुपमा खानुपर्छ भन्ने बताउने र खान प्रेरित गर्ने, ~ फलफुल तथा तरकारीका थोप्ला सहितको चित्र पुरा गर्न लगाउने	~ आफ्नो घरमा भएका कुनै ५ वटा फलफुल र तरकारीको नाम बताउ | ~ फलफुल तथा तरकारी नियमित किन खानु पर्छ ? ~ आफ्नो पालिकामा उत्पादन हुने मुख्य मुख्य तरकारीको नाम बताऊ | ~ ताजा तरकारी खाने बानीले के फाइदा हुन्छ ?	२५	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	• ताजा तरकारी खाने बानीको बिकास, जमिन माथि र मुनि पाइने तरकारी फलफूलको नाम बताउन, • तरकारी र फलफूलको महत्व, फाइदा बताउन		~ विद्यार्थीहरूलाई प्रश्नोत्तर र छलफलद्वारा ताजा तरकारी, फलफुल खानुपर्छ भन्ने कुरा बताउने ~ तरकारी खेतीबाट हुने कुनै ३ ओटा फाइदा बारे छलफल गराउने			
५. पशुपालन ब्यबसाय	• आफ्नो घर छिमेकमा पालिएका घरपालुवा जनावरहरु र तिनीहरुको नाम बताउन • पशुपालनबाट हुने कुनै ३ वटा फाइदा बताउन ३. दुध, मासु, अन्डा दिने जनवार, पशुपंक्षीको नाम बताई चिन्न |	~ आफ्नो घर र छिमेकमा पालिएका जनावारहरु ~ आफ्नो घर र छिमेकमा पालिएका पंक्षीहरू (गाइभैसी पालन, कुखुरा पालन, परेवा पालन)	~ पालैपालो आफ्नो घर र छिमेकमा पालिएका घरपालुवा जनावारहरु तथा पशुपंक्षी र तिनीहरुको नाम बताउन लगाउने र टिपोट गराई छलफल गराउने, चित्रहरु देखाई पहिचान गराउने, ~ प्रत्येक जनावरको माउ, भाले, बच्चाहरूका चित्र चिनाउँदै यसका बारेमा अन्तरक्रिया गर्ने ~ जनावरहरूले के खान्छ ? कसरी खान्छ ? कस्तो ठाँउमा राखिन्छ ? छलफल गर्ने	~ जनवारका माउ तथा बच्चाको फोटो देखाएर चिन्न लगाउने ? ~ आफ्नो घर र छिमेकमा पालिएका जनवार तथा पशुपंक्षीको नाम भन्न लगाउने। ~ अन्डा दिने, मासु खाने, दुध खाने जस्ता जनवार र पशुपंक्षीको नाम भन्न लगाउने। ~ नियमित दुध, दहि, घ्यु खाने नखाने सम्बन्धमा विद्यार्थीलाई सोध्ने,	१५	
६. भौतिक पूर्वाधार, यातायातका साधन र ट्राफिक नियम	• घर वरिपरी रहेका सडकहरु बताउन • यातायातका साधानहरु चिन्न • ट्राफिक लाइट, सडकमा राखिएका सङ्केत, बल्नेबत्तीका	~ यातायातका साधनहरु ~ ट्राफिक नियम (ट्राफिक लाइट ब्रा क्रसिङ) ~ सडक तथा मार्गहरू |	~ यातायातका साधनहरु देखाउने र छलफल गर्ने ~ स्थलगत वा फोटाको माध्यमबाट स्थानीय सडकहरू बारे छलफल गराउने, ~ ट्राफिक लाइट र जेब्रा क्रसिङको अबलोकन गराउने, वा चित्र देखाउने, अर्थ बताउने र सो अनुसार प्रयोग गर्न सिकाउने,	~ यातायातका साधानहरु कति किसिमका हुन्छन ? ~ ट्राफिक लाइटमा कुन बत्तिको काम के हुन्छ ? ~ जेब्रा क्रसिङ किन राखिन्छ र कसरी प्रयोग गरिन्छ |	१५	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	रङ्गहरु र जेब्रा क्रसिङको अर्थ बताउन र सो अनुसार प्रयोग गर्न			~ कस्ता राजमार्गहरुलाई स्थानीय मार्ग भनिन्छ ? ~		
७. स्थानीय प्रबिधि र बिकास : (ढिकी जाँतो, हलो, कुटो, कोदालो, गुन्द्री, तान, पेचा, चुँदारो, काठ चिर्ने आरा, रंदा, पानी घट्टा), माटाका भाडाहरू, स्थानीय मौलिकताहरु, परम्परागत हस्तकला, काष्ठकला)	• स्थानिय मौलिकताहरु, परम्परागत हस्तकला काष्ठकला का सामग्री चिन्न • परम्परागत प्रविधिहरुको बारेमा सामान्य कुराकानी गर्न, • माटाका, काठका तथा अन्य प्रयोग हुने भाडाकुँडाहरुको नाम भन्न	~ आफ्नो घरमा उपलब्ध दैनिक जिबनमा प्रयोग हुने स्थानीय निर्मित सामाग्रीहरुको उदाहरणहरु ~ स्थानीय मौलिकता झल्कने परम्परागत हस्तकला वा, काष्ठकला (गुन्द्री, मान्द्रो, डोको, नाम्लो, आदि) को जानकारी	~ ढिकी जाँतो, तान, भएको स्थान भ्रमण गराउने र छलफल गर्ने ~ भ्रमण गराउन सम्भव नभएको हकमा चित्र वा भिडियो सामग्री प्रदर्शन गर्दै चिन्न लगाउने र यसले गर्ने कामका बारेमा छलफल गर्ने ~ ढिकी जाँतो, तान, आदिका नमुनाहरू देखाइ चिन्न लगाउने र नमूना हेरेर चित्र बनाउन लगाउने ~ आफ्नो वरपर यस्ता कुन कुन प्रविधिहरू छन् सोको बारेमा कुराकानी गर्न लगाउने ~ माटाका भाडाकुडा बनाउने कुमालेको चक्र देखाई चिन्न र नमुना सामाग्री हेरी भाडाको नाम भन्न लगाउने ~ काठबाट बनेका सामाग्रीहरुको अबलोकन गराई सोको प्रविधिको बारेमा कुराकानी गर्न लगाउने	~ चित्र देखाइ चिन्न लगाएर र काम भन्न लगाउने ~ स्थानीय प्रविधिका सम्बन्धमा अनुभव अभिव्यक्त गर्न लगाउने ~ ढिकी जाँतो, तान, आदि ले के के काम गर्दछ ?	२०	
८. प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य तथा वातावरण सम्बन्धि चेतना:	• बाढी र आगलागी, हिमपात आदिको परिचय बताउन • हातमुख धुने,दाँत माझ्ने, नङकाट्ने, नुहाउने बानीको बिकास गर्न	~ स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (बाढी, पहिरो, आगलागी) ~ स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना (हात मुख धुने)	~ प्राकृतिक प्रक्रोपहरु बाढी, आगलागी आदिका बारेमा कक्षा कोठामा छलफल गराउने, ~ सम्भब भए बाढी ले बिनास गरे पश्चातको स्थान अबलोकन गराई सो को बारेमा कुराकानी गर्न लगाउने, ~ हात मुख धुने तरिका सिकाउने,	~ बाढी भनेको के हो ? ~ बाढी र पहिरोको अर्थ बताऊ ? ~ हात मुख धोए नधोएको अबलोकन ? ~ हात धुने क्रियाकलाप संचालन ?	१०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
जम्मा					**१६०**	

४.२ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - २

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
१. स्थानिय मैथिली भाषा	शब्द निर्माण, शब्द भण्डार, मैथिली भाषामा लघु कथा अध्ययन ० देखी ५० सम्म अंक चिनारी	▪ पुनरावित स्वर वर्ण, ब्यञ्जन वर्ण , अंक चिनारी ▪ मात्रा चिनारी, बाह्रखरी ▪ शब्द निर्माण, शब्द भण्डार, ▪ ० देखी ५० सम्म अंक चिनारी	~ मैथिली भाषा तिरहुता लिपिमा आधारित स्वर र ब्यञ्जन वर्णहरू भन्ने र लेख्ने ~ मैथिली भाषा तिरहुता लिपिमा आधारित लघु कथा अध्ययन र छलफल गराउने ~ ० देखी ५० सम्म अंक सिकाउने	~ मैथिली भाषामा अ देखी अ:सम्म भन्ने। ~ मैथिली भाषामा अ देखी अ:सम्म र क देखी ज्ञ सम्म लेख्ने। ~ मैथिली भाषामा ० देखी ५० सम्म भन्ने र लेख्ने। ~ कथाबाट पुनःकथन गराउने	३०	
२. बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको परिचय	• आफ्नो क्षेत्रको नाम र आफु बस्ने टोलको नाम, वडा नम्बर बताउन • सप्तरी जिल्लाको मानचित्रमा बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको पहिचान गर्न • आफ्नो गाउ टोलमा बोलिने भाषाको बारेमा थाहा पाउन	• आफ्नो क्षेत्रको स्थान/ठाउँहरु, वडाहरु र आफ्नो ठेगाना • नगरपिलकाको नक्सा र मेरो घर • बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको नक्सा • मेरो क्षेत्रमा बोलिने भाषाभाषी (मैथिली, उर्दु, थारू, हिन्दु, नेपाली)	~ क्षेत्र कार्यालय रहेको स्थल भ्रमण गर्न लैजाने र कार्यालय रहेको स्थान, क्षेत्र अध्यक्षको नाम, क्षेत्र अध्यक्ष बन्ने तरिका, अवधि सम्बन्धमा छलफल गर्ने ~ विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घरबाट क्षेत्र कार्यालयसम्म जाने बाटो देखाउने चित्र बनाउन लगाउने ~ नगर क्षेत्रमा प्रयोग हुने भाषा बारे छलफल गराउने	~ तपाइंको क्षेत्रमा रहेका वाडहरू कुन कुन हुन् ? ~ तपाइंको घर कुन ठाउँ/गाउँमा छ ? ~ क्षेत्रको नाम, वडा संख्या, नम्बर, कार्यालय रहेको स्थान, स्थाई ठेगाना आदि सम्बन्धि प्रश्नोत्तर गरेर		३०	
३. स्थानीय सम्पदा, कला संस्कृति र रीतिरिवाज	• पुरातात्विक सम्पदा चिन्न र अर्थ बताउन	▪ पुरातात्विक सम्पदाको अर्थ र उदाहरण ▪ आफ्नो समुदायमा भएका पुरातात्विक सम्पदाहरु	~ वडा भित्रका पुरातात्विक सम्पदाको चित्र देखाई अर्थ र सामान्य परिचय भन्न लगाउने,	~ तपाइंको छिमेकमा को-को सदस्यहरु छन् ? ~ तिमीसंग उनीहरुको नाता के हो ?		

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	• आफ्नो समुदायमा भएका पुरातात्विक सम्पदाको नाम बताउन • स्थानीय धर्महरु बताउन • स्थानीय चाडपर्बहरुको नाम भन्न • परिवारभित्र गरिने सम्बोधन शिष्टाचार • आफ्नो समुदायमा भएका पुराना स्थलहरु, ताल, पोखरी, नदि आदि	(मानराजा, डिहवार थान, शिव मन्दिर, मस्जिद, ठाकुर बाबा, लक्ष्मी नारायण मन्दिर........) ▪ घर तथा बिद्यालय वरिपरी रहेका धार्मिक सम्पदाहरु ▪ स्थानीय धर्महरु ▪ स्थानीय चाडपर्बहरु (छट पर्व, घडी पर्व, शिवरात्री, इद, बकर इद)	~ आफ्नो समुदायमा भएका पुरातात्विक सम्पदाको अबलोकन गराई अवस्था र महत्व बारे छलफल गराउने ~ समुदायमा मनाउने चाडहरुको बारेमा कक्षामा भन्न लगाउने छिमेकीका सदस्यहरुसँग गरिने विभिन्न शिष्टाचारहरु टिपेर कुन शिष्टाचार कुन सदस्यलाई कुन समयमा गर्न सकिन्छ, कक्षामा छलफल गराउने, ~ विद्यार्थीलाई तपाइंको छिमेकमा कुनकुन जात र थर भएका मानिसहरु बसोबास गर्छन भनि प्रश्न गर्ने र टिप्न लगाउने	~ काका-काकी/मामा-माइजुलाई कस्तो शिष्टाचार को शब्द प्रयोग गर्नु पर्छ ? ~ तपाइंको समुदायमा कुनकुन जातका मानिसहरु बसोबास गर्छन ? तपाइंको समुदायमा मनाउने चाड र तिमीले मनाउने चाड एकै हुन् ~ पुरातात्विक सम्पदाको ३ वटा नाम सोध्ने,	२५	
४. तरकारी , खाद्यबाली तथा फलफुल खेती	• आफ्नो घर र छिमेकमा हुने तरकारीहरूको सुची बनाउन, • सामुहिक रुपमा तरकारी खेतीको नमुना प्रदर्शन गर्न, • आफ्नो घर र छिमेकमा भएका तरकारी खेती गर्दा प्रयोग गरिने औजारको काम बताउन, • तरकारी खेतीलाई घेराबारा लागाई	▪ नगर क्षेत्रमा खाने तरकारीहरू र नगर क्षेत्रमा खाने फलफुलहरु ▪ तरकारी तथा फलफुल खेती गरिने तरिकाहरू अवलोकन ▪ आफ्नो घरमा र छिमेकमा भएका तरकारी खेती गर्ने औजारहरु जस्तैः हलो, कोदालो, कुटो, हसिया, आदि ▪ तरकारीमा लाग्ने रोगहरु	~ बिद्यार्थीहरुलाई पालैपालो उनीहरुलाई खाने तरकारी र देखेका तरकारी चिन्न, भन्न र गन्न लगाउने, ~ तरकारीका वास्तविक पात, जरा, फल, डाँठ र फूल वा सोको चित्र देखाएर विद्यार्थीहरुलाई चिन्न लगाउने, चिन्न नसके अन्तरक्रिया गर्दै चिनाउने ~ तरकारीबाट बनाइने विभिन्न परिकार र त्यसको स्वादको अनुभव सुनाउन लगाउनुहोस्। ~ फलफुल तथा तरकारीका थोप्ला सहितको चित्र पुरा गर्न लगाउने ~ स्थलगत भ्रमण गराएर वा चित्र देखाएर फलफुलका बिरुवा, चिनाउने	~ आफ्नो घरमा भएका कुनै ५ वटा फलफुल र तरकारीको नाम बताउ। ~ फलफुल तथा तरकारी नियमित किन खानु पर्छ ? ~ आफ्नो पालिकामा उत्पादन हुने मुख्य मुख्य तरकारीको नाम बताऊ। ~ वरपर पाइने फलफूलका सूची तयार गर्न लगाएर, ~ वरपरका फलफूललाई अमिलो हुने, गुलियो हुने, टर्रो	२५	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	संरक्षण गर्ने उपाय बताउन • दैनिक प्रयोग गरिने फलफुल र तरकारी बाट प्राप्त पौष्टिक तत्वहरु बताउन • जैविक रोगजन्य कारण र अजैविक रोगजन्य कारण ले बिरुवामा रोग लाग्छ भनि बताउन, • रोग तथा किराका रोकथाम गर्ने उपाय बताउन, • ताजा तरकारीको फाइदा बताउन र बढी भएको तरकारी, फलफुल बेच्न सकिने कुरा बताउन, • मौसम अनुसार र बेमौसमी तरकारी, फलफूलको नाम बताउन	▪ ताजा तरकारी तथा फलफूलबाट हुने फाइदा र तरकारीको बिक्रि	~ दैनिक प्रयोग गरिने तरकारी र तिनीहरुबाट प्राप्त हुने पौष्टिक तत्वहरु (भिटामिन ए, बि, सी, डी,प्रोटिन, आदि) बारे जानकारी लिई टिपोट गर्दै छलफल गराउने ~ तरकारी खेतीबाट हुने कुनै ३ ओटा फाइदा बारे छलफल गराउने	हुने लगायत विभिन्न समूहमा छुट्याउन लगाएर		
५. पशुपालन ब्यबसाय	• आफ्नो घर र समुदायमा पालिएका	~ आफ्नो घर, वडा र छिमेकमा पालिएका घरपालुवा पशुपंक्षी तथा पशुहरु	~ आफ्नो घर, वडा र छिमेकमा पालिएका घरपालुवा जनावारहरु र तिनीहरुको नाम बताउन लगाउने र	~ जनवारका माउ तथा बच्चाको फोटो देखाएर चिन्न लगाउने ?	१५	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	पशुपालनको सुची बनाउन • पशुपालनबाट हुने कुनै ४ वटा फाइदा बताउन	(गाइ भैसी पालन, खसी बोका पालन,) ~ पशुपालनबाट हुने फाइदा ~ नियमित रुपमा दुध, दहि, महि, घ्यु खाने बानि	टिपोट गराई छलफल गराउने, चित्रहरु देखाई पहिचान गराउने, ~ प्रत्येक जनावरको माउ, भाले, बच्चाहरूका चित्र चिनाउँदै यसका बारेमा अन्तरक्रिया गर्ने ~ जनावरहरूले के खान्छ ? कसरी खान्छ ? कस्तो ठाँउमा राखिन्छ ? छलफल गर्ने ~ दुध दिने जनावरका सम्बन्धमा छलफल गरी यस सम्बन्धमा विद्यार्थीका अनुभव बताउन लगाउने ~ दुध, दही, घिउ पिउन मन पर्नेहरू कतिजना छन् सर्वेक्षण गर्दै यी खानेकुराहरू नियमित खानाले स्वस्थ र बलियो हुने कुरा बताउने	~ आफ्नो घर र छिमेकमा पालिएका जनवार तथा पशुपंक्षीको नाम भन्ने		
६. भौतिक पूर्वाधार, यातायातका साधनहरू र ट्राफिक नियम:	• मेरो घर मेरो सडक र यातायातका साधनहरुको नाम बताउन • ट्राफिक लाइट, सडकमा राखिएका सङ्केत, बल्नेबत्तीका रङ्गहरु र जेब्रा क्रसिङको अर्थ बताउन र सो अनुसार प्रयोग गर्न	▪ यातायातका साधनहरु ▪ ट्राफिक नियम (ट्राफिक लाइट सडकका संकेतहरु र जेब्रा क्रसिङ) ~ सडक तथा मार्गहरूको नामसूची ~ . राष्ट्रिय राजमार्ग, स्थानीय पद्मार्गहरु र यातायातका साधनबारे बताउन	~ यातायातका साधनहरु देखाउदै छलफल गर्ने ~ ~ ट्राफिक लाइट र जेब्रा क्रसिङको अबलोकन गराउने, अर्थ बताउने र सो अनुसार प्रयोग गर्न सिकाउने, ~ राष्ट्रिय राजमार्गहरु बारे अबलोकन, स्थानीय शाखा मार्ग, प अबलोकन गराउने, अर्थ महत्व बताउने र सो अनुसार प्रयोग गर्न बुझ्न सिकाउने,	~ ट्राफिक लाइटमा कुन बत्तिको काम के हुन्छ ? ~ यातायातका साधानहरु कति किसिमका हुन्छन ? ~ तिमीले कस्ता प्रकारका सवारी साधन देखेका छौ |	२०	
७. स्थानीय प्रबिधि र बिकास :	• स्थानीय मौलिकताहरु, परम्परागत हस्तकला काष्ठकला का सामग्री चिन्न र नाम बताउन,	▪ आफ्नो वडामा उपलब्ध दैनिक जिबनमा प्रयोग हुने स्थानीय निर्मित सामाग्रीहरुको उदाहरणहरु	~ ढिकी जाँतो, , चुँदारो, पानी घट्टा भएको स्थान भ्रमण गराउने र छलफल गर्ने	~ चित्र देखाइ चिन्न लगाएर र काम भन्न लगाएर	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	• परम्परागत प्रविधिहरुको परिचय दिन, • माटाका, काठका तथा अन्य प्रयोग हुने भाडाकुँडाहरुको नाम भन्न र नाम बताउन	▪ स्थानीय मौलिकता झल्कने परम्परागत हस्तकला, काष्ठकला, माटाका भाडाकुँडाहरु ▪ स्थानीय भएका दैनिक जिबनमा प्रयोग हुने स्थानीय निर्मित सामाग्रीहरु) को जानकारी	~ भ्रमण गराउन सम्भव नभएको हकमा चित्र वा भिडियो सामग्री प्रदर्शन गर्दै चिन्न लगाउने र यसले गर्ने कामका बारेमा छलफल गर्न ~ माटाका भाडाकुडा बनाउने कुमालेको चक्र देखाई चिन्न र नमुना सामाग्री हेरी भाडाको नाम भन्न लगाउने ~ काठबाट बनेका सामाग्रीहरुको अबलोकन गराई सोको प्रविधिको बारेमा कुराकानी गर्न लगाउने	~ स्थानीय प्रविधिका सम्बन्धमा अनुभव अभिव्यक्त गर्न लगाएर ~		
८. प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना:	▪ बाढी , भूकम्प, आगलागी, आदि हुनुको प्रमुख कारणहरु बताउन ▪ सहि तरिकाले हातमुख धुने नङ काट्ने, दाँत माझ्ने बानीको विकास गर्न	~ स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (बाढी, आगलागी) ~ स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना (हात मुख धुने, नङ काट्ने, दांत माझ्ने)	~ प्राकृतिक प्रक्रोपहरु बाढी, , आगलागी, आदिका बारेमा कक्षा कोठामा छलफल गराउने, ~ सम्भब भए बाढीले बिनास गरे पश्चातको स्थान अबलोकन गराई सो को बारेमा कुराकानी गर्न लगाउने, ~ नदीमा बाढी आउनुका कारणहरु खोजि गर्ने गराउने, ~ हात मुख धुने नङ काट्ने, दांत माझ्ने तरिका सिकाउने, ~ हात धुने क्रियाकलाप संचालन गराउने |	~ बाढी को अर्थ बताउ ? ~ बाढी आउनुका कारणहरु के हो? ~ हात मुख धोए नधोएको, नङ काट्ने, दांत माझ्ने गरे नगरेको अबलोकन ?	१५	
जम्मा					**१६०**	

४.३ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - ३

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
१.स्थानिय मैथिली भाषा	मैथिली भाषामा लघु कथा अध्ययन	▪ शब्द निर्माण, शब्द भण्ड्रार, ▪ मैथिली भाषामा लघु कथा अध्ययन ▪ पठनबोधका कार्यहरु	~ मैथिली भाषा तिरहुता लिपिमा शब्द निर्माण, शब्द भण्ड्रार अभ्यास गराउने ~ मैथिली भाषामा लघु कथा शस्वर र मौन पठन गराउने ~ ० देखी १०० स म्म अंक चिनारी गराउने	~ शस्वर र मौन पठन गराउने ~ मैथिली भाषामा ० देखी १०० सम्म भन्ने र लेख्ने।	३०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
२. बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको परिचय	• आफ्नो क्षेत्रसंग जोडिएका अन्य स्थानीय तहहरुको नाम बताउन, • आफ्नो वडामा रहेको सरकारी कार्यालय, बिद्यालय तथा विभिन्न संघ सस्थाको नाम र तिनीहरुको स्थान/ठेगाना बताउन • आफ्नो समुदायमा बोलिने सबै खाले भाषाको बारे जानकारी लिन	मेरो छिमेकी पालिकहरु ~ सप्तरी जिल्लामा रहेका पालिकहरु ~ बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रमा सिमाना जोडिएका पालिकहरु ~ क्षेत्रको नाम, वडा सङ्ख्या र क्षेत्रको कार्यालय रहेको स्थान ~ वडा पदाधिकारीहरूको सङ्ख्या र कार्य अवधि	~ सप्तरी जिल्लाको पालिकहरुको सुची प्रदर्शन गर्ने, ~ पालिकहरुको नाम मिलाएर कवितात्मक/कथात्मक शैलीमा वाचन गर्ने र विद्यार्थीलाई त्यसको अनुशरण गराउने | ~ सप्तरी जिल्लाको नक्सा प्रदर्शन गरि बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रसंग सिमाना जोडिएका पालिकाहरु पहिचान गर्नमा विद्यार्थीलाई सहयोग गर्ने | ~ पुर्वज्ञानका आधारमा क्षेत्रको नाम, वडा सङ्ख्या र कार्यालय रहेको स्थानका सम्बन्धमा अन्तरक्रिया गर्ने ~ वडा कार्यालयबाट हुने मुख्य कामहरुका सम्बन्धमा स्थलगत भ्रमण तथा छलफल गराउने,	~ तपाइको जिल्लामा कतिवटा पालिकहरु छन् ? ~ तपाइको छिमेकि पालिका कुन कुन हो ? ~ तपाइंको क्षेत्रमा रहेका वाडहरू कुन कुन हुन् ?	२०	
३. स्थानीय कला संस्कृति, सम्पदा र रीतिरिवाज	▪ पुरातात्विक सम्पदाको उदाहरण सहित अर्थ र परिभाषा ▪ आफ्नो समुदायमा र वडाभित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदा र तिनीहरुको बिशेषता ▪ नगरक्षेत्र भित्रका धार्मिक सम्पदाहरुको महत्व, संरक्षणका उपायहरु	▪ पुरातात्विक सम्पदाको उदाहरण सहित अर्थ र परिभाषा ▪ आफ्नो समुदायमा र वडाभित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदा र तिनीहरुको बिशेषता ▪ नगरक्षेत्र भित्रका धार्मिक सम्पदाहरुको महत्व, संरक्षणका उपायहरु ~ स्थानीय धार्मिक सम्पदाहरु तथा विभिन्न भाषा र भेषभुषा	~ नगर भित्रका पुरातात्विक सम्पदाको चित्र देखाई अर्थ र सामान्य परिचय भन्न लगाउने, ~ आफ्नो समुदायमा भएका पुरातात्विक सम्पदाको अबलोकन गराई अवस्था र महत्व बारे छलफल गराउने ~ समुदायमा मनाउने चाडहरुको बारेमा लेख्न लगाउने	~ नगर भित्रका पुरातात्विक सम्पदा कुन हुन् ? ~ समुदायमा मनाउने चाडहरु कुन कुन हुन ?	२५	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	स्थानीय धार्मिक सम्पदाहरु तथा विभिन्न भाषा र भेषभुषा					
४. तरकारी , खाद्यबाली तथा फलफुल खेती	• आफ्नो घर र छिमेकमा पाइने तरकारीको बर्गिकरण गर्न (जरा खाने, पात खाने, फल खाने, फुला खाने, गेडा पिसेर फुला खाने आदि) • तरकारी खेती गर्ने स्थानीय समुदायमा पाइने कृषि औजारहरुको नाम बताउन • तरकारी खेतीलाई बार बन्देज (बाँस, काठ, छवालीको) प्रयोगबाट जोगाउने उपाय बताउन • नमुना खेती गरेर संरक्षण गर्न र उपायहरु बताउन • तरकारीमा लाग्ने सामान्य रोग बताउन	स्थानीय र अन्य जातका तरकारीहरू तरकारीको बर्गिकरण : (पात खाने, जरा खाने, फल खाने,) बजारमा उपलब्ध तरकारी तथा फलफुल अवलोकन साथै फाइदाबारे छलफल स्थानीय समुदायमा तरकारी खेती गर्ने औजार जस्तै: हलो, कोदालो, कुटो, हसिया, , खन्ती आदि तरकारीमा लाग्ने रोगहरु र उपचार बिधि तरकारी खेतीको महत्व	~ स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने तरकारी पहिचान सम्बन्धी क्रियाकलाप पुनरावृत्ति गराउने ~ काँचै खाने र पकाएर खानु पर्ने तरकारीहरू अनुभवका आधारमा भन्न लगाउने ~ स्वच्छ र ताजा तरकारी खाने सम्बन्धमा शिक्षा दिन यस सम्बन्धी रमाइलो कथा तयार गरी सुनाउने र छलफल गर्ने ~ स्थानीय स्वच्छ र ताजा तरकारी खान प्रोत्साहित गराउने ~ विद्यालय नजिकैको फलफूल लगाइएको बारी भ्रमण गराई फलफूलका बोटबिरुवा र यसका विभिन्न भागहरू (डाँठ, पात, फल, फूल) प्रत्यक्ष रूपमा चिनाउने ~ फलफूलहरू एक एक गरी देखाउँदै त्यसको बोट, रङ, आकार, बनावट लगायत विभिन्न विशेषताहरूका सम्बन्धमा छलफल गर्ने ~ फलफूल खाइने तरिका यत्तिकै खाइने, साँधेर खाइने, अचार बनाएर खाइने, जुस बनाएर खाइने, सुकुटी बनाइने आदिका सम्बन्धमा विद्यार्थीहरूका अनुभवहरू सुनाउन लगाउँदै छलफल गर्ने ~ फलफूल खानुका फाइदाहरू बताउने र नियमित आफ्नो घरमा भएको फलफूल खानका लागि प्रोत्साहित गर्ने।	~ स्थानीय तरकारीहरूको सुची बनाउन लगाउने ~ वरपर पाइने फलफूलका सूची तयार गर्न लगाउने, ~ वरपरका फलफूललाई अमिलो हुने, गुलियो हुने, टर्रो हुने लगायत विभिन्न समूहमा छुट्याउन लगाउने ~ फलफूलका फाइदाहरू लेख्न लगाउने	२५	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	• रोगका सामान्य उपचार बिधि र उपचार गर्ने तरिका बताउन करेसाबारी तथा फलफूलको महत्व बताउन					
५. पशुपंक्षी पालन	• आफ्नो समुदाय भित्र र वडा भित्र रहेका पशुपालन ब्यबसायको अबलोकन गरी पालन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने सामान्य पक्षहरु बताउन • पशुपालनको कुनै ५ वटा महत्व बताउन	▪ नगरपालिकामा मुख्य गरि पालिएका पशु तथा पंक्षीहरू ▪ नगर क्षेत्रमा गरिने भैसी पालन ▪ कुखुरा तथा हाँस पालन ▪ घरपालुवा पशुहरुको बर्गिकरण सहितको नामसुची ▪ पशुपालन ब्यबसायको महत्व	▪ नजिकको पशुपालन स्थल लगेर अवलोकन गर्न लगाउने कुन जनावरलाई कस्तो ठाउँमा राखिएको छ ? ▪ गाइको गोठको सरसफाइ कसरी गर्नु पर्ला ? ▪ कुखुरा हाँस एउटै ठाउँमा पाल्न सकिएला ? ▪ जनावर र तिनीहरूको बासस्थान सम्बन्धी गीत निर्माण गरी गाउँदै रमाइलो गराउने, ▪ सम्भव भएमा आफ्नो घरछिमेकमा पालिएका जनावर तथा पंक्षीहरूको बासस्थानका बारेमा भन्न लगाउने ,	~ नगरपालिकामा गरिने मुख्य पालिएका पशु तथा पंक्षीहरू के के हुन् ? सुची बनाउने ~ पशुपालन ब्यबसायको महत्व लेख।		
६. भौतिक पूर्वाधार, यातायात र ट्राफिक नियम:	• हाम्रो घर वरपर रहेका सडक मार्गहरुर यातायातका साधनहरुको प्रकार बताउन • ट्राफिक लाइट, सडकमा राखिएका सङ्केत, बल्नेबत्तीका रङ्गहरु र जेब्रा क्रसिङको अर्थ	~ सडक र यातायातका प्रकारहरु ~ ट्राफिक नियम (ट्राफिक लाइट सडकका संकेतहरु र जेब्रा क्रसिङ) ~ स्थानीय राजमार्गको नामसूची र सडक सुरक्षा	~ सडक र यातायातका प्रकारहरु छलफल गराउने ~ ट्राफिक लाइट र जेब्रा क्रसिङको अबलोकन गराउने, अर्थ बताउने र सो अनुसार प्रयोग गर्न सिकाउने, ~ राष्ट्रिय राजमार्गहरु बारे अबलोकन र प्रयोग गर्न तरिका छलफल गराउने	~ ट्राफिक लाइटमा कुन बत्तिको काम के हुन्छ ? ~ जेब्रा क्रसिङ किन राखिन्छ र कसरि प्रयोग गरिन्छ | ~ यातायातका साधनहरु कति किसिमका हुन्छन ?	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	बताउन र सो अनुसार प्रयोग गर्न					
७. स्थानीय प्रबिधि र बिकास :	• आफ्नो घर र छिमेकमा भएका परम्परागत हस्तकला काष्ठकलका सामग्रीहरु चिन्न र काम बताउन, • परम्परागत प्रविधिहरुको महत्व बर्णन गर्न, • माटाका, काठका तथा अन्य प्रयोग हुने भाडाकुँडाहरुको नाम लेख्न,	■ नगर क्षेत्रमा भएका दैनिक जिबनमा प्रयोग हुने स्थानीय निर्मित सामाग्रीहरु (गुन्द्री, मान्द्रो, डोको, नाम्लो, थुन्से, डाली हसिया आदि) को जानकारी ■ महत्व तथा फाइदा	~ वरपरका कुन उद्योग वा समुदायमा कस्तो प्रविधि उपयोग गरिएको छ, अवलोकन गराउने र छलफल गर्ने ~ भ्रमण गराउन सम्भव नभएको हकमा चित्र वा भिडियो सामग्री प्रदर्शन गर्दै चिन्न लगाउने र यसले गर्ने कामका बारेमा छलफल गर्ने ~ हराउँदै गएका आएका प्रविधिहरूको जानकारी गराउने ~ ढिकी जाँतो, तान, चुँदारो, पानी घट्टा आदिका नमुनाहरू देखाइ चिन्न लगाउने र नमूना हेरेर चित्र बनाउन लगाउने ~ माटाबाट र काठबाट बनेका सामाग्रीहरुको अबलोकन गराई सोको प्रविधिको महत्व तथा फाइदा बारेमा कुराकानी गर्न लगाउने	~ चित्र देखाइ चिन्न लगाएर र काम भन्न लगाएर ~ स्थानीय प्रविधिका सम्बन्धमा अनुभव अभिव्यक्त गर्न लगाएर ~ ढिकी जाँतो, तान, पेचा, आदि ले के के काम गर्दछ ? ~ किन यी सामाग्रीको प्रयोग गरिन्छ ?	३०	
६. प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना:	• बाढी, भूकम्प, आगलागी, आदि बाट बच्ने उपायहरु बताउन • व्यक्तिगत र आफ्नो कोठाको सरसफाई आफै गर्ने बानीको बिकास गर्न	~ खाना र स्वास्थ्यको सम्बन्ध ~ स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (बाढी, सीतलहर, लु, आगलागी, हावाहुरी आदि) ~ स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना र सरसफाइको कमीले हुने असरहरू	~ प्राकृतिक प्रक्रोपहरु बाढी, पहिरो, आगलागी, आदिका बारेमा कक्षा कोठामा छलफल गराउने, ~ नदीमा बाढी आउनुका कारणहरु खोजि गर्ने गराउने, ~ नियमित नुहाउने तरिका सिकाउने, ~ घर तथा आफु सुत्ने कोठाको सरसफाई गर्ने क्रियाकलाप संचालन गराउने | ~ खानाबाट स्वास्थ्यमा हुने असरबारे छलफल गराउने।	~ बाढी आउनुका कारणहरु के हो? ~ नुहाए ननुहाएको अबलोकन गर्ने ?	१०	
जम्मा					**१६०**	

४.४ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - ४

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
१. बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको परिचय	• बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको सामान्य परिचय दिन • बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको नक्सा क्षेत्रफल, सिमाना, जनसंख्या र भैगोलिक अवस्थिति बताउन | • सप्तरीका स्थानिय तहहरूको नाम बताउन	बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको परिचय: ~ परिचय ~ बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको अग्लो, होचो, समथर भू-भाग, ~ बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको नामकरण ▪ सप्तरी जिल्लाको (स्थानीय तहहरु) ▪ हाम्रा जनप्रतिनिधिहरु ~ हाम्रो क्षेत्रको जनसंख्याको आकार र लैंगिक बनावट	~ बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रका वडा तथा टोलका नामहरू सम्बन्धमा छलफल गर्ने, ~ आफ्नो वरपरको जमिन होचो वा अग्लो वा समथर कस्तो छ ? पालैपालो भन्न लगाउने, ~ नक्सा देखाएर अग्लो, होचो र समथर भू–भाग कहाँ कहाँ छ चिनाउने, ~ क्षेत्रको सामान्य परिचय दिन लगाएर स्थानीय तहहरूको सूची बनाई कक्षामा प्रदर्शन गर्ने	~ तपाईंको जिल्लामा कति स्थानीय तहहरु छन् ? ती के-के हुन् ? ~ बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको नामाकरण सम्बन्धी किम्वदन्ती भन्न लगाएर ~ नगरक्षेत्रको नाम, जनसंख्या, वडा संख्या, नम्बर, कार्यालय रहेको स्थान, स्थाई ठेगाना आदि सम्बन्धि प्रश्नोत्तर गरेर |	२०	
२. स्थानीय कला संस्कृति र रीतिरिवाज	• पुरातात्विक सम्पदाको उदाहरणसहित परिभाषा दिन र महत्व बताउन • स्थानीय जात्रा, मेला बारे जानकारी • आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदाको अबलोकन गरी सुची	▪ पुरातात्विक सम्पदा र यसको महत्व ▪ नगरक्षेत्र भित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदाहरु ▪ संस्कृति तथा स्थानीय मौलिकताहरु ▪ जल सम्पदाको बिशेषता तथा महत्व	~ ....मन्दिर, देबिथानको सम्भब भएसम्म भ्रमण गराउने, ~ मन्दिर र देबिथानको परिचय ~ मन्दिर, देबिथानको परिचय, उत्पति, निर्माण तथा महत्वका बारेमा विद्यार्थीलाई जानकारी गराउने | ~ ....प्रचलनमा आएका जात्राहरु कहिले मनाईन्छ, किन मनाउने प्रचलन रहेको छ र कसरी मनाइन्छ भन्ने बारेमा शिक्षकले कक्षामा छलफल गरी बताइदिने,	~ ....मन्दिर र देबिथान कुन स्थानमा रहेको छ ? ~ तिम्रो स्थानीय तहको नाम कुन देबीदेवताको नाम संग मिल्छ ? ~ .....जात्रा कहिले र कहाँ मनाईन्छ ? ~ विभिन्न जात्रामा गरिने प्रमुख कार्यहरु के-के हुन् ?	१५	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	तयार गर्न र सो बारे सामान्य जानकारी • हाम्रा संस्कृतिहरुको बारे सामान्य जानकारी दिई स्थानीय मौलिकताहरुको सुची तयार पार्न क्षेत्र भित्र र छिमेकी न.पा मा रहेका पुराना स्थलहरु ताल, झरना नदीनाला आदि बारे सुची तयार गर्न		~ आफ्नो समुदायमा रहेका मानिसहरुको जात, धर्म, पेसा, प्रमुख चाडवाड आदिको बारेमा बताइदिने, ~ तिनीहरुको सुची तयार पार्न लगाउने,	~ तपाईँको समुदायमा कुन कुन जातका मानिसहरु बसोबास गर्दछन ? ~ तपाईँले मनाउने प्रमुख चाडहरु केके हुन्?		
३. तरकारी तथा फलफुल खेती	• आफ्नो र घर छिमेकमा पाइने तरकारी बालीको बर्गिकरण गर्न (जरा खाने, पात खाने, काण्ड खाने, फुल खाने, तथा मौसम अनुसारका हिउदे र बर्खे, जमिन माथि र मुनि फाल्ने तरकारी र फलफूलको नाम बताउन, • स्थानीय समुदायमा भएका तरकारी खेती गर्ने औजारको नाम र काम बताउन	~ तरकारी बालीको बर्गिकरण (पात खाने, जरा खाने, गानो खाने, फल खाने, फुल खाने) ~ मौसम अनुसार हिउँदे, बर्षे र बेमौसमी तरकारी ~ करेसाबारीको महत्व ~ स्थानीय समुदायमा तरकारी खेती गर्ने औजारको प्रयोग गर्ने तरिका र महत्व ~ जैविक मल (कम्पोस्ट मल) र रसायनिक मल ~ हरियो सागपातको महत्व ~ फलफुल खेती र स्थानीय क्षेत्रमा पाइने फलफूलहरु	~ तपाईँको घरबारीमा भर्खरै कुन कुन तरकारीबाली लगाइयो ? भनी प्रश्न सोधी विद्यार्थीका उत्तर टिपोट गर्ने ~ कुन कुन तरकारीलाई गर्मी र कुन कुन लाई जाडो हावापानी आवश्यक पर्छ छलफल गरी निचोड निकाल्ने ~ विद्यालय नजिकैको फलफूल लगाइएको बारी भ्रमण गराई फलफूलका बोटबिरुवा र यसका विभिन्न भागहरू (डाँठ, पात, फल, फुल) का आकार, रङ, बोटको बनोट (ठूलो, सानो, लहरे, नरम डाँठ भएको, कडा डाँठ भएको, लहरामा फल्ने, ठूलो रुख हुने सानो रुख हुने, काँडा हुने नहुने आदि) अवलोकन गराउने ~ आ–आफ्नो घरबारीमा खेती गरिएका फलफूलका विभिन्न भागहरू (पात,फल, फूल आदि) सङ्कलन गरी किताबको पत्रमा प्रेस गरी केही दिन राखेर त्यसलाई दह्रो कागजमा टाँस्दै फलफूल पुस्तिका तयार गर्न लगाउने	~ स्थानीय तरकारी सूची बनाउन लगाउने ~ चित्र देखाएर कुन फलफूलको कुन अवस्था (फुलेको, फलेको, फल पाकेका, पात झरेको) हो चिन्न लगाउने ~ फलफूलका फाइदाहरू भन्न लगाउने	२५	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	• बिउ उमार्ने वा बेर्ना तयार गर्ने तरिका बताउन • तरकारी तथा फलफुल खेतीलाई बारबेर लगाउने तरिका बताउन • नर्सरी र कलामिको परिभाषा तथा तरिका बताउन • जैविक मल (कम्पोष्ट मल) र रसायनिक मलको प्रयोग र पहिचान गर्न • कम्पोष्ट मल बनाउने तरिका बताउन • हरियो सागपातको सुची बनाइ फाइदा बेफाइदा र महत्व बताउन		~ फलफूलको हेरचाह गर्दा कुन अवस्थामा के के गरिने गरेको छ आफ्ना अभिभावकहरूले गरेको हेरेर कक्षाकोठामा बताउन लगाउने ~ कुन फलफूल कसरी खाइन्छ ? फलफूल किन खानुपर्छ ? ~ फलफूलबाट पाइने पौष्टिक पदार्थका सम्बन्धमा बताउने ~ फलफूल बेचेर आम्दानी गर्न सकिने कुरा अन्तरक्रिया गरी स्पष्ट पार्ने ~ नियमित फलफूल खान प्रोत्साहित गर्ने ~ खेतीपातीका लागि जैविक मल उत्पादन स्थल भ्रमण गराउने र छलफल गर्ने।			
४. पशुपंक्षी पालन	• आफ्नो समुदाय र वडा भित्र रहेका पशुपालन ब्यबसायको अबलोकन गरी बासस्थान, खाना र	▪ नगरपालिकामा मुख्य गरि पालिएका पशु तथा पंक्षीहरू ▪ पशुपालन ब्यबसाय (बासस्थान, खाना र सरसफाइ प्रबन्ध)	~ पशुपालन ब्यबसायको अबलोकन गराइ बासस्थान, खाना र सरसफाइको अवस्था बारे छलफल गर्ने ~ पशुपालनमा रोग लाग्नुका कारण र रोकथामका उपाय बारे अध्ययन भमण र छलफल गर्ने। ~ पशुपालन ब्यबसायको महत्वमा लेखन कार्य गर्ने।		१५	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	सरसफाइको अवस्था बताउन • पशुपालनमा रोग लाग्नुका कारण बताउन र रोग लाग्न नदिन अपनाउनु पर्ने उपाय बताउन पशुपालनको कुनै ५ वटा महत्व बताउन	▪ पशुपालनमा रोग लाग्नुका कारण र रोकथामका उपाय ▪ पशुपालन ब्यबसायको महत्व				
५. भौतिक पूर्वाधार, यातायात र ट्राफिक नियम:	• आफ्नो वरपर रहेका सडकका प्रकार भन्न, यातायातका साधनहरुको नाम भनि फाइदा र बेफाइदा बताउन • ट्राफिक लाइट, सडकमा राखिएका सङ्केत, बल्नेबत्तीका रङ्गहरु र जेब्रा क्रसिङको अर्थ, ट्राफिक नियमको बारे बताउन र सो अनुसार प्रयोग गर्दै परिवार र समुदायमा सचेतना जगाउन	~ यातायातका फाइदाहरु र बेफाइदाहरु ~ सडकका नियमहरु ~ ट्राफिक नियम (ट्राफिक लाइट सडकका संकेतहरु र जेब्रा क्रसिङ) ~ स्थानीय राजमार्गको महत्व तथा सडक सुरक्षाका उपायहरू	~ ट्राफिक लाइट र जेब्रा क्रसिङको अबलोकन गराउने, अर्थ बताउने र सो अनुसार प्रयोग गर्न सिकाउने, ~ राष्ट्रिय राजमार्गहरु बारे अबलोकन, , अर्थ महत्व बताउने र सो अनुसार प्रयोग गर्न बुझ्न सिकाउने,	~ ट्राफिक लाइटमा कुन बत्तिको काम के हुन्छ ? ~ जेब्रा क्रसिङ किन राखिन्छ र कसरि प्रयोग गरिन्छ | ~ यातायातका साधानहरु कति किसिमका हुन्छन ? ~	१०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
६. स्थानीय प्रबिधि र बिकास :	• स्थानीय मौलिकताहरुको सुची तयार गरी बताउन • आफ्नो पालिका र बाह्य पालिकामा भएका परम्परागत हस्तकला काष्ठकला माटाका भाँडाकुँडाहरुका प्रयोग र महत्व बताउन • स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित प्रविधिहरुको महत्व बर्णन गर्न,	~ नगर क्षेत्रमा भएका मौलिकता झल्कने परम्परागत हस्तकला, काष्ठकला, माटाका तथा दैनिक जिबनमा प्रयोग हुने सामग्रीहरू ~ नगरक्षेत्रमा निर्माणा हुने स्थानिय परिकारहरू ~ स्थानिय परिकारहरूको महत्व तथा फाइदा	~ स्थानीय प्रविधिका बारे विद्यार्थीहरूलाइ बताउन लगाउने ~ ढिकी, जाँतो, ओखल, कोल, गुन्द्रीको तान, हलो जुवा, दाँदे, , आरन आदि स्थानीय प्रविधिका चित्र वा वास्तविक वस्तु वा स्थलमा अन्तरक्रिया गर्ने ~ यी प्रविधिहरूको नमूना तयार गर्न लगाइ कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ~ माटाका भाडाकुडा बनाउने कुमालेको चक्र देखाई चिन्न र नमुना सामाग्री हेरी भाडाको नाम भन्न लगाउने ~ काठबाट बनेका सामाग्रीहरुको अबलोकन गराई सोको प्रविधिको बारेमा कुराकानी गर्न लगाउने	~ स्थानीय प्रविधिको चित्र वा वास्तविक वस्तु वा स्थल देखाएर चिन्न लगाउने ~ स्थानीय प्रविधिको महत्व लेख्न लगाउने	२०	
७. प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना:	• भूकम्प, चट्याङ र बाढी परिचय दिन तथा यसका कारणहरु बताउन • व्यक्तिगत तथा घरयासी सरसफाइको पूर्ण पालना गर्न	~ स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना (व्यक्तिगत सरसफाई) ~ स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना र सरसफाइको कमीले हुने असरहरू ~ स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (भूकम्प, चट्यांग, सीतलहर, लु, आगलागी, हावाहुरी आदि) ~ प्राकृतिक प्रकोप को सावधानी	~ प्राकृतिक प्रक्रोपहरु भूकम्प तथा चट्यांगको बारेमा कक्षा कोठामा छलफल गराउने, ~ भूकम्प र चट्यांग आउनुका कारणहरु बारे बिद्यार्थीहरुलाई बताइदिने, ~ व्यक्तिगत सरसफाईबारे कक्षामा विद्यार्थीहरुको सहभागितामा भुमिका अभिनय गराउने,	~ भूकम्प र चट्यांग भनेको के हो ? ~ यो कसरि आउने गर्दछ र यसका मुख्य कारणहरु के-के हुन् ? ~ व्यक्तिगत सरसफाई भनेको के हो ?	१०	
८. स्थानिय जडिबुटी, योग	• स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने	~ घरमा प्रयोग हुने जडिबुटीको परिचय र प्रयोग कार्य	~ स्थानीय जडिबुटीहरूका देखाउँदै चिन्न लगाउने	~ जडिबुटीको फोटो देखाएर नाम भन्न लगाउने	१०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
तथा उपचार पद्दती	जडिबुटीको सामान्य परिचय दिन • घरमा प्रयोग हुने जडिबुटीको सामान्य उपयोग बताउन	~ स्थानीय वडामा पाइने जडिबुटीको परिचय, कार्य र महत्व ~ योगको महत्व तथा फाइदा	~ आफ्नो घर वरपर उपलब्ध हुने जडिबुटी सङ्कलन गरेर ल्याउन लगाउने र कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ~ उपलब्ध जडिबुटीको प्रयोग हुने भागहरू सङ्कलन गरी दह्रो कागजमा टाँसेर नाम लेखी जडिबुटी पुस्तिका तयार गर्न लगाउने ~ आफ्नो घरमा कुन जडिबुटीको कुन भाग प्रयोग हुने गरेको छ ? हेरेर तथा अभिभावकलाई सोधेर तालिका गर्ने परियोजना गर्न लगाउने र कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	~ वरपर पाइने जडिबुटीको सामान्य परिचय दिन लगाउने ~ आफ्नो घरमा प्रयोग हुने जडिबुटी केका लागि प्रयोग हुन्छ ?		
जम्मा					१२८	

४.५ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - ५

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
१. बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको परिचय	• बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि बताउन • बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्र.को नक्सा बनाइ वडाहरु छुट्याउन । • बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्र अन्तर्गत आफ्नो वडामा रहेका	• नगरक्षेत्रको भौगोलिक अवस्थिति र क्षेत्रफल तथा वडा विभाजनका आधारहरु • नगरपालिकाको जनसंख्याको जातजातिगत विवरण	~ नक्सा देखाएर अग्लो, होचो र समथर भू–भाग कहाँ कहाँ छ चिनाउने, ~ विद्यार्थीलाई बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको नक्सा बनाउन सिकाइ त्यसमा सबै वडाहरु छुट्याउन सिकाउने, ~ अभिभावक तथा अग्रजसँग सोधेर बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको नाम कसरी रहन गयो भनेर उल्लेख गर्ने, ~ क्षेत्रकार्यालयबाट हुने मुख्य मुख्य कार्यहरूका सम्बन्धमा स्थलगत भ्रमण तथा छलफल गराउने	~ नगरक्षेत्रको नाम कसरी रहन गयो ? ~ भौगोलिक अवस्थिति सम्बन्धि प्रश्नोत्तर गरेर ? ~ तपाइँको जिल्लामा कति स्थानीय तहहरु छन् ? ती के-के हुन् ? ~ नगर क्षेत्रको नक्सा बनाइ वडाहरु छुट्याउ ? ~ बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	सरकारी कार्यालय, बिद्यालय विभिन्न संघसंस्था, वित्तीय संस्था, स्वास्थ्य संस्थाको नाम, ठेगाना र प्रमुख सेवा बताउन • आफ्नो पालिकामा बोलिने भाषाको परिचय, महत्व र मुख्य भाषा बारे जानकारी लिन बारे बताउन		~ क्षेत्रका पदाधिकारीहरुको मुख्य जिम्मेवारी के-के हुन् सोध्ने र शिक्षकले उदाहरण सहित प्रष्ट पारिदिने,	नामाकरण सम्बन्धी किम्वदन्ती भन्न लगाएर		
२. स्थानीय कला संस्कृति र रीतिरिवाज	• पुरातात्विक सम्पदाको महत्व बताउन र संरक्षणका उपायहरु खोजि गर्न, • आफ्नो पालिका भित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदाको अबलोकन गरी तिनीहरुको अबस्थाबारे जानकारी लिन र	▪ पुरातात्विक सम्पदाको संरक्षणका उपायहरु ▪ जातजातिगत बाजा तथा नाचको बारेमा सामान्य जानकारी ▪ हाम्रा विभिन्न परम्परागत संस्कृतिक, धार्मिक महत्व बोकेका चालचलन, रीतिरिवाज संस्कारको (बिबाह, र ब्रतबन्ध,) ▪ आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदाको अवस्था तथा जानकारी ▪ सामाजिक बिकृति र समाधानका उपायहरु	~ स्थानीय स्तरमा पहिले देखि चली आएका विभिन्न चालचलन तथा परम्पराका बारेमा कक्षामा छलफल गराउने ~ समाजमा बिधमान विभिन्न बिकृतिहरुका बारेमा छलफल गराउने, ~ समाजमा रहेका बिकृति हटाउन अपनाउन सकिने उपायहरुको बारेमा सुची तयार पारी कक्षाकोठामा प्रदर्शन गराउने	~ तपाइँको समुदायका प्रमुख परम्पराहरु के-के हुन् ? ~ तपाइँको समुदायमा रहेको सामाजिक बिकृतिहरु के-के छन् ? ~ ती बिकृतिहरु हटाउनका लागि कस्ट उपायहरु अपनाउन सकिन्छ ?	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	आफ्नो परिवार र छिमेकीलाई बताउन • आफ्नो न.पा भित्र नाचिने धर्म अनुसारका नाचको बारेमा सामान्य जानकारी दिई हाम्रो विभिन्न परम्पराका बारेमा बताउन					
३. तरकारी , खाद्य बाली तथा फलफुल खेती	• आफ्नो पालिकामा तथा छिमेकी पालिकामा रहेका समेत तरकारी बालीको बर्गिकरण गर्न (जरा खाने, पात खाने, काण्ड खाने, फुल खाने, तथा मौसम अनुसारका हिउदे र बर्खे, जमिन माथि र मुनि फाल्ने तरकारी र फलफूलको नाम करेसाबारीको प्रयोग बताउन, • घर र करेसाबारीमा तरकारी खेती गर्ने	~ तरकारी बालीको बर्गिकरण ~ मौसम अनुसारका तरकारी तथा फलफुल ~ तरकारी तथा फलफुल खेतीका फाइदा तथा तरिकाह ~ करेसाबारीको प्रयोग ~ घर र करेसाबारीमा तरकारी खेती गर्ने औजार (घरायसी र आधुनिक) को नाम, काम तथा हिफाजत गर्ने तरिका ~ जैविक मल प्राङगरिक मल, कम्पोष्ट मल, गोबर मल) को परिचय दिन र फाइदा ~ तरकारी बालीमा लाग्ने मुख्य मुख्य रोगहरु र किराको रोकथाम ~ हरियो सागपातको सुची र यसको फाइदा र महत्व ~ स्थानीय क्षेत्रमा पाइने फलफुल तथा तरकारीहरू	~ स्थानीय क्षेत्रमा हाल लगाइएका तरकारीहरूको सूची बनाउन लगाउने ~ तरकारी खेती गर्न जमिन, बीउ, मल, गोडमेल, सिँचाइ के के चाहिन्छ विद्यार्थी सँग छलफल गर्ने ~ तरकारी खेतीमा प्रयोग हुने उपकरणहरू चिनाउने र कुन कुन उपकरण विद्यार्थीले चलाउन सक्छन् छलफल गर्ने ~ तरकारीबाट हुने पौष्टिक लाभ र आर्थिक लाभ व्याख्या गर्ने ~ स्थानीय क्षेत्रमा पाइने फलफूलहरूको सूची बनाउन लगाउने ~ फलफूलबाट हुने पौष्टिक लाभ र आर्थिक लाभ व्याख्या गर्ने ~ के फलफूल खेतीबाट जिविकोपार्जन गर्न सकिन्छ ? विषयमा वादविवाद प्रतियोगिता गराउने ~ उपलब्ध फलफूलका स्वस्थ्य र रोगी फल देखाइ तुलना गर्न लगाउने	~ तरकारी खेतीमा विद्यार्थीका सहभागिता अवलोकन गरेर ~ तरकारी खेती कार्यमा गरिने मुख्य कार्यहरू लेख्न लगाउने फलफूल खेती कार्यमा गरिने मुख्य मुख्य कार्यहरू लेख्न लगाउने ~ फलफूल खेती कार्यमा आफूले गरेको सहयोग बताउन लगाउने ~ विद्यार्थीले गरेका सहयोग का सम्बन्धमा अभिभावक तथा सहपाठीहरूको प्रतिक्रिय लगाउने ~ फलफूल व्यवसायबाट हुने फाइदा बताउन लगाउने	२५	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	औजार (घरायसी र आधुनिक) को नाम र काम बताई हिफाजत गर्न • करेसाबारीमा खेती गर्ने तरिका (उदेश्य बताउन) • घरायसी प्रयोगका लागि करेसाबारी बनाउने तरिका बनाउन • तरकारी खेतीलाई संरक्षण गर्ने तरिका बताउने नर्सरी र कलमिको परिभाषा दिन र तरिका बताउन • तरकारी खेती गर्दा ध्यान पुर्याउनु पर्ने पक्षहरु (जग्गा छनोट र तयारि, नर्सरी ब्याड ब्यबस्थापन तथा बिउ रोप्ने र बेर्ना उमार्ने तरिका बताउन		~ फलफूल बेचेर आम्दानी गर्न सकिने कुरा अन्तरक्रिया गरी स्पष्ट पार्ने	~ बजारमा उपलब्ध हुने स्थानीय फलफूलको सूची तयार गर्न लगाउने		

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	• जैविक मल (प्राङ्गरिक मल, कम्पोस्ट मल, गोबर मल) को परिचय दिन र फाइदा बताउन • रासायनिक मलको पहिचान गरी फाइदा, बेफाइदा पत्ता लगुना, रासायनिक मलको साट्टो जैविक मलको प्रयोग गर्न बताउन • कम्पोस्ट मल बनाउने तरिका (खाल्डे तरिका, थुप्रो वा ढिस्के तरिका) बताउन • तरकारीमा लाग्ने मुख्य रोग र किराको रोकथाम बताउन • स्थानीय प्रबिधि बाट बनाउन सकिने जैविक रसादिको नाम बताउन रासायनिक बिषादी भन्दा स्थानीय प्रविधिबाट					

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	तयार गरेको जैविक रसादी प्रयोग गर्न र जोड दिन						
४. पशुपंक्षी पालन	• आफ्नो घर छिमेकमा पालिएका घरपालुवा जनावरहरु र तिनीहरुको नाम बताउन पशुपालनबाट हुने कुनै ३ वटा फाइदा बताउन	▪ नगरपालिका भित्र रहेका पशुपालन ब्यबसाय (कुखुरा, गाई, बाख्रा, माछा, बंगुर पालन) को बासस्थान, खाना र सरसफाइको प्रबन्ध ▪ पशुपालन ब्यबसायको महत्व र फाइदा ▪ पशुपलानमा रोग लाग्नुका कारण र सावधानीका उपायहरू	~ नजिकको पशुपालन स्थल लगेर अवलोकन गर्न लगाउने ~ अवलोकनका आधारमा पशुपंक्षीहरूलाई के के खान दिइन्छ ? कसरी दिइन्छ ? कस्तो ठाउँमा राखिन्छ ? सरसफाइ कसरी गरिन्छ ? लगायतका प्रश्नहरूमा छलफल गरी पशुपंक्षीको हेरचाह गर्दा गरिने मुख्य कामहरूका सम्बन्धमा स्पष्ट पार्ने ~ जनावर र तिनीहरूको स्याहार गर्ने तरिका लेखिएको कार्डहरू तयार गरी खेल खेलाउने ~ दुध, दही, घिउ पिउन मन पर्नेहरू कतिजना छन् सर्वेक्षण गर्दै यी कुराहरू नियमित खानाले स्वस्थ र बलियो हुने कुरा बताउने ~ दुधबाट बनाइने परिकार कसरी बन्छ ? घरमा बनाएको बेला अवलोकन गर्न लगाउने र ती कार्यमा आफूले के सहयोग गर्ने गरेको छ, बताउन लगाउने	~ कुनै निश्चित पशुपंक्षीको हेरचाहमा तपाईँले के सहयोग गर्ने गर्नु भएको छ भनी प्रश्नोत्तर गर्ने ~ पशुपंक्षीको हेरचाह र रेखदेख कार्यमा बालबालिकाहरूको सहयोग सम्बन्धमा अभिभावक प्रतिक्रिया लिने	१५	
५. यातायात, भौतिक पूर्वाधार र ट्राफिक नियम:	• बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्र. भित्रका भैतिक पुर्बाधारहरु (बिजुली, पानि, संचार, यातायात,	~ नगरका शाखा मार्गहरु र मुख्य मार्ग ~ सडक प्रयोगका सङ्केतहरु ~ ट्राफिक नियम (ट्राफिक लाइट सडकका संकेतहरु र जेब्रा क्रसिङ) ~ राजमार्गको महत्व र फाइदा ~ सडक सुरक्षाका उपायहरू र महत्व्	~ ट्राफिक लाइट र जेब्रा क्रसिङको अबलोकन गराउने, अर्थ बताउने र सो अनुसार प्रयोग गर्न सिकाउने, ~ राष्ट्रिय राजमार्गहरु बारे अबलोकन, स्थानीय शाखा मार्ग, अर्थ महत्व बताउने र सो अनुसार प्रयोग गर्न बुझ्न सिकाउने,	~ ट्राफिक लाइटमा कुन बत्तिको काम के हुन्छ ? ~ जेब्रा क्रसिङ किन राखिन्छ र कसरि प्रयोग गरिन्छ। ~ यातायातका साधानहरु कति किसिमका हुन्छन ?	१०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	शिक्षा र स्वास्थ्य) को परिचय बताउन, • भौतिक पुर्बाधारहरुको आर्थिक र सामाजिक महत्व बताउन, • जेब्रा क्रसिङको अर्थ, ट्राफिक नियमको बारे बताउन र सो अनुसार प्रयोग गर्दै परिवार र समुदायमा सचेतना जगाउन			~ तिमीले कस्ता प्रकारका सवारी साधन देखेका छौ |		
६. स्थानीय प्रबिधि र बिकास :	• सामाजिक बिकृतिहरु पहिचान गर्दै समाधानका उपायहरु खोजि गरी बताउन • स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित प्रविधिहरुको महत्व बर्णन गरी संरक्षण र प्रबर्धन गर्न, • आफ्नो पालिका र बाह्य पालिकामा	~ हाम्रा जिबनमा प्रयोग हुने स्थानीय निर्मित सामाग्रीको उत्पादन र बजारीकरण ~ स्थानीय मौलिकता भएका दैनिक जिबनमा प्रयोग हुने स्थानीय परिकार तथा निर्मित सामाग्रीहरुको महत्व र फाइदा ~ सँरक्षणका उपायहरू,	~ आफ्नो घर वरपर भएका स्थानीय प्रविधिका सम्बन्धमा विद्यार्थीहरूका अनुभव बताउन लगाउने ~ स्थानीय प्रविधिका चित्र वा वास्तविक वस्तु वा स्थल एक एक गरी देखाउने र चिन्न लगाउने, चिन्न नसके शिक्षकले चिनाइदिने ~ यी प्रविधिहरूको प्रयोग कहाँ कहाँ के कामका लागि भइरहेका छन्, अन्तरक्रिया गर्ने ~ आफ्नो वरपर स्थानीय प्रविधिको उपयोगको अवस्था सम्बन्धमा खोज गरी प्रतिवेदन कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	~ स्थानीय प्रविधिको चित्र वा वास्तविक वस्तु वा स्थल देखाएर चिन्न लगाउने ~ स्थानीय प्रविधिको महत्व लेख्न लगाउने ~ खोज तथा परियोजना कार्यको मूल्याङ्कन गरेर ~ स्थानीय प्रविधिको संरक्षणको आबश्यकता छलफल गर्ने	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	भएका परम्परागत हस्तकला काष्ठकला माटाका भाँडाकुँडाहरुका प्रयोग र महत्व बताई संरक्षण गर्न		~ यी प्रविधिहरूको संरक्षणका लागि गर्न सकिने कार्यहरूका सम्बन्धमा अन्तरक्रिया गर्ने			
७. प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना:	• भूकम्प, चट्याङ र बाढी पहिरोको परिचय दिन तथा यसका कारणहरु बताई यसबाट बच्न अपनाउन सकिने पूर्वसाबधानिहरु बताउन • व्यक्तिगत, घरयासी तथा बाताबरणीय सरसफाइको बारे जानकारी लिई सचेत रहन	~ स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना (वातावरणीय सरसफाई) र नगर्दाको असरहरू ~ स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (भूकम्प, चट्यांग, आगलागी, सीतलहर, लु, , हावाहुरी आदि) ~ प्राकृतिक प्रकोप को पूर्व तयारी तथा सावधानी	~ प्राकृतिक प्रक्रोपहरु भूकम्प तथा चट्यांग आउने कारण छलफल गराउने, ~ भूकम्प र चट्यांग आउनुका कारणहरु बताई यसबाट बच्न अपनाउन सकिने पूर्वसबधानिहरुका बारेमा कक्षाकोठामा छलफल गराउने, ~ वाताबरणीय सरसफाई बारे कक्षामा विद्यार्थीहरुको सहभागितामा कक्षाकोठामा छलफल गराउने	~ भूकम्प र चट्यांग भनेको के हो ? ~ यो कसरि आउने गर्दछ र यसका मुख्य कारणहरु के-के हुन् ? ~ कसरि यसबाट बच्न सकिन्छ	१०	
८. स्थानिय जडिबुटी, योग तथा उपचार पद्दती	• स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने जडिबुटीको सामान्य परिचय दिन	~ नगरक्षेत्रमा पाइने जडिबुटीको महत्व र फाइदा ~ नगरक्षेत्रमा पाइने जडिबुटीको संरक्षण ~ कुनै २ जडिबुटीको प्रयोग र स्वास्थ्य उपचार विधि	~ स्थानीय जडिबुटीहरूका सिङ्गै बोट वा कुनै भाग एक एक गरी देखाउँदै चिन्न लगाउने ~ वरपर उपलब्ध हुने कुन जडिबुटीहरूको कुन भाग (जरा, डाँठ, पात, फल, फूल) प्रयोग हुने हो	~ जडिबुटीको बोट वा भाग वा फोटो देखाएर नाम भन्न लगाएर	१०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	• घरमा प्रयोग हुने जडिबुटीको महत्व, फाइदा र उपयोग बताउन	~ योगको महत्व तथा फाइदा ~ र कुनै ४ योग अभ्यास	अभिभावकसँग सोध्न लगाउने र कक्षामा भन्न लगाउने ~ जडिबुटीका प्रयोग हुने भागहरू स्पष्ट देखिने गरी चित्र, फोटो वा भिडियो प्रदर्शन गर्दै अन्तरक्रिया गर्ने ~ उपलब्ध भएका गन्ध आउने जडिबुटीका गन्ध सुँघाएर, फल, पात, जरा, फूल देखाएर, खान हुने जडिबुटीका भागहरूको स्वाद लिन लगाएर आदि विभिन्न तरिकाले चिनाउने	~ वरपर पाइने जडिबुटीको सामान्य परिचय दिन लगाएर ~ आफ्नो घरमा प्रयोग हुने जडिबुटी केका लागि प्रयोग हुन्छ भन्न लगाएर ~ निश्चित जडिबुटी कुन ठाउँमा पाइन्छ ? बोट कस्तो हुन्छ ? कुन भाग उपयोग गरिन्छ जस्ता प्रश्नोत्तर गरेर		
जम्मा					१२८	

४.६ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - ६

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
१. बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको परिचय	• नगरपालिका **को ऐतिहासिक परिचय दिन ।** • नगरपालिका **को नक्सामा गाँउ , स्वास्थ्य चौकि, विद्रयालय, वडा कार्यलय उल्लेख गर्न ।**	• नगरक्षेत्रको भौगोलिक अवस्थिति र क्षेत्रफल तथा वडा विभाजनका आधारहरु • नगरपालिकाको जनसंख्याको जातजातिगत विवरण	~ नगरपालिका **को ऐतिहासिक परिचयका लागी नगरपालिका भ्रमण र छलफल गराउने ।** ~ बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको नक्सा बनाउन सिकाइ त्यसमा सबै वडाहरु छुट्याउन सिकाउने, ~ नगर कार्यालयबाट हुने मुख्य मुख्य कार्यहरूका सम्बन्धमा स्थलगत भ्रमण तथा छलफल गराउने ~ नगर क्षेत्रका पदाधिकारीहरुको मुख्य जिम्मेवारी के-के हुन् सोध्ने र स्थलगत भ्रमण तथा छलफल गराउने	~ नगरक्षेत्रको नाम कसरी रहन गयो ? ~ नगर क्षेत्रको नक्सा बनाइ वडाहरु छुट्याउ ? ~ बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको नामाकरण सम्बन्धी किम्वदन्ती भन्न लगाएर	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	• वडामा निर्वाचित प्रतिनिधिहरू र जिम्मेवारी बताउन। • वडाबाट सम्पादन हुने कामहरू बताउन । • वडाबाट तय भएका शिक्षा, बालबालिका र महिलाका कार्यक्रमहरू बारे बताउन।					
२. स्थानीय कला संस्कृति र रीतिरिवाज	• नगरपालिकामा रहेका मन्दिर, मस्जिद , ताल तथा पोखरी बारे बताउन । • नगरपालिकामा रहेका मन्दिर, मस्जिद , ताल तथा पोखरी बारे महत्व बताउन । • नगरपालिकामा रहेका मन्दिर, मस्जिद , ताल तथा पोखरी बारे विकास	▪ पुरातात्विक सम्पदाको संरक्षणका उपायहरु ▪ जातजातिगत बाजा तथा नाचको बारेमा सामान्य जानकारी ▪ हाम्रा विभिन्न परम्परागत संस्कृतिक, धार्मिक महत्व बोकेका चालचलन, रीतिरिवाज संस्कारको (बिबाह, र ब्रतबन्ध,) ▪ आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदाको अवस्था तथा जानकारी ▪ सामाजिक बिकृति र समाधानका उपायहरु	~ स्थानीय स्तरमा पहिले देखि चली आएका विभिन्न चालचलन तथा परम्पराका बारेमा कक्षामा छलफल गराउने ~ परम्परागत संस्कृतिक, धार्मिक महत्व बोकेका चालचलन, रीतिरिवाज संस्कारको (बिबाह, र ब्रतबन्ध,) बारेमा कक्षामा छलफल गराउने ~ समाजमा रहेका बिकृति हटाउन अपनाउन सकिने उपायहरुको बारेमा सुची तयार पारी छलफल गराउने	~ तपाइँको समुदायका प्रमुख परम्पराहरु के-के हुन् ? ~ तपाइँको समुदायमा रहेको सामाजिक बिकृतिहरु के-के छन् ? ~ ती बिकृतिहरु हटाउनका लागि कस्ट उपायहरु अपनाउन सकिन्छ ?	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	र संरक्षणका उपायहरू बताउन। • नगर क्षेत्रमा प्रचलित लोक बाजा, नाच र गानाहरु गाउन। • नगर क्षेत्रमा प्रचलित लोक बाजा, नाच र गानाहरु विकास र संरक्षणका उपायहरू बताउन।					
३. तरकारी , खाद्य बाली तथा फलफुल खेती	• नगर क्षेत्रमा तरकारी तथा फलफुल खेती गर्ने तरिका बताउन। • नगर क्षेत्रमा तरकारी तथा फलफुल खेती का महत्व बताउन। • घर तथा समुदायमा तरकारी तथा फलफुल खेती गर्ने क्रममा सहयोग गर्न। • तरकारी तथा फलफुल खेतीका लागि चाहिने	~ तरकारी बालीको बर्गिकरण ~ मौसम अनुसारका तरकारी तथा फलफुल ~ तरकारी तथा फलफुल खेतीका फाइदा तथा तरिकाह ~ करेसाबारीको प्रयोग ~ घर र करेसाबारीमा तरकारी खेती गर्ने औजार (घरायसी र आधुनिक) को नाम, काम तथा हिफाजत गर्ने तरिका ~ जैविक मल प्राङगरिक मल, कम्पोष्ट मल, गोबर मल) को परिचय दिन र फाइदा ~ तरकारी बालीमा लाग्ने मुख्य मुख्य रोगहरु र किराको रोकथाम ~ हरियो सागपातको सुची र यसको फाइदा र महत्व	~ स्थानीय क्षेत्रमा हाल लगाइएका तरकारीहरूको वर्गिकरणा गर्न लगाउने ~ तरकारी खेतीमा प्रयोग हुने उपकरणहरू चिनाउने र कुन कुन उपकरण विद्यार्थीले चलाउन सक्छन् छलफल गर्ने ~ तरकारीबाट हुने पौष्टिक लाभ र आर्थिक लाभ व्याख्या गर्ने ~ फलफूलबाट हुने पौष्टिक लाभ र आर्थिक लाभ व्याख्या गर्ने ~ के फलफूल खेतीबाट जिविकोपार्जन गर्न सकिन्छ ? विषयमा वादविवाद प्रतियोगिता गराउने ~ उपलब्ध फलफूलका स्वस्थ्य र रोगी फल देखाइ तुलना गर्न लगाउने	~ तरकारी खेतीमा विद्यार्थीका सहभागिता अवलोकन गर्ने ~ फलफूल खेती कार्यमा आफूले गरेको सहयोग बताउन लगाउने ~ फलफूल व्यवसायबाट हुने फाइदा बताउन लगाउने ~ बजारमा उपलब्ध हुने स्थानीय फलफूलको सूची तयार गर्न लगाउने	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	औजारहरू चिन्न र प्रयोग गर्न। ● तरकारी तथा फलफुल मा लाग्ने रोग तथा रोकथाम उपायहरू बताउन।	~ स्थानीय क्षेत्रमा पाइने फलफुल तथा तरकारीहरू				
४. पशुपंक्षी पालन	● नगर क्षेत्रमा पशुपंक्षी पालन गर्ने तरिका बताउन। ● नगर क्षेत्रमा पशुपंक्षी पालन का महत्व बताउन। ● घर तथा समुदायमा पशुपंक्षी पालन गर्ने क्रममा सहयोग गर्न । ● पशुपंक्षी पालन का लागि चाहिने खाना तथा बसाईको प्रबन्ध मिलाउन। ● पशुपंक्षी मा लाग्ने रोग तथा रोकथामका उपायहरू बताउन।	▪ नगरपालिका भित्र रहेका पशुपालन ब्यबसाय (कुखुरा, गाई, बाख्रा, माछा, बंगुर पालन) को बासस्थान, खाना र सरसफाइको प्रबन्ध ▪ पशुपालन ब्यबसायको महत्व र फाइदा ▪ पशुपलानमा रोग लाग्नुका कारण र सावधानीका उपायहरू	~ नजिकको पशुपालन स्थल लगेर अवलोकन र छलफल गर्न लगाउने ~ अवलोकनका आधारमा पशुपंक्षीहरूलाई के के खान दिइन्छ ? कसरी दिइन्छ ? कस्तो ठाउँमा राखिन्छ ? सरसफाइ कसरी गरिन्छ ? लगायतका प्रश्नहरूमा छलफल गरी पशुपंक्षीको हेरचाह गर्दा गरिने मुख्य कामहरूका सम्बन्धमा स्पष्ट पार्ने ~ जनावर र तिनीहरूको स्याहार गर्ने तरिका लेखिएको कार्डहरू तयार गरी खेल खेलाउने	~ पशुपंक्षीको हेरचाह र रेखदेख कार्यमा बालबालिकाहरूको सहयोग सम्बन्धमा प्रतिक्रिया लिने	१०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
५. यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार :	• स्थानिय भौतिक पूर्वाधार अर्थ र महत्व • स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरु • स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा वडा कार्यलयको भुमिका • सडक यातायात, सुरक्षा र नियम	~ नगरका शाखा मार्गहरु र मुख्य मार्ग ~ सडक प्रयोगका सङ्केतहरु ~ ट्राफिक नियम (ट्राफिक लाइट सडकका संकेतहरु र जेब्रा क्रसिङ) ~ राजमार्गको महत्व र फाइदा ~ सडक सुरक्षाका उपायहरू र महत्व्	~ स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरुका सुची तयार गराउने ~ ट्राफिक लाइट र जेब्रा क्रसिङको अबलोकन गराउने, अर्थ बताउने र सो अनुसार प्रयोग गर्न सिकाउने, ~ राष्ट्रिय राजमार्गहरु बारे अबलोकन, स्थानीय शाखा मार्ग, अर्थ महत्व बताउने र सो अनुसार प्रयोग गर्न बुझ्न सिकाउने,	~ स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरु के के हुन् ? ~ ट्राफिक लाइटमा कुन बत्तिको काम के हुन्छ ? ~ जेब्रा क्रसिङ किन राखिन्छ र कसरि प्रयोग गरिन्छ | ~	१०	
६. स्थानीय प्रबिधि र विकास :	● स्थानीय मौलिक प्रविधिहरुसँग परिचित हुन ● आधुनिक प्रविधिको विकासमा स्थानीय मौलिक प्रविधिहरुको महत्व चर्चा गर्न ● बेतबाँस चोयाबाट सामग्री बनाउने तरिका अभ्यास गर्न ● परालबाट सामग्री बनाउने तरिका अभ्यास गर्न	~ हाम्रा जिबनमा प्रयोग हुने स्थानीय निर्मित सामाग्रीको उत्पादन र बजारीकरण ~ स्थानीय मौलिकता भएका दैनिक जिबनमा प्रयोग हुने स्थानीय परिकार तथा निर्मित सामाग्रीहरुको महत्व र फाइदा ~ सँरक्षणका उपायहरू,	~ वरपर भएका स्थानीय प्रविधिका सम्बन्धमा अनुभव बताउन लगाउने ~ स्थानीय प्रविधिका चित्र वा वास्तविक वस्तु वा स्थल देखाउने र चिन्न लगाउने ~ आफ्नो वरपर स्थानीय प्रविधिको उपयोगको अवस्था सम्बन्धमा खोज गर्न लगाउने ~ यी प्रविधिहरूको संरक्षणका लागि गर्न सकिने कार्यहरूका सम्बन्धमा अन्तरक्रिया गर्ने	~ स्थानीय प्रविधिको चित्र वा वास्तविक वस्तु वा स्थल देखाएर चिन्न लगाउने ~ स्थानीय प्रविधिको महत्व लेख्न लगाउने ~ खोज तथा परियोजना कार्यको मूल्याङ्कन गरेर ~ स्थानीय प्रविधिको संरक्षणको आबश्यकता छलफल गर्ने	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	• स्थानीय प्रविधिका आधारमा निर्माण खानेकुरा र उपयोगमा सहभागी हुन					
७. प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना:	• स्थानीय प्राकृतिक प्रकोपहरू पहिचान गर्न । • विपद् जोखिम न्यूनीकरणको परिचय दिन • विपद् पूर्व अपनाइने सजगताको जानकारी दिन	~ स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना (वातावरणीय सरसफाई) नगर्दाको असरहरू ~ स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप (भूकम्प, चट्यांग, आगलागी, सीतलहर, लु, , हावाहुरी आदि) ~ प्राकृतिक प्रकोप को पूर्व तयारी तथा सावधानी	~ प्राकृतिक प्रक्रोपहरु भूकम्प तथा चट्यांग आउने कारण छलफल गराउने, ~ भूकम्प र चट्यांग आउनुका कारणहरु बताई यसबाट बच्न अपनाउन सकिने पूर्वसबधानिहरुका बारेमा कक्षाकोठामा छलफल गराउने, ~ वाताबरणीय सरसफाई बारे छलफल गराउने ~ विपद् जोखिम न्यूनीकरणको तरिकाहरू के के हुन् ?	~ भूकम्प र चट्यांग कसरि आउने गर्दछ र यसका मुख्य कारणहरु के-के हुन् ? ~ कसरी बच्न सकिन्छ	१०	
८. स्थानिय जडिबुटी, योग तथा उपचार पद्दती	• स्थानिय जडिबुटी पहिचान र महत्व • स्थानिय जडिबुटी र उपचार पद्दति (कुनै २) • योग साधनाको परिचय तथा महत्व • केही योग अभ्यास र सोको फाइदा	~ नगरक्षेत्रमा पाइने जडिबुटीको महत्व र फाइदा ~ नगरक्षेत्रमा पाइने जडिबुटीको संरक्षण ~ कुनै २ जडिबुटीको प्रयोग र स्वास्थ्य उपचार विधि ~ योगको महत्व तथा फाइदा ~ र कुनै ४ योग अभ्यास	~ स्थानीय जडिबुटीहरूका महत्व र फाइदा के हो ? ~ जडिबुटीका प्रयोग हुने भागहरू स्पष्ट देखिने गरी चित्र, फोटो वा भिडियो प्रदर्शन गर्दै अन्तरक्रिया गर्ने ~ उपलब्ध भएमा गन्ध आउने जडिबुटीका गन्ध सुँघाएर, फल, पात, जरा, फूल देखाएर, खान हुने जडिबुटीका भागहरूको स्वाद लिन लगाएर आदि विभिन्न तरिकाले चिनाउने ~ योगको महत्व तथा फाइदा बताउदै अभ्यास गराउने	~ जडिबुटीको बोट वा भाग वा देखाएर नाम भन्न लगाएर ~ वरपर पाइने जडिबुटीको सामान्य परिचय दिन लगाएर ~ निश्चित जडिबुटी कुन ठाउँमा पाइन्छ ? बोट कस्तो हुन्छ ? कुन भाग उपयोग गरिन्छ जस्ता प्रश्नोत्तर गरेर	१०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
९. नगर क्षेत्रमा उपलब्ध आधुनिक सुचना प्रविधि र संचार	• आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचार परिचय तथा महत्व • स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको फाइदा तथा बेफाइदाहरु • रेडियो तथा टेलिभिजनको महत्व • कम्प्युटर प्रविधि र यसको स्थानीय रुपमा फाइदा	• आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचारको परिचय तथा महत्व • स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको फाइदा तथा बेफाइदाहरु • रेडियो तथा टेलिभिजनको महत्व ▪ कम्प्युटर प्रविधि र यसको स्थानीय रुपमा फाइदा	• आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचारको परिचय तथा महत्व बारे छलफल गराउने ~ स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको परिचय तथा फाइदा तथा बेफाइदाहरुमा वादविवाद गर्ने	~ आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचार के हो? ~ रेडियो तथा टेलिभिजनको महत्व् के छ ?	१०	
जम्मा					**१२८**	

४.७ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - ७

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
१. बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको परिचय	● जिल्लाको नक्सा कोर्न र आफ्नो नगरपालिका तथा अन्य मुख्य मुख्य स्थान, नदी,	• नगरक्षेत्रको भौगोलिक अवस्थिति र क्षेत्रफल तथा वडा विभाजनका आधारहरु • नगरपालिकाको जनसंख्याको जातजातिगत विवरण	~ नक्सामा जिल्ला, बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको नक्सा , सबै वडाहरु छुट्याउन सिकाउने, ~ क्षेत्रकार्यालयबाट हुने मुख्य मुख्य कार्यहरूका सम्बन्धमा स्थलगत भ्रमण तथा छलफल गराउने	~ नक्सामा बोदेबर्साइन् नगरपालिका देखाउनुहेस् । ~ नगर क्षेत्रको नक्सा बनाइ वडाहरु छुट्याउ ?	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	धार्मिक स्थल देखाउन ● नगरपालिकाको शैक्षिक, भाषिक, जातजातिगत अवस्था, संस्कृति र जनसंख्या लगायतका अवस्था वर्णन गर्न ● नगरपालिकाको भाषा, शिक्षा, बालबालिका तथा युवाका लागि तय गरेका कार्यक्रमबारे जानकारी प्राप्त गर्न ● नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवासुविधाको बारेमा भन्न । ● नगर कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र न्यायिक समितिको गठन प्रक्रिया भन्न ।		~ क्षेत्रका पदाधिकारीहरुको मुख्य जिम्मेवारी के-के हुन् सोध्ने र शिक्षकले उदाहरण सहित प्रष्ट पारिदिने, ~ नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवासुविधाको बारेमा भन्ने ~ नगर कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र न्यायिक समितिको गठन प्रक्रिया भन्ने ।	~ नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवासुविधाको बारेमा भन्न लगाउने ।		

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
२. स्थानीय कला संस्कृति र रीतिरिवाज	• नगरबासीको इतिहास, भेषभूषा र चाडपर्वको परिचय दिन • नगरबासीको रीतिरिवाज र धर्म, संस्कृतिको संक्षिप्त जानकारी दिन • नगर क्षेत्रमा गाइने लोकगीत, बजाइने बाजाको परिचय दिन र बजाउने अभ्यास गर्न	▪ पुरातात्विक सम्पदाको संरक्षणका उपायहरु ▪ जातजातिगत बाजा तथा नाचको बारेमा सामान्य जानकारी ▪ हाम्रा विभिन्न परम्परागत संस्कृतिक, धार्मिक महत्व बोकेका चालचलन, रीतिरिवाज संस्कारको (बिबाह, र ब्रतबन्ध,) ▪ आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका पुरातात्विक सम्पदाको अवस्था तथा जानकारी ▪ सामाजिक बिकृति र समाधानका उपायहरु	▪ स्थानीय स्तरमा पहिले देखि चली आएका विभिन्न चालचलन तथा पुरातात्विक सम्पदाको संरक्षणका उपायहरु बारे समुह कार्य गराउने। ~ समाजमा बिधमान विभिन्न बिकृतिहरुका बारेमा छलफल गराउने, ~ समाजमा रहेका बिकृति हटाउन अपनाउन सकिने उपायहरुको बारेमा सुची तयार पारी कक्षाकोठामा प्रदर्शन गराउने	~ तपाइँको समुदायका प्रमुख परम्पराहरु के-के हुन् ? ~ तपाइँको समुदायमा रहेको सामाजिक बिकृतिहरु के-के छन् ? ~ ती बिकृतिहरु हटाउनका लागि कस्ट उपायहरु अपनाउन सकिन्छ ?	२०	
३. तरकारी , खाद्य बाली तथा फलफुल खेती	• तरकारीका ब्याड निर्माण गर्न र बेर्नाको हेरचाह गर्न • तरकारीका बेर्ना लगाउने, रोप्ने वा छर्ने, हेरचाह गर्ने र टिप्ने कार्यमा सहभागी हुन • फुलबारी र करेशाबारी	~ तरकारी बालीको बर्गिकरण ~ मौसम अनुसारका तरकारी तथा फलफुल ~ तरकारी तथा फलफुल खेतीका फाइदा तथा तरिकाहरू ~ करेसाबारीको प्रयोग ~ घर र करेसाबारीमा तरकारी खेती गर्ने औजार (घरायसी र आधुनिक) को नाम, काम तथा हिफाजत गर्ने तरिका ~ जैविक मल प्राङगरिक मल, कम्पोष्ट मल, गोबर मल) को परिचय दिन र फाइदा ~ तरकारी बालीमा लाग्ने मुख्य मुख्य रोगहरु र किराको रोकथाम	~ स्थानीय क्षेत्रमा हाल लगाइएका तरकारीहरूको के के हो ? ~ तरकारी खेती गर्न जमिन, बीउ, मल, गोडमेल, सिँचाइ के के चाहिन्छ ? भ्रमण गराउने। ~ तरकारीबाट हुने पौष्टिक लाभ र आर्थिक लाभ व्याख्या गर्ने ~ स्थानीय क्षेत्रमा पाइने फलफूलहरूको सूची बनाउन लगाउने ~ फलफूलबाट हुने पौष्टिक लाभ र आर्थिक लाभ व्याख्या गर्ने ~ के फलफूल खेतीबाट जिविकोपार्जन गर्न सकिन्छ ? विषयमा वादविवाद प्रतियोगिता गराउने	~ तरकारी खेती कार्यमा गरिने मुख्य कार्यहरू लेख्न लगाउने फलफूल खेती कार्यमा गरिने मुख्य मुख्य कार्यहरू लेख्न लगाउने ~ फलफूल व्यवसायबाट हुने फाइदा बताउन लगाउने ~ बजारमा उपलब्ध हुने स्थानीय फलफूलको सूची तयार गर्न लगाउने	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	निर्माणको महत्व बोध गर्न ● करेशाबारीको आवश्यकता र महत्व बताउन ● खाद्य बाली र नगदे बाली का महत्व् तथा उदाहरण बताउन ● करेशाबारीको निर्माण र हेरचाहमा सहभागीता जनाउन ● प्राङ्गारिक मलको परिचय दिन ● प्राङ्गारिक मल बनाउने तरिका बर्णन गर्न	~ हरियो सागपातको सुची र यसको फाइदा र महत्व ~ स्थानीय क्षेत्रमा पाइने फलफुल तथा तरकारीहरू				
४. पशुपंक्षी पालन	● घरपालुवा पशुपक्षीको हेरचाह गर्न ● उन्नत जातको पशुपक्षी पहिचान गर्न	▪ नगरपालिका भित्र रहेका पशुपालन ब्यबसाय (कुखुरा, गाई, बाख्रा, माछा, बंगुर पालन) को बासस्थान, खाना र सरसफाइको प्रबन्ध ▪ पशुपालन ब्यबसायको महत्व र फाइदा ▪ पशुपलानमा रोग लाग्नुका कारण र सावधानीका उपायहरू	~ अवलोकनका आधारमा पशुपंक्षीहरूलाई के के खान दिइन्छ ? कसरी दिइन्छ ? कस्तो ठाउँमा राखिन्छ ? सरसफाइ कसरी गरिन्छ ? लगायतका प्रश्नहरूमा छलफल गरी पशुपंक्षीको हेरचाह गर्दा गरिने मुख्य कामहरूका सम्बन्धमा स्पष्ट पार्ने ~ जनावर र तिनीहरूको स्याहार गर्ने तरिका लेखिएको कार्डहरू तयार गरी खेल खेलाउने	~ पशुपंक्षीको हेरचाह र रेखदेख कार्य कसरी गरिन्छ ?	१०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	• पशुपक्षीमा लाग्ने सामान्य रोगहरु पहिचान गर्न • पशुजन्य उत्पादनको महत्व र उपयोगका तरिकाहरु उल्लेख गर्न।		~ पशुपलानमा रोग लाग्नुका कारण र सावधानीका उपायहरू के हो ? ~			
५. यातायात, तथा भौतिक पूर्वाधार :	• स्थानिय भौतिक पूर्वाधार अर्थ र महत्व, उपयोगिता • स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरु • स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा नगरपालिकाको भुमिका • सडक यातायात, विद्युत, स्वास्थ्य, शिक्षा, सुरक्षा	• स्थानिय भौतिक पूर्वाधार अर्थ र महत्व, उपयोगिता • स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरु • स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा नगरपालिकाको भुमिका • सडक यातायात, विद्युत, स्वास्थ्य, शिक्षा, सुरक्षा, खानेपानी	• स्थानिय भौतिक पूर्वाधार अर्थ र महत्व, उपयोगितबारे छलफल गराउने। • स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा नगरपालिकाको भुमिका पहिचान गर्न समुह कार्य गराउने। ~	~ | स्थानिय भौतिक पूर्वाधार अर्थ र महत्व, उपयोगितबारे लेख। ~ स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा नगरपालिकाको भुमिका भन।	१०	
६. स्थानीय प्रबिधि र विकास :	• स्थानीय मौलिक प्रविधिहरुसँग प्रविधिको खोजी गर्न र संरक्षणमा सहभागी हुन	• स्थानीय मौलिक प्रविधिहरुसँग प्रविधिको खोजी र संरक्षण गर्ने तरिका • बेतबाँस चोयाबाट सामग्री बनाउने सिप विकास गर्ने तरिका • परालबाट सामग्री बनाउने तरिका	स्थानीय मौलिक प्रविधिहरुसँग प्रविधिको खोजी र संरक्षण गर्ने तरिका समुह कार्य गराउने। ~ आफ्नो वरपर स्थानीय प्रविधिको उपयोगको अवस्था सम्बन्धमा खोज गरी प्रतिवेदन कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	~ स्थानीय प्रविधिको महत्व लेख्न लगाउने ~ स्थानीय प्रविधिको संरक्षणको आबश्यकता छलफल गर्ने	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	• बेतबाँस चोयाबाट सामग्री बनाउने सिप विकास गर्न, • परालबाट सामग्री बनाउने तरिका अभ्यास गर्न • सिलाइ बुनाइ सम्बन्धि प्रविधिको महत्व बताउन, • स्थानीय माटाका भाडाहरू बनाउन • खाद्यान्न सम्बन्धि प्रविधिको महत्व तथा बताउन र स्थानीय मौलिक खाद्यान्नहरु बनाउन	• सिलाइ बुनाइ सम्बन्धि प्रविधि र महत्व • स्थानीय माटाका भाडाहरू र बनाउने तरिका खाद्यान्न सम्बन्धि प्रविधिको महत्व र स्थानीय मौलिक खाद्यान्नहरु बनाउने तरिका	~ यी प्रविधिहरूको संरक्षणका लागि गर्न सकिने कार्यहरूका सम्बन्धमा अन्तरक्रिया गर्ने			
७. प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना:	• स्थानीयस्तरमा हुने विपद् जोखिम न्यूनीकरणका उपाय भन्न • वडास्तरमा विपद् व्यवस्थापनका लागि गरिएका प्रयास भन्न र सहभागी हुन	• स्थानीयस्तरमा हुने विपद् जोखिम न्यूनीकरणका उपाय हरू • वडास्तरमा विपद् व्यवस्थापनका लागि गरिएका प्रयासहरू • नगरस्तरमा प्रकोप व्यवस्थापनमा संलग्न संस्थाहरूले गरेका कार्यहरू दिगो विकास र वातावरण संरक्षणका लागि समुदायको भूमिका	~ प्राकृतिक प्रक्रोपहरु भूकम्प तथा चट्यांग आउने कारण छलफल गराउने, ~ भूकम्प र चट्यांग आउनुका कारणहरु बताई यसबाट बच्न अपनाउन सकिने पूर्वसबधानिहरुका बारेमा छलफल गराउने, ~ वाताबरणीय सरसफाई बारे कक्षामा विद्यार्थीहरुको सहभागितामा कक्षाकोठामा छलफल गराउने	स्थानीयस्तरमा हुने विपद् जोखिम न्यूनीकरणका उपाय हरू भन । • वडास्तरमा विपद् व्यवस्थापनका लागि गरिएका प्रयासहरू लेख • दिगो विकास के हो ?	१०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	• नगरस्तरमा प्रकोप व्यवस्थापनमा संलग्न संस्थाहरूले गरेका कार्यहरू भन्न • दिगो विकास र वातावरण संरक्षणका लागि समुदायको भूमिका पहिचान गर्न र अवलम्बन गर्न					
८. स्थानिय जडिबुटी, योग तथा उपचार पद्दती	• स्थानिय जडिबुटी पहिचान र महत्व • स्थानिय जडिबुटी र उपचार पद्दति (कुनै ५) • योग साधनाको परिचय तथा महत्व • केही योग अभ्यास र सोको फाइदा (कुनै ५)	• स्थानिय जडिबुटी पहिचान र महत्व • स्थानिय जडिबुटी र उपचार पद्दति ~ योग साधनाको परिचय तथा महत्व, योगअभ्यास र फाइदा	~ स्थानीय जडिबुटीहरूका देखाउँदै चिन्न लगाउने ~ योग साधनाको परिचय तथा महत्व, योगअभ्यास गराउने।	~ जडिबुटीको बोट वा भाग वा देखाएर नाम भन्न लगाएर ~ वरपर पाइने जडिबुटीको सामान्य परिचय दिन लगाएर ~ योगअभ्यास गराउने।	१०	
९. नगर क्षेत्रमा उपलब्ध आधुनिक सुचना प्रविधि र संचार	• आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचार परिचय, महत्व तथा उपयोगिता	• आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचार को परिचय, महत्व तथा उपयोगिता	~ आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचार को परिचय, महत्व तथा उपयोगिताबारे छलफल गराउने।	~ आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचार के हो ? ~ कम्प्युटर प्रविधि, इन्टरनेट र यसको स्थानीय	१०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	● स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको फाइदा तथा बेफाइदाहरु ● एफ एम रेडियो, टेलिभिजनको महत्व ● कम्प्युटर प्रविधि, इन्टरनेट र यसको स्थानीय रुपमा फाइदा	● स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको फाइदा तथा बेफाइदाहरु ● एफ एम रेडियो, टेलिभिजनको महत्व ~ कम्प्युटर प्रविधि, इन्टरनेट र यसको स्थानीय रुपमा फाइदा	~ एफ एम रेडियो, टेलिभिजन, कम्प्युटर प्रविधि, इन्टरनेट र यसको स्थानीय रुपमा हुने फाइदा कुराकानी र टिपेट गर्ने।	रुपमा हुने फाइदा के हुन् ?		
जम्मा					१२८	

४. ८ बिषयबस्तुको विस्तृतीकरण तालिका कक्षा: - ८

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
१. बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको परिचय	● प्रदेशको नक्सा कोर्न र आफ्नो जिल्ला, नगरपालिका र मुख्य मुख्य स्थान र तथ्यहरू देखाउन ● जिल्लाको नक्सा कोर्न र आफ्नो नगरपालिका तथा	● नगरपालिकाको **हालको नेतृत्व** ● प्रदेशको नक्सा र आफ्नो जिल्ला, नगरपालिका को मुख्य मुख्य स्थान र तथ्यहरू ● जिल्लाको नक्सा कोर्न र आफ्नो नगरपालिका तथा अन्य मुख्य मुख्य स्थान, नदी, धार्मिक स्थल	~ प्रदेशको नक्सामा पालिका र अन्न्य भाग कहाँ कहाँ छ चिनाउने ~ बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको नक्सा बनाउन सिकाइ त्यसमा सबै वडाहरु छुट्याउन सिकाउने, ~ क्षेत्रकार्यालयबाट हुने मुख्य मुख्य कार्यहरूका सम्बन्धमा स्थलगत भ्रमण तथा छलफल गराउने	~ भौगोलिक अवस्थिति सम्बन्धि प्रश्नोत्तर गरेर ? ~ नगर क्षेत्रको नक्सा बनाइ वडाहरु तथा क्षेत्रहरू छुट्याउ ? ~ बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	अन्य मुख्य मुख्य स्थान, नदी, धार्मिक स्थल देखाउन ● नगरगौरवका आयोजनाको परिचय दिन ● नगरगौरवका आयोजनामध्ये आफ्नो गाउँ तथा टोलमा सञ्चालित ● नगरपालिकाको विगत र वर्तमान जानकारी हासिल गर्न ● नगरसभाको बैठक बस्ने तरिका काम, कर्तव्य र अधिकार भन्न ● नगर कार्यपालिका, व्यवस्थापिका तथा न्यायिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारको जानकारी लिन	● नगरगौरवका आयोजनाहरू ● नगरपालिकाको विगत र वर्तमान ● नगरसभाको बैठक बस्ने तरिका काम, कर्तव्य र अधिकार भन्न ● नगर कार्यपालिका, व्यवस्थापिका तथा न्यायिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारको जानकारी लिन ● नगरपालिकाले जारी गरेको मुख्य ऐन र नियमावलीको संक्षिप्त विवरण	~ नगर क्षेत्रका पदाधिकारीहरुको मुख्य जिम्मेवारी के-के हुन् सोध्ने र शिक्षकले उदाहरण सहित प्रष्ट पारिदिने, ~ नगरगौरवका आयोजनाहरू खोज गराउने ~ नगरसभाको बैठक बस्ने तरिका काम, कर्तव्य र अधिकार बारे छलफल गराउने। ~	नामाकरण सम्बन्धी किम्वदन्ती भन्न लगाउने नगरसभाको बैठक बस्ने तरिका काम, कर्तव्य र अधिकार भन ~		

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	● नगरपालिकाले जारी गरेको मुख्य ऐन र नियमावलीको संक्षिप्त जानकारी दिन					
२. स्थानीय कला संस्कृति र रीतिरिवाज	● नगरबासीको संस्कार, संस्कृतिको परिचय, महत्व र प्रवद्र्धनका उपाय भन्न र अभ्यास गर्न ● मुस्लिम समुदायको संस्कार, संस्कृतिको परिचय, महत्व र प्रवद्र्धनका उपाय भन्न र अभ्यास गर्न ● हाम्रा सामाजिक समस्या र समाधानका उपाय भन्न र अभ्यास गर्न असल संस्कृति हस्तान्तरणका उपाय भन्न र अभ्यास गर्न	● नगरबासीको (यादव, थारू र अन्य) संस्कार, संस्कृतिको परिचय, महत्व र प्रवद्र्धनका उपाय ● मुस्लिम समुदायको संस्कार, संस्कृतिको परिचय, महत्व र प्रवद्र्धनका उपाय ● सामाजिक समस्या र समाधानका उपाय असल संस्कृति हस्तान्तरणका उपाय भन्न र अभ्यास गर्न	~ स्थानीय स्तरमा पहिले देखि चली आएका विभिन्न चालचलन तथा संस्कार बारे समुह कार्य गराउने । ~ बिधमान विभिन्न बिकृतिहरुका बारेमा छलफल गराउने, ~ समाजमा रहेका बिकृति हटाउन अपनाउन सकिने उपायहरुको बारेमा सुची तयार पारी कक्षाकोठामा प्रदर्शन गराउने	~ तपाइँको समुदायका प्रमुख परम्पराहरु के-के हुन् ? ~ तपाइँको समुदायमा रहेको सामाजिक बिकृतिहरु के-के छन् ? ~ ती बिकृतिहरु हटाउनका लागि कस्ट उपायहरु अपनाउन सकिन्छ ?	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
३. तरकारी , खाद्य बाली तथा फलफुल खेती	• तरकारी तथा फलफूल खेतीको महत्व बर्णन गर्न • तरकारी तथा फलफुलमा मल, सिंचाइ, गोडमेल, किराबाट संरक्षण गर्ने तरिका अपनाउन, • उत्पादनको उपयोग, छिमेकमा लेनदेन, भण्डारण, बेचविखनमा सहभागिता जनाउन, • मौसमी र बेमौसमी तरकारी पहिचान र उपयोगीता उल्लेख गर्न, • करेशाबारीका उत्पादनको उपयोगीताको बारेमा चर्चा गर्न,	• तरकारी तथा फलफूल खेतीको महत्व • तरकारी तथा फलफुलमा मल, सिंचाइ, गोडमेल, किराबाट संरक्षण गर्ने तरिका • उत्पादनको उपयोग, छिमेकमा लेनदेन, भण्डारण, बेचविखनमा सहभागिता • खाद्य बाली र नगदे बाली का महत्व् तथा उदाहरण • मौसमी र बेमौसमी तरकारी पहिचान र उपयोगीता • करेशाबारीका उत्पादनको उपयोगीताको • करेशाबारीको प्रयोगले परिवारको आर्थिक अवस्थामा पार्ने प्रभावहरु	~ स्थानीय क्षेत्रमा लगाइएका तरकारीहरूको सूची बनाउन लगाउने ~ स्थानीय क्षेत्रमा पाइने फलफूलहरूको सूची बनाउन लगाउने ~ फलफूलबाट हुने पौष्टिक लाभ र आर्थिक लाभ व्याख्या गर्ने ~ खाद्य बाली र नगदे बाली का महत्व् तथा उदाहरण दिने ~ मौसमी र बेमौसमी तरकारी पहिचान र उपयोगीता बारे छलफल गराउने ~ फलफूल बेचेर आम्दानी गर्न सकिने कुरा अन्तरक्रिया गरी स्पष्ट पार्ने	खाद्य बाली र नगदे बाली का महत्व् तथा उदाहरण के के हुन् ? ~ फलफूल खेती कार्यमा आफूले गरेको सहयोग बताउन लगाउने ~ लगाउने ~ फलफूल व्यवसायबाट हुने फाइदा बताउन लगाउने ~ बजारमा उपलब्ध हुने स्थानीय फलफूलको सूची तयार गर्न लगाउने	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	• करेशाबारीको प्रयोगले परिवारको आर्थिक अवस्थामा पार्ने प्रभावहरु उल्लेख गर्न, • खाद्य बाली र नगदे बाली का महत्व , उदाहरण र सहभगिता जनाउन • घर वा विद्यालय प्राङ्गारिक मल बनाउने कार्यमा सहयोग गर्न •					
४. पशुपंक्षी पालन	• पशुपंक्षीको हेरचाह, व्यवस्थापन र ब्यवसायिक कार्यमा सहभागी हुन • उन्नत जातको पहिचान, सामान्य रोगहरु कारणहरु बताउन • उन्नत जातको पहिचान, सामान्य	• पशुपंक्षीको हेरचाह, व्यवस्थापन र ब्यवसायिक कार्यमा सहभागी हुने तरिका • उन्नत जातको पशुपंक्षी पहिचान, सामान्य रोगहरुका कारणहरु • उन्नत जातको पहिचान, सामान्य रोगहरुका रोकथाम उपायहरू • पशुजन्य उत्पादनको उपयोग गर्न र समुदायमा आधारित ब्यवसायिक कार्ययोजना निर्माण	~ नजिकको पशुपालन स्थल लगेर अवलोकन गर्न लगाउने ~ दुध, दही, घिउ पिउन मन पर्नेहरू कतिजना छन् सर्वेक्षण गर्दै यी कुराहरू नियमित खानाले स्वस्थ र बलियो हुने कुरा बताउने ~ दुधबाट बनाइने परिकार कसरी बन्छ ? घरमा बनाएको बेला अवलोकन गर्न लगाउने र ती कार्यमा आफूले के सहयोग गर्ने गरेको छ, बताउन लगाउने	~ पशुपंक्षीको हेरचाह र रेखदेख कार्यमा बालबालिकाहरूको सहयोग सम्बन्धमा प्रतिक्रिया लिने	१०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	रोगहरुका रोकथाम उपाय उल्लेख गर्न ● पशुजन्य उत्पादनको उपयोग गर्न र समुदायमा आधारित ब्यवसायिक कार्ययोजना बनाउन,					
५. यातायात, तथा भौतिक पूर्वाधार :	● स्थानिय भौतिक पूर्वाधार अर्थ र महत्व ● स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरु ● स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा वडा तथा नगर कार्यलयको भुमिका ● सडक यातायात, सुरक्षा र नियम	● स्थानिय भौतिक पूर्वाधार अर्थ र महत्व, उपयोगिता ● स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरु ● स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा नगरपालिकाको तथा प्रदेश सरकारको भुमिका ● सडक यातायात, विद्युत, स्वास्थ्य, शिक्षा, सुरक्षा ● स्थानीय भौतिक पूर्वाधर संरक्षणमा नागरिकको भुमिका	~ स्थानिय भौतिक पूर्वाधारहरु को सुची तयार गराउने ~ स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा नगरपालिकाको तथा प्रदेश सरकारको भुमिका बारे छलफल गराउने	2. स्थानिय भौतिक पूर्वाधार विकासमा वडा तथा नगर कार्यलयको भुमिकाबारे लेख। ~	१०	
६. स्थानीय प्रबिधि र बिकास :	● स्थानीय मौलिक प्रविधिहरुसँग परिचित हुन	● परम्परागत पेसा, व्यवसाय र प्रविधिको परिचय तथा महत्व ● स्थानीय परम्परागत हस्तकलाका सामग्रीहरू	~ आफ्नो घर वरपर भएका स्थानीय प्रविधिका सम्बन्धमा बताउन लगाउने ~ स्थानीय प्रविधिका चित्र वा वास्तविक वस्तु वा स्थल एक एक गरी देखाउने र चिन्न लगाउने,	~ स्थानीय प्रविधिको महत्व लेख्न लगाउने ~ खोज तथा परियोजना कार्यको मूल्याङ्कन गरेर	२०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
	● आधुनिक प्रविधिको विकासमा स्थानीय मौलिक प्रविधिहरुको महत्व चर्चा गर्न ● बेतबाँस चोयाबाट सामग्री बनाउने तरिका अभ्यास गर्न ● परालबाट सामग्री बनाउने तरिका अभ्यास गर्न स्थानीय प्रविधिका आधारमा निर्माण खानेकुरा र उपयोगमा सहभागी हुन	● नगरपालिकामा स्थानीय प्रबिधि र विकासका अवसर र चुनौती ● स्थानीय प्रबिधि र विकासका लागि नगरको योजना	यी प्रविधिहरूको संरक्षणका लागि गर्न सकिने कार्यहरूका सम्बन्धमा अन्तरक्रिया गर्ने ~ नगरपालिकामा स्थानीय प्रबिधि र विकासका अवसर र चुनौतीबारे बताउने ~	~ स्थानीय प्रविधिको संरक्षणको आबश्यकता छलफल गर्ने		
७. प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना:	● स्थानीय प्राकृतिक प्रकोपहरू पहिचान गर्न । ● विपद् जोखिम न्यूनीकरणको परिचय दिन • विपद् पूर्व अपनाइने सजगताको जानकारी दिन	• स्थानीयस्तरमा हुने विपद् व्यवस्थापन कार्य र विभिन्न सरोकारवालाको भुमिका • नगरस्तरमा प्रकोप व्यवस्थापनका लागि गरिएका अभ्यासहरू • विपद् व्यवस्थापनमा रेडक्रसको भूमिका • दिगो विकासका लक्ष्यहरू प्राप्तिका लागि स्थानीय सरकारले गर्दै आएका कार्यहरू	~ स्थानीयस्तरमा हुने विपद् व्यवस्थापन कार्य र विभिन्न सरोकारवालाको भुमिकाबारे बताउने ~ विपद् जोखिम न्यूनीकरणको परिचय दिने ~ विपद् व्यवस्थापनमा रेडक्रसको , वडा र नगरपालिका भूमिकाबारे समुह कार्य गराउने ।	~ विपद् व्यवस्थापन भनेको के हो ? विपद् व्यवस्थापनमा रेडक्रसको , वडा र नगरपालिका भूमिकाबारे लेख ।	१०	

क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मुल्यांकन	कार्य घण्टा	कै.
८. स्थानिय जडिबुटी, योग तथा उपचार पद्दती	● स्थानिय जडिबुटी पहिचान र महत्व ● स्थानिय जडिबुटी र उपचार पद्दति (कुनै २) ● योग साधनाको परिचय तथा महत्व ● केही योग अभ्यास र सोको फाइदा	● स्थानिय जडिबुटी पहिचान र महत्व ● स्थानिय जडिबुटी, उपचार पद्दति र सहभागिता ● योग साधनाको परिचय तथा महत्व, योगअभ्यास र फाइदा ● जडिबुटी संरक्षण र योग अभ्यास, र नागरिकको भुमिका	~ स्थानीय जडिबुटीहरूका विभिन्न तरिकाले चिनाउने ~ योग साधनाको परिचय तथा महत्व, योगअभ्यास गराउने ~ जडिबुटी संरक्षण र योग अभ्यास, र नागरिकको भुमिकाबारे छलफल गर्ने।	~ वरपर पाइने जडिबुटीको सामान्य परिचय दिन लगाउने ~ योगअभ्यास गर्न लगाउने	१०	
९. नगर क्षेत्रमा उपलब्ध आधुनिक सुचना प्रविधि र संचार	● आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचार परिचय तथा महत्व ● स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको फाइदा तथा बेफाइदाहरु ● रेडियो तथा टेलिभिजनको महत्व • कम्प्युटर प्रविधि र यसको स्थानीय रुपमा फाइदा	• आधुनिक सुचना प्रविधि तथा संचार परिचय, महत्व तथा उपयोगिता • स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको फाइदा तथा बेफाइदाहरु • एफ एम रेडियो, टेलिभिजनको महत्व • कम्प्युटर प्रविधि, इन्टरनेट, वेभ साइट र यसको स्थानीय रुपमा फाइदा • साइबर सुरक्षा र साइबर आक्रमणको रोकथामका उपायहरु	• स्थानिय रुपमा उपलब्ध केही सुचना प्रविधि तथा संचारका साधनहरुको फाइदा तथा बेफाइदाहरु के के हुन् ? छलफल गराउने • एफ एम रेडियो, टेलिभिजनको महत्व, कम्प्युटर प्रविधि, इन्टरनेट, वेभ साइट र यसको स्थानीय रुपमा फाइदाबारे छलफल गराउने ~ साइबर सुरक्षा र साइबर आक्रमणको रोकथामका उपायहरु के के हुन् ? सुची बनाउ।	~ एफ एम रेडियो, टेलिभिजनको महत्व लेख। ~ साइबर सुरक्षा र साइबर आक्रमणको रोकथामका उपायहरु के के हुन् ?	१०	
जम्मा					**१२८**	

परिच्छेद ५
सिकाइ सहजीकरण योजना

५.१ स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि शिक्षण सिकाइ योजना निर्माण

१. सिकाइको योजना निर्माणका लागि विषयगत सक्षमताहरू र समग्र पाठ्यक्रम संरचनाको अध्ययन गरी तिनको अन्तरसम्बन्ध पहिचान गर्नुपर्छ ।

२. एउटै विषयवस्तुबाट सकेसम्म एकभन्दा बढी क्षेत्र अन्तरसम्बन्धित हुने गरी सिकाइको योजना निर्माण गर्नुपर्छ ।

३. सिकाइ योजना निर्माण गर्दा विषयवस्तुलाई दैनिक जीवनसँग अधिकतम सम्बन्ध कायम हुने गरी विषयक्षेत्रगत अवधारणा तथा सीपहरू हासिल गराई निर्धारित सिकाइ उपलब्धि प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाउनुपर्छ ।

४. छनोट गरिएका विधि, प्रक्रिया तथा क्रियाकलापहरूले विद्यार्थीलाई सक्रिय बनाउने, सबैलाई सहभागी बनाउने, गरेर तथा छोएर वा चलाएर सिक्ने र सिर्जनात्मकताको अभिवृद्धि हुने अवसर प्रदान गर्नुपर्छ ।

५. सिकाइ क्रियाकलापले विद्यार्थीहरूमा उमेर र आवश्यकताअनुसार प्रयोग, सिकाइ, रचनात्मक तथा समालोचनात्मक सोचाइ, निर्णय तथा समस्या समाधान जस्ता सोचाइ सीपहरू स्वव्यवस्थापन, आत्मबल, अनुशासन, जिम्मेवारीअनुकूलता जस्ता अन्तरवैयक्तिक सीपहरू सञ्चार, सहकार्य, सहानुभूति जस्ता वैयक्तिक सीपहरू विभिन्न किसिमका बहुसाक्षरता सीपहरू र नागरिक दायित्व सम्बन्धी विभिन्न किसिमका नागरिक सीप प्राप्तिलाई सहयोग गर्नुपर्छ ।

६. विद्यार्थीहरूको भाषिक तथा सामाजिक पृष्ठभूमि, सिकाइका लागि विभिन्न किसिमको अपाङ्गताको अवस्था इत्यादिलाई विचार गरी विविधताको व्यवस्थापन गर्ने र सबैलाई समावेश गर्ने गरी शिक्षण सिकाइको योजना निर्माण गर्नुपर्छ ।

७. विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा समावेश गरी विद्यार्थीको सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने माध्यमका रूपमा विकास गर्नुपर्दछ । न्यूनतम सिकाइ सुनिश्चित गरी प्रत्येक विद्यार्थीलाई उच्चस्तरको सिकाइ सक्षमता प्राप्त गरी क्रमशः माथिल्लोस्तरको सिकाइ गर्न सक्ने बनाउन सहयोग गर्नुपर्छ ।

८. सम्भव भएसम्म कक्षा शिक्षणको प्रबन्ध गर्नुपर्दछ । एकभन्दा बढी शिक्षकले एउटै कक्षामा विभिन्न समयमा शिक्षण गर्ने गरिए पनि टिममा छलफल गरी शिक्षण योजना तयार गर्नुपर्छ ।

९. कक्षामा प्रयोग गरिने भाषाको कारण बालबालिकालाई सिकाइ क्रियाकलापमा सरिक हुन र सिक्न बाधा नहुने अवस्था सिर्जना गर्नुपर्छ । यसका लागि कक्षामा यथासक्य मातृभाषा वा बहुभाषा प्रयोग गर्ने, घरपरिवार तथा समुदायमा बोलिने भाषामा सञ्चार हुनसक्ने प्रबन्ध गर्नुपर्छ ।

५.२ प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्यका केही नमुनाहरू

१. शिक्षकको सहयोगमा वडा कार्यालय घुम्न जानुहोस् । वडा कार्यालयको चित्र बनाउनुहोस् र साथीलाई देखाउनुहोस् ।

२. आ–आफ्नो घरबारीमा खेती गरिएका तरकारीका विभिन्न भागहरू (पात, जरा, फुल आदि) सङ्कलन गरी किताबको पत्रमा प्रेस गरी केही दिन राखेर त्यसलाई दह्रो कागजमा टाँस्दै तरकारी पुस्तिका तयार गर्नुहोस् ।

३. आ–आफ्नो घरबारीमा खेती गरिएका फलफूलका विभिन्न भागहरू (पात, फल, फूल आदि) सङ्कलन गरी किताबको पत्रमा प्रेस गरी केही दिन राखेर त्यसलाई दह्रो कागजमा टाँस्दै फलफूल पुस्तिका तयार गर्नुहोस् ।

४. आ–आफ्नो घरबारीमा खेती गरिएका खाद्यबालीका बोटहरू हेरेर त्यसको चित्र कोर्न भन्नुहोस् । कोरेका चित्र र सो खाद्यबालीका बारेमा बताउन लगाउनुहोस् ।

५. वरपरको पाटीपौवा, हाट, मठमन्दिर, जात्रा, मेला, गुम्बा लगायतको फोटो खिचेर ल्याउनुहोस् र साथीहरूलाई देखाउँदै त्यसको बारेमा आफूले जानेको कुरा बताउनुहोस् ।

६. आफ्नो घरमा विभिन्न समयमा मनाइने संस्कारका सम्बन्धमा आफ्नो अभिभावकसँग सोध्नुहोस् र कक्षाकोठामा सबैलाई बताउनुहोस् ।

७. शिक्षकको सहयोगमा नजिकको वडा कार्यालयको स्थलगत भ्रमण गर्नुहोस् र निम्नानुसार तालिका भर्नुहोस् ।

क्षेत्रको नाम	वडा नम्बर	वडा अध्यक्षको नाम	वडा भवन पक्की वा कच्ची	पाइने सेवाहरु	कति अवधिका लागि बनेको

८. नगरकार्यालयको चित्र बनाउनुहोस् र साथीहरूलाई देखाउनुहोस् ।
९. घरमा अभिभावकहरूले वडा कार्यालयबाट के के सेवा लिनुभएको छ सङ्कलन गर्ने र कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
१०. अभिभावकसँग सोधेर बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको नाम कसरी रहन गयो सोध्नुहोस् र कक्षामा बताउनुहोस् ।
११. शिक्षकको सहयोगमा नजिकको वडा कार्यालय जानुहोस् र पदाधिकारीहरूका सम्बन्धमा निम्न जानकारी संकलन गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

नगरपालिकाको नाम र वडा नंवर	वडा अध्यक्षको नाम	वडा नम्बर	मुख्य सेवाहरु	सेवाप्रति जनताको राय

१२.आफ्ना टोलका साथीहरूसँग समूह बनाई नजिकको खोला सम्बन्धी निम्नानुसार जानकारी सङ्कलन गर्नुहोस् । जानकारी लिनका लागि आफ्नो अभिभावक तथा छिमेकीहरूको सहयोग लिनुहोस् ।

खोला, पोखरी, नदी, झरना, ताल आदिको नाम	स्थान	यसको लम्बाई उचाई गहिराइ	यसको अवस्था	उत्पत्ति स्थान
.... खोला				
....				

१३.आफ्नो घरबारीमा लगाइएको फलफूल खेतीमा आफूले गरेको सहयोगबारे जानकारी तलको तालिकामा तयार गर्नुहोस् ।

फलफूल खेतीको नाम	सहयोग गरेको मिति	के सहयोग गरेको ?

१४. आफ्नो घर छिमेकमा भएको उद्योग हेरेर तथा अभिभावक र छिमेकीलाई सोधेर तलको तालिका भर्नुहोस् ।

उद्योगको नाम	उद्योग चलाउने व्यक्ति	उत्पादन गर्ने वस्तु

१५. आफ्नो घर छिमेकमा भएको परम्परागत प्रविधिहरूको खोजी गरी त्यसको नाम र उपयोग समेटेर प्रतिवेदन तयार गर्नुहोस् ।

नोट: अन्य विषयक्षेत्रमाहरूमा पनि यसैगरी परियोजना कार्य शिक्षकले तयार गर्नुहोस् ।

५.३ सिकाइ सहजीकरण बिधि तथा प्रक्रिया :

अपेक्षित सक्षमता र सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिका निम्ति उपयुक्त वातावरणको सिर्जना गरी शिक्षक, विद्यार्थी र विषयवस्तुबिच सक्रिय अन्तरक्रिया गर्ने विधि वा प्रक्रिया सिकाइ सहजीकरण हो । यो एक प्रकारको शिक्षण कला हो । यसमा सिकाइ र बालमनोविज्ञानका निश्चित विधि तथा प्रक्रिया र सिद्धान्त पनि अनुशरण गरिने भएकाले यो एक विज्ञान तथा सिद्धान्त पनि हो । सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया

विद्यार्थीकेन्द्रित, सान्दर्भिक र सिकाइका निम्ति सहयोगी हुनुपर्छ । यो योजनाबद्ध र सिकाइ उपलब्धि उन्मुख वा प्रतिफल केन्द्रित हुनुपर्छ । सहजीकरण प्रक्रिया विद्यार्थीलाई उत्प्रेरित गर्ने, सक्रिय बनाउने र रुचि जगाउने पनि हुनुपर्छ । यस प्रक्रियामा विद्यार्थी सक्रिय भई सिकाइ क्रियाकलापमा संलग्न हुने र आवश्यकताअनुसार पृष्ठपोषण प्राप्त गरी सिकाइमा सुधार गर्न सक्ने अवसर हुनुपर्दछ । यो प्रक्रिया सिकारु र सिकाइका विविधतालाई सम्मान गर्ने र सबैलाई समावेश गर्ने समावेशी सिद्धान्तमा आधारित पनि हुनुपर्छ । एउटै प्रकारको सिकाइ सहजीकरण विधि सधैँ र सबैतिर उपयुक्त हुन नसक्ने भएकाले एउटै विषयवस्तु सिकाइका लागि पनि विविध विधि अपनाउन सकिन्छ । त्यसैले शिक्षण विधिको छनोट गर्दा सकभर विविधता कायम गर्नुपर्छ । सिकाइसहजीकरण विधिको चयन गर्दा मुख्य रूपमा विद्यार्थीको पूर्व ज्ञान, रुचि, क्षमता, चाहना, उनीहरूको तहगत स्तर, विषयवस्तुको स्वरूपलगायत उपलब्ध हुन सक्ने स्रोतसाधन, वातावरणीय अवस्था, शिक्षकको रुचि तथा तयारी इत्यादिलाई विचार गर्नुपर्दछ । आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत कक्षा १–५ को यस स्थानीय पाठ्यक्रम समग्रमा स्थानीय विषयक्षेत्रमा आधारित एकीकृत स्वरूपको भएकाले यसको सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया परम्परागत पद्धतिभन्दा फरक हुनुपर्छ । फेरि यस स्थानीय पाठ्यक्रममा बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको परिचय, तरकारी तथा फलफूल खेती, पशुपालन व्यवसाय, बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको कला, संस्कृति र रीतिरिवाज, पर्यटन, जडिबुटी, पुरातात्विक सम्पदाको परिचय र नागरिक चेतना (ट्राफिक नियम, परम्परागत स्थानीय प्रविधि र आधुनिक प्रविधि) जस्ता थिमहरू एकीकृत गरिएको हुनाले पनि प्रचलित सिकाइ सहजीकरण विधि तथा प्रक्रियामा सुधार आवश्यक छ । विभिन्न विषयगत थिमहरूको माध्यमबाट अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि प्राप्तिका लागि फरक फरक थिमहरूबिचको अन्तरसम्बन्ध पहिचान गरी सिर्जनशीलता विकास गर्ने, सिकाइलाई व्यवहारमा प्रयोग गर्ने क्षमतको विकास गर्ने र आफ्ना सिकाइ अनुभवको उपयोग गरी सङ्गठित ज्ञान हासिल गर्न सहयोग हुने खालका सिकाइ क्रियाकलापमा जोड दिनुपर्छ । यसमा लागि सञ्चालन गरिने सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियामा विद्यार्थी सक्रिय भई सिकाइ कार्यमा सरिक हुने र वातावरणीय परिवेशसँग अन्तरक्रिया गरेर सिक्न प्रोत्साहन गर्ने क्रियाकलापलाई प्राथमिकता दिनुपर्दछ । विद्यार्थीहरूले कुनै सिकाइ क्रियाकलाप पूरा गरेपछि देखाउन वा अनुभव गर्न सकिने उपलब्धि प्राप्त हुने गरी सिकाइ प्रक्रिया तथा क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ । सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूको सिकाइ सक्रियतालाई विशेष ध्यान दिँदै सैद्धान्तिक ज्ञान तथा सीपलाई व्यावहारिक जीवनसँग आबद्ध गर्नुपर्छ । सिकाइलाई बृहत् विषयवस्तुमा केन्द्रित गराउने उद्देश्यले विभिन्न क्षेत्रका सिकाइ सक्षमतालाई सरलबाट जटिलतिरको क्रममा सिकारुले स्वगतिमा सिक्न पाउने अवसर सिर्जना गरी सिकाइ व्यवस्थापन गर्नुपर्छ । विशिष्टीकृत विषयक्षेत्रहरूलाई पनि यथासम्भव अन्तरसम्बन्धित हुने गरी सिकारुको पूर्वज्ञान तथा अनुभवसँग समेत सहसम्बन्ध स्थापित गरी सिकाइ प्रक्रिया सञ्चालन गर्नुपर्छ । प्रारम्भिक कक्षाहरूमा विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा जोड दिई कक्षालाई जीवन्त बनाउन र विद्यार्थीलाई क्रियाशील बनाउन शिक्षकले सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने छ । विद्यार्थीकेन्द्रित सिकाइ क्रियाकलापबाट सिकाइ प्रभावकारी हुने, विषयवस्तुलाई अन्तरसम्बन्धित गर्न सहज हुने, बालबालिकाहरूले व्यवहारकुशल तथा जीवनोपयोगी सीप आर्जन गर्न सक्ने र उनीहरूमा रहेको प्रतिभा प्रष्फुटन सहज हुने भएकाले सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा विद्यार्थीकेन्द्रित र बालमैत्री शिक्षण विधि अपनाउनुपर्ने छ ।

यो पाठ्यक्रमले बोदेबर्साइन् नगरपालिका क्षेत्रको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र प्राकृतिक अवस्था र सम्भावनाहरूसँग जोडिएका विषयवस्तु समेटेको छ । पाठ्यक्रमले स्थानीय कृषि, पर्यटन, उद्योग तथा सांस्कतिक पक्षहरूको प्रत्यक्ष अनुभव मार्फत् ज्ञान, सिप र मूल्यको विकास गर्ने उद्देश्य लिएकाले सिकाइका लागि विद्यार्थीहरूलाई स्थलगत अवलोकन भ्रमण, प्रत्यक्ष अनुभव तथा अवलोकन र क्रियाकलापहरूमा सहभागिता गराउने कुरामा जोड दिनुपर्छ । तसर्थ यस विषयको शिक्षण गर्दा विषयवस्तुको प्रकृतिअनुसार अवलोकन, प्रयोगात्मक कार्य, फिल्ड कार्य, परियोजना कार्य, प्रदर्शन, खोज, क्षेत्र अन्वेषण, प्रश्नोत्तर लगायतका विधिहरूको प्रयोग गर्नुपर्छ । विद्यार्थीका स्तर, क्षमता, सिक्ने गति लगायतका पक्षहरूलाई मध्यनजर गरी सिकाइका विधिहरू छनोट गर्नुपर्छ । कुनै एक विषयवस्तु सिकाइको निश्चित विधि मात्र उपयुक्त हुने भन्ने हुँदैन । शिक्षण सिकाइका लागि निम्नानुसारका विधि तथा रणनीतिहरू अवलम्बन गर्नुपर्छ:

- स्थलगत अवलोकन भ्रमण र प्रतिवेदन
- सहपाठी तथा समूह छलफल

- गीत, खेल, कथा कथा, सिर्जनात्मक कार्य
- परियोजना कार्य
- प्रदर्शन र छलफल
- व्याख्यान
- नमुना अभ्यास
- भूमिका अभिनय

५.४ सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाका लागि केही मार्गदर्शन

कक्षा १–८ सम्मको सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया देहायबमोजिम सञ्चालन गर्दा उपयुक्त हुन्छ:

- बालबालिकाको व्यक्तिगत भिन्नता र क्षमताका आधारमा स्वतन्त्र रूपले सिक्ने मौका प्रदान गर्ने किसिमले कक्षा सञ्चालन गर्नुपर्ने छ । विविधतालाई ध्यानमा राखेर बालबालिकाको सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्ने छ । खेल, गीत, कविता, कथाकथन, प्रदर्शन, श्रव्यदृश्य सामग्रीको प्रदर्शनमार्फत सिकाइका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरिनुपर्ने छ । यसका अतिरिक्त अवलोकन, समूहकार्य, परियोजना कार्य, छलफल जस्ता विधिहरूका माध्यमबाट बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा जोड दिनुपर्ने छ ।
- सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया सञ्चालन गर्दा विद्यार्थीकेन्द्रित र बालमैत्री शिक्षण विधि अपनाई निरन्तर सिकाइमा जोड दिनुपर्ने छ ।
- विद्यार्थीको सिकाइलाई केन्द्रबिन्दु मानी सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्ने छ । विद्यार्थीको सहभागितामा योजना निर्माण, परियोजना कार्य, क्षेत्र भ्रमण, समस्या समाधान, खोजमूलक अध्ययन, प्रवर्तनमुखी शिक्षण पद्धतिलाई सिकाइ सहजीकरण विधिका रूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने छ ।
- सिकाइ प्रक्रिया सैद्धान्तिक पक्षमा भन्दा बढी गरेर सिक्ने अवसर प्रदान गर्ने क्रियाकलापमा आधारित हुनुपर्ने छ ।
- शिक्षकले सहजकर्ता, उत्प्रेरक, प्रवर्धक र खोजकर्ताका रूपमा भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने छ ।
- पठनपाठनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई उपलब्ध साधन, स्रोत र आवश्यकताअनुसार उपयोग गर्नुपर्ने छ ।
- सबै प्रकारका सिकाइ आवश्यकता र चाहना भएका (अपाङ्गता, अशक्त, असहाय, कमजोर आदि) विद्यार्थीलाई समेट्ने गरी कक्षामा समावेशी सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया अपनाउनुपर्ने छ ।
- भाषिक कठिनाइका कारण सिकाइमा बाधा नहुने सुनिश्चित गर्न यथासम्भव बालबालिकाको मातृभाषा, घरमा बोल्ने भाषामा सञ्चार गरी सिकाइ क्रियाकलापमा सक्रिय सहभागी हुन सक्ने वातावरण तयार गर्नुपर्ने छ ।
- सिकाइ क्रियाकलापमा शिक्षक र सिकारु तथा सिकारु र सिकारु बिचको अन्तरक्रिया, समूह सिकाइ, सिकाइका लागि मूल्याङ्कन, शिक्षक शिक्षक सहकार्य, शिक्षक–समुदाय सहकार्य जस्ता सहकार्यलाई बढावा दिनुपर्ने छ।
- सिकाइ र दैनिक जीवनसँग विषयवस्तुको तालमेल, पूर्वअनुभवमा आधारित ज्ञान तथा सीप विकास र सिकाइबिचको सहसम्बन्ध हुने गरी जीवन्त अनुभवसँगको तादाँतम्य कायम गर्नुपर्ने छ ।
- बालकेन्द्रित, सिकाइकेन्द्रित, अनुभवकेन्द्रित, उद्देश्यमूलक र विविधतामा आधारित सिकाइ सहजीकरण विधिको प्रयोग (परियोजना कार्य, घटना अध्ययन, खोज अनुसन्धानमा आधारित शिक्षण, सहपाठी सिकाइ आदि) गरी सक्रिय सिकाइ सहजीकरण विधि प्रयोग गर्नुपर्ने छ ।

- सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापमा सिकारुको सिकाइ अनुगमन, विद्यालय तथा परिवारमा सहज सिकाइ वातावरण विकास, पूर्वज्ञानमा आधारित विषयवस्तुको छनोट, समुदाय परिचालन जस्ता कार्यबाट विद्यालय समुदाय सहसम्बन्ध जोड्नुपर्ने छ ।
- सिकारुको रुचि र सिकाइ गति एवम् सिकारुको सक्रिय सहभागितामा सिकाइ क्रियाकलाप चयन र कार्यान्वयन गर्दै स्वस्फूर्त सिकाइमा जोड दिनुपर्छ ।
- शिक्षक, विद्यालय तथा विद्यार्थीलाई सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप चयन, सञ्चालन र मूल्याङ्कनमा आवश्यक सहयोग, निरन्तर पेसागत छलफल, सहकार्य र अनुभव आदान प्रदान गर्दै शैक्षिक परिवर्तनका लागि सहयोगमा प्राथमिकता दिनुपर्ने छ।
- सिकाइलाई दैनिक जीवन पद्धतिसँग आबद्ध गर्दै व्यवहारकुशल सीप हासिल गर्न सिकाइको खण्डीकरण हुन नदिई एक विषयक्षेत्रको सिकाइले अर्को विषयक्षेत्रको सिकाइलाई सहयोग गर्ने गरी अन्तरसम्बन्धित गरी एकीकृत सिकाइमा जोड दिनुपर्ने छ ।
- स्थानीय पाठ्यक्रमले सिकाइका लागि सरलबाट जटिलतिरको स्पष्ट मार्ग निर्धारण गर्छ । सरल विषयक्षेत्रबाट क्रमशः जटिल विषयक्षेत्रमा प्रवेश गर्दै जान मार्ग प्रशस्त गर्ने र सिकाइ सहजीकरण पनि विद्यार्थीको सिकाइ गति बमोजिम गर्न स्वगतिमा हुने सिकाइमा जोड दिनुपर्ने छ ।

विषयक्षेत्रको प्रकृति र स्वरूपका आधारमा शिक्षण विधि तथा प्रविधि तथा कक्षा क्रियाकलापमा विविधता कायम गरिनु आवश्यक छ । शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई वैज्ञानिक, व्यावहारिक र सिकारुअनुकूल बनाउनका लागि विविध शिक्षण विधि र प्रविधिको उपयोग, स्थानीय साधन र स्रोत तथा उपलब्ध उपकरण एवम् आवश्यकताका आधारमा स्थानीय परिवेशअनुसार भिन्न भिन्न ढंगले व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ । सिकाइ प्रक्रियामा एकातिर आधुनिक शैक्षणिक प्रविधिको प्रयोग अत्यावश्यक हुन्छ भने अर्कातर्फ विद्यार्थीअनुकूलको शिक्षण प्रक्रिया सञ्चालन गर्न स्थानीय परिवेशअनुकूलका विधि तथा प्रविधिको प्रयोग पनि आवश्यक हुन्छ । त्यस्तै स्थानीय वातावरण, विद्यार्थीको रुचि, क्षमता, स्तर र आवश्यकताले पनि सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियालाई प्रभाव पार्ने गर्दछ । शिक्षण सिकाइमा विभिन्न विधिहरूको प्रयोग अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्नका लागि गरिन्छ तर यस्ता विधिहरू विभिन्न पद्धति र प्रक्रियामा आधारित हुनुपर्छ र विभिन्न किसिमका अध्ययन, प्रयोग र अनुभवबाट सिद्ध भएका पनि हुनुपर्छ । यस प्रकार शिक्षण सिकाइ कुनै खास वैज्ञानिक, मनोवैज्ञानिक वा शैक्षणिक सिद्धान्तहरूमा आधारित भए पनि ती विधि तथा प्रक्रियालाई व्यावहारिक र सान्दर्भिक शैक्षणिक प्रक्रियामा ढाल्नुपर्छ ।

परिच्छेद ६
मुल्यांकन

६.१ . विद्यार्थी मूल्याङ्कन

आधारभूत तहको कक्षा १—३ मा औपचारिक प्रकृतिको आवधिक परीक्षा सञ्चालन गरी विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन अर्थात् निर्णयात्मक प्रयोजनको परम्परागत पद्धतिको मूल्याङ्कनले बालबालिकालाई सिकाइका लागि प्रोत्साहन गर्ने र सिकाइमा सहयोग गर्ने कार्यमा योगदान गर्न सक्दैन भन्ने कुरालाई आत्मसात् गरिएको छ । यस सन्दर्भमा विद्यार्थी मूल्याङ्कनले उनीहरूलाई सिकाइका लागि प्रोत्साहन गर्नुका साथै सिकाइ सुधारका लागि मार्गप्रशस्त गर्नुपर्दछ भन्ने दृष्टिकोणमा आधारित भई कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनका प्रक्रिया, रणनीति तथा साधनहरू प्रयोग गर्नु आवश्यक छ । कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनका लागि विभिन्न किसिमका साधनहरू प्रयोग गरेर विद्यार्थीको सिकाइको निरन्तर लेखाजोखा गरी शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा अभ्यास गरी सिकाइ सुधारमा उपयोग गरिन्छ । कक्षाकोठामा आधारित यस्तो मूल्याङ्कनको अभिलेखलाई सञ्चित गरी आवश्यकतानुसार सिकाइको मूल्याङ्कनका रूपमा अर्थात् विद्यार्थीको सिकाइस्तर पहिचान गर्ने प्रयोजनमा पनि प्रयोग गर्न सकिने हुन्छ । यसरी निर्माणात्मक उद्देश्यले गरिने कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनको अभिलेखलाई निर्णयात्मक प्रयोजनमा पनि प्रयोग गर्न सकिने भएकाले यस्तो मूल्याङ्कन पद्धतिलाई निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति पनि भन्ने गरिन्छ । आधारभूत तहको कक्षा १—३ मा गरिने विद्यार्थी मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य सिकाइ सुधार गर्ने निर्माणात्मक हुने भए पनि आवश्यकतानुसार यसको अभिलेख व्यवस्थित गरी समग्र सिकाइस्तर निर्धारण गर्ने प्रयोजनमा पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ । आधारभूत तहको कक्षा १—३ को एकीकृत संरचनाको पाठ्यक्रमअनुसार चारओटा विषयक्षेत्र नेपाली भाषा, गणित, हाम्रो सेरोफेरो र अङ्ग्रेजी भाषामा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि प्रयोग गरिने विधि, प्रक्रिया तथा साधनहरू पहिचान गरिने छ । त्यसै गरी यस मार्गदर्शनमा अपेक्षित सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तरको मूल्याङ्कन तथा सुधारात्मक सिकाइको अभिलेखीकरण गर्ने तरिका र अभिलेखीकरण साधनसमेत समावेश गरिएको छ । यसैका आधारमा मातृभाषा तथा स्थानीय पाठ्यक्रममा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि आवश्यक साधन तथा प्रक्रिया विकास गरी अभिलेखीकरण गर्न सकिने हुन्छ । पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेका सक्षमता र सिकाइ उपलब्धि हासिल भएन भएको सुनिश्चत गर्न निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कन अवलम्बन गरिने छ ।

१५.१ सिकाइका लागि मूल्याङ्कन

कक्षाकोठामा गरिने मूल्याङ्कनले सिकाइ सहजीकरण प्रव्रिmया अर्थात् शिक्षण सिकाइ प्रव्रिmयाकै एउटा अङ्गका रूपमा विद्यार्थीको नियमित लेखाजोखा गरी विद्यार्थीको सिकाइमा निरन्तर सुधार गरी न्यूनतम सिकाइस्तर प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्दछ । यसले विद्यार्थीलाई न्यूनतम सिकाइ स्तर प्राप्तिका साथै उनीहरूलाई सिकाइमा निरन्तर प्रगति गर्ने अवसर सिर्जना गर्न सहयोग गर्दछ । कक्षाकोठामा गरिने यस्तो मूल्याङ्कनले विद्यार्थीको सिकाइको वर्तमान अवस्था पत्ता लगाई सुधारका लागि मार्ग पहिचान गर्न सहयोग गर्नुका साथै अपेक्षित सिकाइ गर्ने विद्यार्थीका लागि अग्रिम सिकाइका लागि निर्देशित पनि गर्दछ । कक्षाकोठामा गरिने यस्तो मूल्याङ्कनलाई विद्यार्थीको स्तर वा ग्रेड निर्धारणका लागि गरिने सिकाइको मूल्याङ्कनका रूपमा नलिई सिकाइ सुधार गर्ने प्रयोजनका लागि गरिने मूल्याङ्कन अर्थात् यसलाई मूलतः सिकाइका लागि मूल्याङ्कनका रूपमा प्रयोग गरिनुपर्दछ । अर्का शब्दमा सिकाइको व्रmममा कक्षाकोठामा गरिने यस्तो मूल्याङ्कन निर्माणात्मक प्रकृतिको हुनु पर्दछ । निर्माणात्मक प्रयोजनका लागि सञ्चालन गरिने यस्तो मूल्याङ्कनका लागि विद्यार्थीले के सिक्ने हो भन्ने कुरा निर्धारण गर्नु पर्दछ अर्थात् अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि तय गर्नु पर्दछ । विद्यार्थीले के सिक्ने भन्ने कुराको निर्धारण गरेपछि विद्यार्थीको सिकाइको वर्तमान अवस्था वा निश्चित सिकाइ व्रिmयाकलापपछिको विद्यार्थीको सिकाइ अवस्था वा स्तर के कस्तो छ भनी विभिन्न साधन तथा माध्यम प्रयोग गरी पत्ता लगाउनुपर्छ । यसरी विद्यार्थीको वर्तमान सिकाइ अवस्था पहिचान गरिसकेपछि सिकाइको निर्धारित लक्ष्यमा कसरी पुग्ने भन्ने मार्ग तय गर्नुपर्दछ । यसरी विद्यार्थीको अपेक्षित सिकाइ स्तर तय गर्ने, सिकाइको वर्तमान अवस्था वा स्तर पत्ता लगाउने र कसरी अपेक्षित सिकाइस्तर प्राप्त गर्ने भनी तय गर्ने कार्यका लागि विद्यार्थीको निर्माणात्मक मूल्याङ्कन गरिन्छ । कक्षा १—३ मा गरिने विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई सिकाइ प्रव्रिmयाकै अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नु पर्दछ । यस्तो मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि तथा कमजोरीहरूको निरन्तर लेखाजोखा गरी सिकाइ सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्रदान गर्नु हो । यस्तो पृष्ठपोषण दुई चरणमा हुन सक्दछ । पहिलो चरणमा शिक्षण सिकाइको व्रmममा वा निश्चित विषयवस्तु सिकाइपश्चात् गरिएको मूल्याङ्कनमा अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्न नसकेका विद्यार्थीका कठिनाइका क्षेत्र पत्तालगाई सुधारात्मक सिकाइ व्रिmयाकलाप

सञ्चालन गर्नु र दोस्रो चरणमा पटकपटकका सुधारात्मक सिकाइ क्रिmयाकलापबाट पनि सिकाइ सुधार हुन नसकेका विद्यार्थीहरूका लागि उपचारात्मक सिकाइ क्रिmयाकलाप तर्जुमा गरी सिकाइमा सुधार गर्नुपर्दछ । कक्षाकोठामा आधारित निर्माणात्मक मूल्याङ्कनले प्रत्येक विद्यार्थीलाई न्यूनतम सिकाइ स्तर प्राप्त गर्ने सुनिश्चितता गरी माथिल्लो सिकाइ स्तर प्राप्त गर्न सहयोग गर्नुपर्दछ ।यसबाट विद्यार्थीहरूको कक्षा दोहर्‍याउने क्रmमलाई न्यून गरी शैक्षिक क्षति घटाउन सहयोग पुग्नाका साथै न्यूनतम स्तरको सिकाइ सुनिश्चित भई थप सिकाइका लागि अवसर सृजना हुने छ ।

१५.२ मूल्याङ्कन विधि र प्रकिया

कक्षा १–३ मा निश्चित समयावधिमा विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा गर्ने नभई निरन्तर, नियमित तथा कक्षा क्रिmयाकलापको अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्दछ । कक्षाकोठामा सिकाइ क्रिmयाकलापको योजना तथा सञ्चालन निर्धारित सिकाइ उपलब्धि तथा तिनको विस्तृतीकरणका आधारमा ती सिकाइ उपलब्धि प्राप्त गर्न सक्ने किसिमले गर्नुपर्दछ । विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा पनि ती सिकाइ उपलब्धि विद्यार्थीले केकति हासिल गर्न सके भन्ने लेखाजोखा गर्न सकिने प्रक्रिmया र साधन प्रयोग गर्नुपर्छ । यस्तो मूल्याङ्कन सिकाइ क्रिmयाकलापकै अभिन्न अङ्गका रूपमा नियमित रूपमा सञ्चालन गरी विद्यार्थीको सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुपर्दछ । कक्षा १–३ का प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका (एयचतायष्यि) व्यवस्थित गरी राखिनुपर्छ । कार्यसञ्चयिका फायललाई विद्यार्थीको कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, उपलब्धि परीक्षा, विद्यार्थीमा आएको व्यावहारिक परिवर्तनको अवलोकन, हाजिरी आदिका माध्यमले अद्यावधिक गर्नुपर्छ । विद्यालयमा पठनपाठन भएका विषयवस्तु र विद्यार्थीको उपलब्धिका बारेमा प्रत्येक महिना वा निश्चित विषयवस्तु वा विषयक्षेत्रको अध्ययन पूरा गरेपछि अभिभावकलाई जानकारी पठाउने व्यवस्था गरी कार्यसञ्चयिकामा त्यसको अभिलेख उल्लेख गर्नुपर्ने छ । यस तहमा गृहकार्यलाई अनिवार्य नगरी कक्षाकार्यमै बढी जोड दिने भए पनि आवश्यक भए केही गृहकार्य पनि दिन सकिने छ तर दैनिक र एकै दिनमा विभिन्न विषयक्षेत्रमा गृहकार्य दिनु भने उपयुक्त हुदैन । विद्यार्थीको मूल्याङ्कनमा यथाशक्य वास्तविक कार्य (Authentic Task) समावेश गर्नु उपयुक्त हुने छ । कक्षा १–३ मा विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रक्रिmया सामान्यतया निम्नअनुसार हुने छ:

क) मूल्याङ्कनलाई सिकाइ क्रिmयाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा कक्षा क्रिmयाकलापसँगै एकीकृत गरी सिकाइ सुधारमा निरन्तर प्रयोग गर्नुपर्छ ।

ख) सिकाइ उपलब्धि र तिनको विस्तृतीकरण तयार गरी सोहीअनुसार सम्भाव्य मूल्याङ्कन विधि, प्रक्रिmया र साधनको तयारी गर्नुपर्छ ।

ग) दैनिक कक्षा क्रिmयाकलापसँगै विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा गरी सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई सुधारात्मक सिकाइ प्रक्रिmयाद्वारा निर्धारित न्यूनतम सिकाइ सुनिश्चित गरी सबै विद्यार्थीलाई थप सिकाइका लागि अवसर प्रदान गर्नुपर्छ ।

घ) विद्यार्थीको सिकाइ स्तरको मूल्याङ्कन गर्दा मूलतः विद्यार्थीले विभिन्न सिकाइक्षेत्रमा अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि हासिल गरे वा नगरेको परीक्षण गर्नुपर्छ ।

ङ) विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कनमा विषगत सिकाइ क्षेत्रमा अपेक्षित ज्ञान, बुझाइ, प्रयोग तथा आवश्यकतानुसार विश्लेषण, मूल्याङ्कन र सिर्जनालगायतका उच्च क्षमता परीक्षण गर्नका लगि उपयुक्त साधन तथा प्रक्रिmया प्रयोग गर्नुपर्छ ।

च) मूल्याङ्कनका क्रmममा आवश्यक व्यवहारकुशल सिपमा प्राप्तिमा विद्यार्थीको हासिल गरेका सक्षमताको पनि लेखाजोखा गरी आवश्यकतानुसार सिकाइ क्रिmयाकलापमा सुधार गर्नुपर्छ ।

छ) मूल्याङ्कनपश्चात् कुनै विद्यार्थीले अपेक्षित नतिजा प्राप्त गर्न नसकेमा सुधारात्मक शिक्षण सिकाइको प्रक्रिmयाअनुरुप विद्यार्थीको सिकाइ सुधार गरी अपेक्षित सिकाइ सुनिश्चित गर्नुपर्छ । पटकपटकको सुधारात्मक शिक्षण सिकाइ प्रक्रिmयाबाट पनि न्यूनतम सिकाइउपलब्धि हासिल गर्न नसक्ने विद्यार्थीका उपचारात्मक शिक्षणको प्रबन्ध गर्नुपर्छ ।

ज) मूल्याङ्कनको नतिजालाई विषयक्षेत्र तथा सिकाइ उपलब्धिअनुसार अभिलेखीकरण गर्नुपर्छ । विद्यार्थीको व्यक्तिगत फायल खडा गरी मूल्याङ्कनको नतिजाका साथै अन्य सान्दर्भिक विवरणसहितको कार्यसञ्चयिका (एयचतायष्यि) व्यवस्थित गरेर राख्नुपर्छ ।

झ) मूल्याङ्कन नतिजाको अभिलेखलाई विद्यार्थीको सिकाइ अवस्था पहिचान गर्न, भावि सिकाइको योजना निर्माण गर्न र सिकाइ उपलब्धिको प्रगतिको अभिलेखका रूपमा विद्यालय, शिक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावकले आवश्यकतानुसार प्रयोग गर्नुपर्छ ।

ञ) विद्यार्थीलाई स्वमूल्याङ्कन तथा प्रतिविम्बन गर्न र सिकाइ सुधारको आवश्यकता तथा उपाय पहिचान गर्न शिक्षक तथा अभिभावकले प्रेरित गर्नुपर्छ ।

१५.३ मूल्याङ्कनका तरिका र साधन

परीक्षण गरिने सिकाइ उपलब्धि तथा विषयवस्तुको स्वरूप, विद्यार्थीको उमेर तथा रुचि, उपलब्ध स्रोत तथा साधन, कक्षामा भएका विद्यार्थी सङ्ख्या,

शिक्षकको क्षमता तथा रुचि जस्ता पक्ष विचार गरेर मूल्याङ्कनका तरिका र साधनको छनोट तथा विकास गर्नुपर्छ । मूल्याङ्कनका साधनहरूले सिकाइ

उपलब्धिअनुसारको सूचक अर्थात् विद्यार्थीको अपेक्षित क्षमता मापन गर्न सक्नुपर्ने भएकाले साधनहरू वैध हुनुपर्छ । मूल्याङ्कनका साधनहरूको अर्का े गुण

भनेको फरकफरक स्थान तथा व्यक्तिले परीक्षण गर्दा नतिजामा एकरूपता आउनुपर्दछ अर्थात् साधनहरू विश्वसनीय हुनुपर्छ । मूल्याङ्कन साधनहरूको

अर्का े महŒवपूर्ण गुण भनेको विविधताको सम्बोधन गर्न सक्नु हो । यहाँ विविधतालाई मूलतः दुई रूपमा लिन सकिन्छ । पहिलो, विद्यार्थीका विविध क्षमता

मापन गर्नसक्ने गरी साधनमा विविधता कायम गर्नु हो भने अर्का े एकभन्दा बढी साधन प्रयोग गर्नु वा एकभन्दा बढी साधन विकास गरी विद्यार्थीको रुचि

तथा प्राथमिकताअनुरुपको साधन छनोट गरी प्रयोग गर्नु पनि विविधताको सम्बोधन हो ।

मूल्याङ्कनका विभिन्न तरिका तथा साधनहरू हुन्छन् । केकस्ता तरिका तथा साधनहरू प्रभावकारी हुन्छन् भन्ने कुरामा विभिन्न पक्षले प्रभाव पारेका हुन्छन्

भन्ने कुरा अघिल्लो अनुच्छेदमा उल्लेख गरिसकिएको छ । त्यसैले यस्तै तरिका तथा साधन मात्र प्रयोग गर्नुपर्छ भन्नेकुरा उपयुक्त नहुने भएकाले

मूल्याङ्कनका सम्भाव्य तरिका तथा साधनहरू मात्र यहाँ उल्लेख गरिएको छ । यसको थप विस्तृतीकरण विषयक्षेत्रगत रूपमा अनुसूचीमा समावेश गरिएको

छ । शिक्षकले आवश्यकतानुसारका तरिका तथा साधन छनोट गरी विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि प्रयोग गर्न सकिने कार्य तथा साधनहरूबाट प्राप्त सूचनाहरूलाई निश्चित स्वरूपमा अभिलेखीकरण गरिनुपर्दछ । कक्षा कार्य,

व्यवहार परिवर्तन, सिर्जनात्मक कार्य, कक्षा सहभागिता तथा विद्यार्थीका कार्यको प्रदर्शनको परीक्षणको अभिलेखीकरण शिक्षकको अवलोकनको माध्यमबाट

गर्न सकिने भएकाले यसका लागि उपयुक्त अवलोकन फाराम तयार गर्नुपर्दछ । यसका लागि विभिन्न प्रकारका रुजु सूची तयार गरी विद्यार्थी परीक्षण तथा

मूल्याङ्कन गरिन्छ । विद्यार्थीका कार्य तथा उपलब्धिसहित उनीहरूका विभिन्न विवरण व्यवस्थित तरिकाले राख्ने गरी कार्यसञ्चयिका (एयचतायष्यि) तयार गरी विद्यार्थीको प्रगति के कति मात्रामा र के कसरी भइरहेको छ, के कस्ता सिकाइ कमीकमजोरी रहेका छन् र ती कमीकमजोरीहरू

हटाई सिकाइमा सुधार के कसरी गर्ने भन्ने कार्यका लागि यसबाट सहयोग पुग्दछ ।

७.२ निर्माणात्मक मूल्याङ्कन

निर्माणात्मक/सुधारात्मक मूल्याङ्कन पद्धतिका आधारमा विद्यार्थीको सिकाइलाई सुनिश्चित गरिनेछ । निर्माणात्मक÷सुधारात्मक मूल्याङ्कन मूलतः शिक्षकले कक्षाकोठामा शिक्षण सिकाइ कै क्रममा गर्नुपर्छ । यसको मुख्य उद्देश्य भनेको विद्यार्थीका कमीकमजोरी समयमै पत्ता लगाई त्यसको सुधार वा निराकरण गर्नु हो । अर्थात् यसको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार ल्याउनु हो । त्यसैले यसमा उत्तीर्ण, अनुत्तीर्ण वा श्रेणी आदि छुट्याइ रहनुपर्दैन ।

७.२.१ निर्माणात्मक मूल्याङ्कनका साधनहरू र प्रयोग

निर्माणात्मक मूल्याङ्कनमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि विभिन्न औपचारिक तथा अनौपचारिक तरिका प्रयोग गर्नुपर्छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कनमा कक्षा क्रियाकलाप, विद्यार्थीका कार्यको अवलोकन, व्यवहार अवलोकन, गृहकार्य, परियोजना कार्य, मौखिक तथा लिखित कार्य, एकाइ तथा त्रैमासिक परीक्षाहरू, स्व तथा सहपाठी मूल्याङ्कनलगायतका साधन तथा विधिहरूको प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

क्र.स.	साधन	प्रयोग
१	रुब्रिक्स र श्रेणी मापन	विद्यार्थीले गरेका प्रयोगात्मक कार्य/परियोजना कार्यको मूल्याङ्कन गर्नका लागि रुब्रिक्स र श्रेणी मापनको विकास गरी प्रयोग गर्नपर्छ ।
२	व्यवहार अवलोकन फारम	विज्ञान प्रक्रियागत सिपहरूको मूल्याङ्कन, पाठगत रूपमा विद्यार्थीले सिक्नुपर्ने वैज्ञानिक अभिव्यक्ति, व्यवहारकुशल सिपको मापन गर्न रुजुसूची, श्रेणी मापन लगायतका व्यवहार अवलोकन फारम प्रयोग गर्न सकिन्छ ।
३	शिक्षकको अभिलेख	प्रत्येक पाठमा कक्षा सहभागिता, गृहकार्य, परियोजना कार्य, प्रयोगात्मक कार्यका क्रममा विद्यार्थीहरूले देखाएको सक्रियता, सिर्जनात्मकता, सिकाइ व्यवहार, कामको स्तरका, प्रदर्शित व्यवहार कुशल सिपहरू पाठ्यक्रममा निर्धारित सिकाइ उपलब्धिका आधारमा कुन स्तरको रहेको शिक्षक नोटमा व्यक्तिगत रूपमा अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।
४	कक्षा परीक्षा	पाठ वा एकाइ शिक्षणका क्रममा लिइने छोटो परीक्षा, त्रैमासिक परीक्षाका अभिलेख राख्नुपर्छ ।
५	मौखिक प्रश्नोत्तर	शिक्षण सिकाइकै क्रममा सोधिने प्रश्नहरू यसमा समावेश हुन्छन् । यसलाई अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने भएमा शिक्षक अभिलेखमा उल्लेख गर्नुपर्ने छ ।

७.२.२ आन्तरिक मूल्याङ्कन

उल्लिखित तरिका तथा साधन प्रयोग गरी विद्यार्थीको सिकाइको नियमित मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्नु पर्दछ भने यस्तो मूल्याङ्कनको अभिलेख व्यवस्थित गरी विद्यार्थीको सिकाइ स्तर निर्धारणमा पनि यसको नतिजालाई प्रयोग गर्न सकिन्छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको अङ्कको निश्चित भार आन्तरिक मूल्याङ्कनका रूपमा समावेश गरिने छ । यसका

लागि निर्माणात्मक मूल्याङ्कनलाई अभिलेखीकरण गरी प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका (Portfolio) व्यवस्थित गरी राख्नुपर्छ। यस्तो निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको नतिजामध्ये तपसील बमोजिमको अङ्क भार आन्तरिक मूल्याङ्कनका रूपमा समावेश गरी विद्यार्थीको सिकाइ स्तर निर्धारण गरिन्छ।

कक्षा १–३

सि. नं.	मूल्याङ्कनका पक्ष	भार
१	सहभागिता: उपस्थिति र नियमित मूल्याङ्कनबाट कक्षा सिकाइ कार्यमा विद्यार्थीको कार्यसम्पादन र सहभागिता	३०
२	प्रयोगात्मक/परियोजना कार्य	२०
३	मौखिक वा लिखित परीक्षाहरू	५०
जम्मा		१००

नोट: मौखिक वा लिखित परीक्षा भन्नाले शिक्षणको क्रममा लिइने कक्षा परीक्षा वा एकाइ परीक्षा बुझ्नु पर्छ। यसले त्रैमासिक परीक्षालाई समेत बुझाउँछ। तर कक्षा कक्षा १–३ सम्म त्रैमासिक परीक्षा लिन अनिवार्य भने गरिएको छैन।

कक्षा ४–८

सि. नं.	मूल्याङ्कनका पक्ष	भार
१	सहभागिता: उपस्थिति र नियमित मूल्याङ्कनबाट कक्षा सिकाइ कार्यमा विद्यार्थीको कार्यसम्पादन र सहभागिता	१०
२	प्रयोगात्मक/परियोजना कार्य	२०
३	मैखिक वा लिखित परीक्षाहरू	२०
जम्मा		५०

७.२.३ अन्तिम परीक्षा

कक्षा १–३ पूर्ण रूपमा आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारमा निर्णयात्मक मूल्याङ्कन गरिनेछ भने कक्षा ४ देखी ८ मा आन्तरिक मूल्याङ्कनको भार ५० प्रतिशत र अन्तिम परीक्षाको भार ५० प्रतिशत हुनेछ। प्रत्येक परीक्षामा प्रश्न सोध्दा शैक्षिक सत्रको सुरुदेखि पढाइ भएका सबै पाठहरूबाट समेटिएको हुनुपर्नेछ। यस विषयको परीक्षामा विशेष गरेर ज्ञान र बोध, प्रयोग र उच्च दक्षतामा आधारित हुनेछन् । पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति प्राप्त गरे नगरेको मूल्याङ्कन गरी त्यसको आधारमा प्रमाणीकरण गरिन्छ। अन्तिम परीक्षाको प्रश्नपत्र क्षेत्रले तय गरेको विशिष्टीकरण तालिकालाई आधार मानी निर्माण गरिनुपर्छ।

उल्लिखित समग्र उपलब्धि प्रतिशतलाई अक्षराङ्कनसँग मिलान गरी निम्नअनुसार प्रस्तुत गर्नुपर्दछ:

उपलब्धि प्रतिशत	अक्षरमा उपलब्धि स्तर	उपलब्धिस्तरको व्याख्या

३० भन्दा कम	E	ज्यादै कमजोर
३० देखि ४५ भन्दा बढी	D	कमजोर
४५ देखि ६० भन्दा कम	C	सामान्य
६० देखि ७५ भन्दा कम	B	राम्रो
७५ देखि ९० भन्दा कम	A	उच्च
९० भन्दा बढी	A+	उत्कृष्ट

७.२.४ विशिष्टीकरण तालिका
(कक्षा ४ र ५ को लागि)

क्षेत्र	ज्ञान	बोध	प्रयोग	उच्च दक्षता	कुल अङ्क
	अङ्क भार				
१. हाम्रो बोदेबर्साइन् नगरपालिका	५	३	३	–	१३
२. क्षेत्रको सम्पदा, कला संस्कृति र रितिरिवाज					
३. तरकारी तथा फलफुल खेती	८	६	४	४	२२
४. पशुपालन ब्यबसाय					
५. यातायात भौतिक पूर्वाधार र ट्राफिक नियम					
६. स्थानीय प्रबिधि र बिकास					
७. प्राकृतिक प्रकोप र स्वास्थ्य चेतना	६	४	३	२	१५
८. जडिबुटी, योग र उपचार पद्दती					
जम्मा	**१०**	**१३**	**१०**	**६**	**५०**

७.२.५ विशिष्टीकरण तालिका
(कक्षा ६ - ८ को लागि)

क्षेत्र	कार्य घण्टा	संज्ञानात्मक तह				कुल अङ्क
		ज्ञान	बोध	प्रयोग	उच्च दक्षता	
बोदेबर्साइन् नगरपालिकाको परिचय	२०	४	५	४	४	६
स्थानिय सम्पदा, कला संस्कृति र रीतिरिवाज	२०					६
तरकारी, खाद्यबाली तथा फलफुल खेती	२०					६

<table>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>**पशुपंक्षी पालन ब्यवसाय**</td><td>१०</td><td rowspan="4">५</td><td rowspan="4">८</td><td rowspan="4">७</td><td rowspan="4">४</td><td>५</td></tr>
<tr><td>**यातायात, भौतिक पूर्वाधार र ट्राफिक नियम**</td><td>१०</td><td>९</td></tr>
<tr><td>**स्थानीय प्रबिधि र बिकास**</td><td>२०</td><td>५</td></tr>
<tr><td>**प्राकृतिक प्रकोप, स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना**</td><td>१०</td><td>५</td></tr>
<tr><td>**स्थानिय जडिबुटी जडिबुटी तथा उपचार पद्दती**</td><td>१०</td><td rowspan="2">३</td><td rowspan="2">२</td><td rowspan="2">२</td><td rowspan="2">२</td><td>४</td></tr>
<tr><td>**नगर क्षेत्रमा उपलब्ध आधुनिक सुचना प्रविधि र संचार**</td><td>८</td><td>४</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td>१२</td><td>१५</td><td>१३</td><td>१०</td><td>५०</td></tr>
</table>

समाप्त